

Suomalainen tv-tarjonta -raportin uudistaminen

Selvitys

Tekijät Minna Aslama, Heikki Hellman,		Julkaisun laji Raportti	
Pauliina Lehtinen, Tuomo Sauri		Toimeksiantaja Liikenne- ja viestintäministeriö	
		Toimielimen asettamispäivämäärä	
Julkaisun nimi Suomalainen tv-tarjonta -raportin uudistaminen. Selvitys			
Tiivistelmä <p>Liikenne- ja viestintäministeriö on tilannut Suomalainen tv-tarjonta -raportin vuosittain vuodesta 2000 alkaen. Raportin on toteuttanut pääosin sama työryhmä. Viime vuosien muutokset tv-alalla ja ohjelmiston sisällöissä ovat luoneet tv-tarjontaraportille uusia haasteita. Tämän selvityksen tarkoituksena on ollut pohtia raportoinnin uudistamista.</p> <p>Selvitystä varten on haastateltu televisioalan eri toimijoita ja tehty kansainvälistä vertailua. Näiden selvitysten ja raporttiin kohdistuneen aiemman arvostelun pohjalta työryhmä on laatinut ehdotuksia raportoinnin kehittämiseksi.</p> <p>Selvityksessä esitellään raporttiin kohdistunutta arvostelua, joka on pääosin kohdistunut raportin lähtökohtiin, julkaisuajankohtaan, monipuolisuuden mittaamiseen, otoksen kokoon, ohjelmaluokitukseen, kanavavalikoimaan ja erilaisiin käsiterajauksiin. Kansainvälistä vertailua on tehty lähinnä Isoon-Britanniaan, Ruotsiin ja Kataloniaan, joissa on toteutettu samankaltaista television ohjelmatarjonnan raportointia. Myös eräiden muiden maiden käytäntöjä on tarkasteltu lyhyesti.</p> <p>Selvityksen lopputuloksena työryhmä ehdottaa raportointiin muun muassa seuraavia uudistuksia:</p> <ol style="list-style-type: none">1. Raportin julkaisuajankohtaa on aikaistettava tuntuvasti.2. Raportin tarkoitusta ja tehtävää on selvennettävä, samoin siinä käytettyjä käsitteitä.3. Raportin alkuun ehdotetaan lisättäväksi yleiskatsaus kuluneeseen televisiovuoteen.4. Raportoinnin tulee jatkossakin rajoittua toimiluvanvaraisiin maksuttomiin televisiokanaviin.5. Raportointi nojautuu toistaiseksi otosviikkoihin, mutta samalla ohjelmaluokitusta kehitetään paremmin vastaamaan muuttuvaa ohjelmatarjontaa. Pitkällä aikavälillä selvitetään mahdollisuuksia siirtäjä koko vuoden kattavan kokonaisuineiston käyttöön.6. Julkisen palvelun ja muiden yksittäisten pääkanavien monipuolisuutta mitataan edelleen suhteellisen entropian indeksillä, mutta kaikkien kanavien yhteenlasketun tarjonnan mittaamisessa otetaan käyttöön ohjelmiston keskittymistä kuvaava Herfindahl-Hirschman-indeksi.			
Avainsanat (asiasanat) televisio, ohjelmisto, monipuolisuus			
Muut tiedot Yhteyshenkilö/LVM Elina Normo			
Sarjan nimi ja numero Liikenne- ja viestintäministeriön julkaisuja 25/2008		ISSN 1457-7488 (painotuote) 1795-4045 (verkkajulkaisu)	ISBN 978-952-243-059-5 (painotuote) 978-952-243-060-1 (verkkajulkaisu)
Sivumäärä (painotuote) 74	Kieli suomi	Hinta	Luottamuksellisuus julkinen
Jakaja Liikenne- ja viestintäministeriö		Kustantaja Liikenne- ja viestintäministeriö	

Författare Minna Aslama, Heikki Hellman,		Typ av publikation Rapport	
Pauliina Lehtinen, Tuomo Sauri		Uppdragsgivare Kommunikationsministeriet	
		Datum för tillsättandet av organet	
Publikation Utredning av förnyandet av rapporten Finländskt tv-utbud			
Referat <p>Kommunikationsministeriet har sedan år 2000 årligen beställt rapporten Finländskt tv-utbud. Rapporten har huvudsakligen gjorts av samma arbetsgrupp. De senaste årens förändringar inom tv-branschen och i programmets innehåll har skapat nya utmaningar för rapporten. Avsikten med den här utredningen är att se på hur rapporten kunde förnyas.</p> <p>För utredningen har man dels intervjuat aktörer inom tv-branschen, dels gjort internationella jämförelser. Utgående från dessa samt från tidigare respons på rapporten har arbetsgruppen gjort upp förslag för att utveckla rapporteringen.</p> <p>I utredningen presenteras den kritik som riktats mot rapporten. Den har främst gällt rapportens utgångspunkter, publiceringstidpunkt, mätning av diversiteten, samplets storlek, programklassificeringen, valet av kanaler och olika begreppsdefinitioner. Den internationella jämförelsen har främst gjorts med Storbritannien, Sverige och Katalonien där man har rapporterat om tv-utbudet på liknande sätt. Också förfarandet i en del andra länder granskas kort.</p> <p>Som resultat av utredningen föreslår arbetsgruppen bl.a. följande förändringar:</p> <ol style="list-style-type: none">1. Rapporten borde publiceras avsevärt tidigare.2. Rapportens avsikt och uppdrag borde förtydligas, precis som de använda begreppen.3. Rapporten kompletteras med en inledande generell översikt över det gångna tv-året.4. Rapporten ska också i fortsättningen avgränsas till att gälla avgiftsfria tv-kanaler, som fungerar med koncession.5. Rapporten baseras tills vidare på sampelveckor, men samtidigt utvecklas programklassificeringen så att den bättre motsvarar det föränderliga programutbudet. På lång sikt utreds möjligheten att övergå till att använda ett helhetsmaterial som omfattar hela året.6. Public services och de övriga enskilda huvudkanalernas mångsidighet mäts alltså med indexet för relativ entropi, men för att beskriva alla kanalernas sammanlagda utbud tas Herfindahl-Hirschman-indexet i bruk.			
Nyckelord television, program, mångfaldstelevision, programutbud, mångsidighet			
Övriga uppgifter Kontaktperson på ministeriet Elina Normo			
Seriens namn och nummer Kommunikationsministeriets publikationer 25/2009		ISSN 1457-7488 (trycksak) 1795-4045 (nätpublikation)	ISBN 978-952-243-059-5 (trycksak) 978-952-243-060-1 (nätpublikation)
Sidoantal (trycksak) 74	Språk finska	Pris	Sekretessgrad offentlig
Distribution Kommunikationsministeriet		Förlag Kommunikationsministeriet	

DESCRIPTION

Date of publication

15 May 2009

Authors Minna Aslama, Heikki Hellman,	Type of publication Report		
Pauliina Lehtinen, Tuomo Sauri	Assigned by Ministry of Transport and Communications		
	Date when body appointed		
Name of the publication Report on how to renew the study on Finnish television supply			
Abstract <p>Since 2000, the Ministry of Transport and Communications of Finland has commissioned an annual study on Finnish television supply. The study has been conducted by the same working group, assembled by the University of Helsinki, Swedish School of Social Science. The changes in the Finnish television landscape over the past few years have brought up new challenges for the study. This report discusses those challenges and ways to renew the study and reporting process.</p> <p>Numerous stakeholders active in the Finnish television landscape have been interviewed for this report. Also, several similar activities abroad have been assessed, the focus being on the U.K., Spain/Catalonia, and Sweden.</p> <p>This report, then, lays out several suggestions on re-thinking the annual study on Finnish television supply, based on the above depicted inquiries and assessments, as well as on previous critique and commentaries on the study. The critique has touched upon several aspects, including the very foundation and motivation of the study and some concepts introduced in it, as well as the timing of its publication, diversity metrics employed, the size of the sample, the programme type classification utilized, and channels examined.</p> <p>The main recommendations are:</p> <ol style="list-style-type: none">1. The research must be conducted and the report published as soon as possible after the sample year.2. The purpose of the report, and some of its core concepts, need to be defined more clearly and concretely.3. The report should begin with a contextualizing overview on key aspects of, and changes in, the television landscape in Finland.4. The report must continue focussing in the nation-wide, licenced channels.5. The report will be, for the time being, based on sample weeks, but the programme classification needs to be revised. A longer term goal is to envision possibilities to use programming data of an entire year.6. The diversity of public service and other main channels should continue to be examined with the Relative Entropy Index. However, it is suggested that the overall television supply be measured as "programme type concentration", with the Herfindahl-Hirschman Index.			
Keywords Television, programming, diversity			
Miscellaneous Contact person at the Ministry: Ms Elina Normo			
Serial name and number Publications of the Ministry of Transport and Communications 25/2009	ISSN 1457-7488 (printed version) 1795-4045 (electronic version)	ISBN 978-952-243-059-5 (printed version) 978-952-243-060-1 (electronic version)	
Pages, total (printed version) 74	Language Finnish	Price	Confidence status Public
Distributed and published by Ministry of Transport and Communications			

Sisällysluettelo

1 JOHDANTO	2
2 MENETELMÄT JA LUOKITUKSET	5
2.1 MENETELMÄ	5
2.2 OHJELMALUOKITUS.....	5
2.3 MONIPUOLISUUS	6
3 AIEMPAA KESKUSTELUA JA ARVIOINTIA	7
3.1 OHJELMISTON LUOKITTELU.....	7
3.2 MONIPUOLISUUDEN SISÄLTÖ JA LASKEMINEN	8
3.3 KATSELU	8
3.4 OTOS JA KANAVALIKOIMA	8
3.5 KÄSITERAJAUKSET	8
4 TOIMIJOIDEN HAASTATTELUT	10
4.1 RAPORTIN LÄHTÖKOHDAT	10
4.2 JULKISTAMISAJANKOHTA	11
4.3 MONIPUOLISUUS	11
4.4 OTOKSEN KOKO	11
4.5 OHJELMALUOKITUS.....	12
4.6 KANAVALIKOIMA.....	13
4.7 MUITA TOIVEITA JA EHDOTUKSIA.....	13
5 KANSAINVÄLISIÄ RAPORTOINTIKÄYTÄNTÖJÄ	15
5.1 ISO-BRITANNIA: VIRALLISTA, VAKIINTUNUTTA JA LAVEAA	15
5.2 RUOTSI: HALLITUKSEN VELVOITTAMAA PITKÄN AIKAVÄLIN SEURANTAA	17
5.3 KATALONIA: MONITOROIDAAN MARKKINOIDEN MUUTOSTA.....	20
5.4 MUITA ESIMERKKEJÄ.....	22
5.5 YHTEENVETO	24
6 EHDOTUKSET	27
LIITTEET	32

1 Johdanto

Liikenne- ja viestintäministeriö (LVM) on julkaissut *Suomalainen tv-tarjonta* -raportteja kaikkiaan kahdeksan – joka vuosi vuodesta 2001 alkaen. Raportit ovat olleet kuvauksia vapaasti saatavilla olevien, toimiluvanvaraisten televisiokanavien ohjelmatarjonnasta, ohjelmien alkuperästä ja tarjonnan monipuolisuudesta. Ne ovat tarjonneet tietoperustan tv-ohjelmiston kehityksestä Suomessa. Ensimmäinen raportti kattoi vuosien 1997–2000 ohjelmiston neljällä pääkanavalla. Sitten raportit ovat keskittyneet tarkastelemaan aina edellisen vuoden tv-tarjontaa. Vuonna 2001 käynnistetyt uudet digitaaliset kanavat olivat mukana raportissa jo alusta pitäen, ja vuotta 2002 koskeneesta raportista alkaen niiden tarjontaa on analysoitu samalla tavalla kuin perinteisten analogistenkin kanavien ohjelmistoa. Vuoden 2006 raportissa digitaalisia kanavia ei enää edes tarkasteltu erikseen, eikä kanavien välille tehty mitään eroa. Raportit ovat ilmestyneet yleensä syksyisin. Kerran selvitys julkaistiin kesäkuussa ja vuotta 2007 käsitelty raportti viivästyí vuoden 2009 tammikuulle. Selvitys on joka kerta toteutettu Helsingin yliopiston Social- och kommunalhögskolanin tutkimuslaitoksessa (FISS).

Kanavien määrä on digitalisoitumisen myötä kasvanut alkuperäisestä neljästä kanavasta vuoden 2007 raportin 12 kanavaan. Tämä tarkoittaa sitä, että aineiston koko on kasvanut huomasti. Osoviikot ovat vaihdelleet seitsemästä viikosta vuoden 2006 neljään osoviikkoon. Vuoden 2007 raportissa viikkoja oli mukana viisi. Osoviikkoihin on, lukuun ottamatta vuoden 2006 raporttia, valittu viikkoja keväältä, kesältä ja syksyiltä.

Taulukko 1. Perustiedot tv-tarjontaraporteista vuosilta 2000–2007

<i>Julkaisun numero</i>	<i>Kattaa vuodet</i>	<i>Julkistusajankohta</i>	<i>Kanavien määrä</i>	<i>Osoviikkoja</i>	<i>Ohjelmia otoksessa</i>	<i>Ohjelma-aika/vko</i>
41/2001	1997–2000	Syyskuu 2001	4	(4x)7	19472*	393**
41/2002	2001	Lokakuu 2002	4(+5)	7	6490	397***
40/2003	2002	Syyskuu 2003	4+5	7	9611	648
58/2004	2003	Lokakuu 2004	4+5	7	11018	691
47/2005	2004	Kesäkuu 2005	4+5	7	10572	709
40/2006	2005	Syyskuu 2006	4+5	7	11012	714
56/2007	2006	Lokakuu 2007	10	4	6954	955****
1/2009	2007	Tammikuu 2009	11	5	9239	1006

Selityksiä:

*Luvussa on mukana yhteensä neljän vuoden osoviikot vuosilta 1997–2000.

**Vuoden 2000 ohjelma-aika.

***Uudet digikanavat aloittivat toimintansa syksyllä 2001 eivätkä ne ole vielä mukana laskelmissa.

****Luku ei ole aivan vertailukelpoinen muiden kanssa sillä siitä puuttuvat kesäviikot.

Monipuolinen televisiotarjonta on pyritty turvaamaan lainsäädännöllä. Televisio- ja radiotoimintaa säätelevän lain 10 §:n 1 momentin mukaan toimilupia myönnettäessä valtioneuvoston tulisi pyrkiä (1) edistämään sananvapautta, (2) turvaamaan ohjelmistotarjonnan monipuolisuus sekä (3) yleisön erityisryhmien tarpeet.¹ Yleisradion julkisen palvelun velvoitteet ja tehtävät taas on määritelty erillisessä yleisradiolaissa.² Lisäksi kaupallisten televisiokanavien toimilupiin on kirjattu niiden

¹ Laki televisio- ja radiotoiminnasta (744/1998), 10 §.

² Laki Yleisradio Oy:stä (492/1993), 7 §.

tehtävät ja vaatimukset. Joidenkin kanavien kohdalla toimiluvassa esiintyykin juuri vaatimus monipuolisesta ohjelmatarjonnasta.³

Myöntäessään lisää digitaalisia tv-toimilupia vuonna 2006 valtioneuvosto tuli ensi kertaa määritelleeksi sen, mitä se monipuolisuudella tarkoittaa. Määritelmä kuului näin:

”Ohjelmistotarjonnan monipuolisuus muodostuu ensinnäkin siitä, että tarjolla on mahdollisimman monta sisällöltään erilaista ja eri kohderyhmiä palvelevaa televisio-ohjelmistoa. Verrattaessa lähtökohtaisesti samantyyppistä ohjelmistoa tarjoavien hakemuksia keskenään tulee puolestaan arvioitavaksi kunkin hakijan ohjelmiston sisältöjen monipuolisuus.”⁴

Television tarjonnan tulee siis lainsäädännön mukaan olla monipuolista ja palvella eri väestöryhmiä. Aivan ensimmäisen televisiotarjontaraportin, *Suomalainen tv-tarjonta 2000*, esipuheessa LVM perusteli raportin tarpeellisuutta juuri lain velvoittamalla seurannalla:

”Liikenne- ja viestintäministeriö on halunnut selvittää, miten televisiotarjonnan monipuolisuus toteutuu käytännössä. Tavoitteena on ollut arvioida toisaalta suomalaisen televisiotarjonnan kokonaisuutta, toisaalta verrata valtakunnallisten televisiokanavien ohjelmistoa toisiinsa.”⁵

Kuluvan vuosikymmenen kuluessa sekä lakeja että toimilupia on muutettu. Vuodesta 2003 alkaen Yleisradion seuranta ja omaa raportointivelvollisuutta on lisätty, kun taas yksittäisten kaupallisten tv-kanavien toimilupien määräyksiä on digitalisoinnin myötä lievennetty. Toimilupia myöntäessään valtioneuvoston on kuitenkin yhä pyrittävä edistämään sananvapautta ja turvaamaan televisiotarjonnan monipuolisuus sekä otettava huomioon erityisryhmien tarpeet. Yhä on voimassa se televisio- ja radiotoimintaa koskevan lain perusteluissa mainittu vaatimus, jonka mukaan toimilupaprosessissa on arvioitava *”olemassa oleva ohjelmistojen tarjonta ja toimilupien myöntämisen seurauksena syntyvä kokonaisuus”*.⁶ Ministeriöllä on siis yhä velvoitteita seurata televisiotarjontaa ja sen monipuolisuutta.

Tv-tarjontaraportti ei ole toiminut ministeriön valvontainstrumenttina, vaan sitä on käytetty viestintäpoliittisen päätöksenteon tukena. Se on antanut eväitä suhteuttaa Yleisradion tarjontaa toimiluvanvaraiseen kenttään. Ministeriön näkökulmasta tv-tarjontaraportin ensisijainen kohdeyleisö on ollut ministeriö itse. Toisaalta raportin on toivottu kiinnostavan ja hyödyttävän myös alan toimijoita. Kolmanneksi raportilla on katsottu olevan yleistä merkitystä ja se on toiminut myös julkisen keskustelun herättäjänä.

Viime vuosien muutokset tv-alan sisällä (esim. digitalisoitumisen myötä tulleet uudet kanavat ja ohjelmatyyppien muutokset) ovat luoneet tv-tarjontaraportille uusia haasteita. Sekä LVM:ssä että raportin toteuttaneen työryhmän piirissä onkin alettu pohtia raportin kehittämistä, jotta raportti kuvaisi paremmin nykyistä televisiotarjontaa. Kun vuotta 2007 käsitellyt raportti tammikuussa 2009 valmistui, tilasi ministeriö samalta työryhmältä selvityksen siitä, miten raportointia tulisi jatkossa kehittää.

³ Ks. esim. MTV Oy:n toimilupa valtakunnalliseen digitaaliseen lähetystoimintaan, 23.6.1999 (VNp 320/33/99).

⁴ Valtioneuvoston päätös toimiluvista televisioinnin harjoittamiseksi digitaalisissa televisioverkoissa, 14.12.2006 (VNp 175/35/2006), s. 7.

⁵ *Suomalainen tv-tarjonta 2000*, Julkaisuja 41/2001 (Helsinki: LVM), s. 1.

⁶ Hallituksen esitys Eduskunnalle televisio- ja radiotoimintaa koskevaksi lainsäädännöksi (HE 34/1998 vp), s. 31–32.

Tätä selvitystä varten on haastateltu televisioalan eri toimijoita ja tehty kansainvälistä vertailua. Näiden selvitysten ja raporttiin kohdistuneen aiemman arvostelun pohjalta työryhmä on laatinut ehdotuksia raportoinnin tulevaisuudesta. Seuraavassa esitellään ensin tv-tarjontaraporttien menetelmää, sitten raporttiin kohdistunutta arvostelua. Tämän jälkeen esitellään toimijahaastattelujen satoa ja kansainvälisiä raportointikäytäntöjä. Viimeiseksi esitellään työryhmän ehdotukset raportoinnin kehittämiseksi.

Selvityksen suunnittelua on johtanut professori Ullamaija Kivikuru. Itse selvitystyöstä ja raportin kirjoittamisesta ovat vastanneet VTT Minna Aslama, professori Heikki Hellman, VTM Pauliina Lehtinen ja erikoistutkija Tuomo Sauri.

2 Menetelmät ja luokitukset

2.1 Menetelmä

Tv-tarjontaselvitykset ovat vuodesta toiseen perustuneet jokseenkin muuttumattomaan malliin, jossa analyysin kohteiksi ovat säännöllisesti nousseet:

- Ohjelmiston jakautuminen ohjelmatyyppeihin
- Ohjelmiston viikkovaihtelu
- Ohjelmiston alkuperä (alkuperämaat)
- Ensilähetysten ja uusintojen osuus
- Pisteohjelmien ja sarjaohjelmiston osuus
- Formaattiohjelmien osuus (vuodesta 2005)
- Kotimainen ohjelmisto (vuodesta 2004)
- Kanavaprofiilit
- Julkisen palvelun ohjelmisto
- Ruotsinkielinen tarjonta
- Lastenohjelmien tarjonta
- Ohjelmiston ja kanavien monipuolisuus
- Ohjelmiston ja kanavien informatiivisuus/viihteellisyys

Lisäksi suomalaisten tv-kanavien tarjontaa on muutamissa raporteissa verrattu Ruotsin kanavien tarjontaan.

Suomalainen tv-tarjonta -raporteissa on tähän asti pyritty kuvaamaan tv-ohjelmiston rakennetta kvantitatiivisesti seuraavilla muuttujilla:

- Kanava
- Lähetyspäivä
- Lähetysaika
- Kesto (minuuteissa ja tunneissa)
- Ohjelmaluokka
- Alkuperä (Suomi, Pohjoismaat, muu Eurooppa, Pohjois-Amerikka ja muu maailma)
- Jatkuvuus: piste- vai sarjamuotoinen ohjelma (kolme tai useampia osia)
- Uusinnat: ensilähetys vai uusinta (kanavakohtaisesti)

2.2 Ohjelmaluokitus

Television ohjelmatarjonta on raporteissa ryhmitelty 13 ohjelmaluokkaan. Ensimmäistä raporttia varten rakennettu luokitus perustui tv-kanavien yhdessä Finnpanelin kanssa vuonna 2000 vahvistamaan 11-luokkaiseen kategorisointiin⁷, jota kuitenkin muokattiin hieman eri luokkiin osuvien ohjelmien määrän tasoittamiseksi ja jotta tulos olisi informatiivisempi. Keskeisin muutos oli se, että asiaohjelmista erotettiin palvelu- ja harrasteohjelmat, ts. ”kevyempien” asiapainotteisten ohjelmien ryhmä. Luokitusrunko vakiintui siten seuraavaksi:

⁷ Ks. tarkemmin liite 1, jossa esitetään paitsi Finnpanelin myös eri tv-yhtiöiden omat ohjelmaluokitukset.

- Uutiset
- Ajankohtaisohjelmat
- Asiaohjelmat
- Kulttuuriohjelmat
- Palvelu- ja harrasteohjelmat
- Opetusohjelmat
- Kotimainen fiktio
- Ulkomainen fiktio
- Elokuvat
- Viihdeohjelmat
- Urheilu
- Lastenohjelmat
- Muut ohjelmat

Luokitus on toiminut koko vuosikymmenen ajan kohtalaisen hyvin, jos kohta faktaa ja fiktiota yhdistelevät ”hybridiohjelmat” ovat tuottaneet lisääntyvässä määrin ongelmia koodaukselle.⁸ Myös tv-alan toimijoiden arvostelu luokitusrunkoa kohtaan on kasvanut. Koska mikään luokitusratkaisu ei koskaan ole täysin tyydyttävä, *Suomalainen tv-tarjonta* -selvityksissä ongelmaa on yritetty lieventää selostamalla luokituskriteerit mahdollisimman avoimesti sekä julkaisemalla raportin liitteinä paitsi koodaajien käytössä ollut luokitusohje myös yhden esimerkkiviikon ohjelmaluettelo luokiteltuna.

Raporttiin on vuosien mittaan sisältynyt myös erityistarkasteluja, kuten ruotsinkielisen ohjelmiston analyysi vuosina 2000–2005 (mistä FST5-kanavan myötä vähitellen luovuttiin) ja vertailu Ruotsiin vuosina 2001–2005 (mistä taas luovuttiin aineistojen huonon vertailtavuuden johdosta). Myös erilaisia yksittäisiä syväluotaavia osuuksia on tehty vuosien saatossa. Tällaiset osiot ovat keskittyneet esimerkiksi tarkastelemaan naisia ja miehiä uutisissa (2005), tai erittelemään lähemmin hybridiohjelmiä (2004) tai parhaan katseluajan uutislähetyskäsityksiä (2002).

2.3 Monipuolisuus

Tv-tarjonta Suomessa -selvityksissä ohjelmatarjonnan monipuolisuutta on alusta alkaen kuvattu suhteellisen entropian indeksillä, joka on varsin yleinen tapa mitata viestintäsisältöjen monipuolisuutta.⁹ Mittarin arvot on laskettu sekä kanavittain että kaikkien kanavien yhteenlasketun ohjelmiston perusteella; samoin on laskettu erikseen parhaan katseluajan (prime time) monipuolisuus. Mitä useampia ohjelmatyyppejä on tarjolla ja mitä tasaisemmin ohjelmisto jakautuu niihin – ts. mitä suurempi todennäköisyys yleisöllä on televisiota katsoessaan törmätä erityyppisiin ohjelmiin –, sen monipuolisempaa ohjelmistoa pidetään. Muutamassa raportissa monipuolisuuden analyysia on täydennetty käyttämällä kanavien erilaisuutta pareittain kuvaavaa eroavuusmittaria,¹⁰ mutta sen käytöstä on kanavien lisääntymisen vuoksi luovuttu.

⁸ Ks. esim. *Suomalainen tv-tarjonta 2004*, Julkaisuja 47/2005 (Helsinki: LVM), s. 103–106, jossa yritettiin erotella erilaisia ”hybridiohjelmien” alalajeja.

⁹ Ks. esim. Heikki Hellman, ”Diversity – an End in Itself? Developing a Multi-Measure Methodology of Television Programme Variety Studies”, *European Journal of Communication* 16(2001):2, s. 181–208.

¹⁰ Ks. esim. *Suomalainen tv-tarjonta 2002*, Julkaisuja 40/2003 (Helsinki: LVM), s. 71.

3 Aiempaa keskustelua ja arviointia

Raportteja on käytetty runsaasti hyväksi yleisessä viestintäpoliittisessa keskustelussa ja jopa konkreettisessa lainsäädäntötyössä, mutta alusta alkaen raportteja kohtaan on myös esitetty arvostelua. Kritiikkiä ovat esittäneet ensisijaisesti tv-yhtiöiden edustajat, mutta myös tutkijat. Arvostelun voi tiivistää kohdistuneen seuraaviin seikkoihin:

- Ohjelmiston luokittelu
- Otoksen suuruus
- Kanavavalikoima
- Monipuolisuuden sisältö ja laskemismetodi
- Käsitteerajaukset (prime time, uusinnat, pisteohjelmat, sarjat, kotimaisuus)

Seuraavassa esimerkkejä ja yhteenvetoa raporttien kohtaamasta kritiikistä.¹¹

3.1 Ohjelmiston luokittelu

Useaan otteeseen ovat tv-kanavien edustajat esittäneet toiveen ohjelmaluokituksen kehittelystä yhdessä kanavien kanssa, sillä raportissa käytettyä luokitusta ei ole pidetty riittävänä. Tv-tarjontaraportteja on arvosteltu myös siitä, että monipuolisuus kutistetaan ”*pelkäksi ohjelmatyyppien jakaumaksi*”, mikä on omiaan suuntaamaan ”*viestintäpolitiikkaa ylipäänsä pois arvovalinnoista ja julkisesta keskustelusta, välineelliseen ja teknokraattiseen päätöksentekoon*”.¹² Tämä tarkoittaa sitä, että luokitus tuottaa kehäpäättelämänomaisen tuloksen: televisioyhtiöt kategorisoivat ensin omat ohjelmansa tiettyihin ohjelmatyyppeihin, jotka tutkijat sitten omaksuvat tutkimuksiinsa ja toteavat lopulta tuloksenaan ohjelmiston olevan monipuolista.

Arvostelua luokitusta kohtaan ovat vuosien mittaan esittäneet myös projektin omat ohjelmien koodauksesta vastanneet tutkimusapulaiset. Heiltä saatu viesti on ollut se, että vuosi vuodelta luokkiin vaikeasti istuvien ”hybridiohjelmien” osuus on lisääntynyt. Ohjelmatyypit, genret, eivät ole pysyviä, vaan ne ovat koko ajan muutoksessa. Koodaajien mielestä luokitus onkin nykyisellään riittämätön kuvaamaan tarjolla olevan ohjelmiston kirjoa. Osittain tutkimusryhmän sisällä heränneen arvostelun vuoksi näitä erilaisia ”sekaohjelmia” tarkasteltiin erikseen vuonna 2005 julkaistussa raportissa. Toisaalta vuoden 2006 raportissa tutkijaryhmä arvioi ohjelmistoa koskeneen raportin liitteessä, ettei laaja seitsenluokkainen sekaohjelmien kategorisointi ”*välttämättä palvele kvantitatiivista analyysia ja tavoitetta kuvata hybridiohjelmia osana suomalaista tv-tarjontaa*”. Se muistutti myös, että ”*uusia hybridejä syntyy jatkuvasti*” ja että vain ”*jotkut niistä vakiintuvat omaksi genrekseen*”.¹³

Luokitusrunkoa kohtaan on siis esitetty sekä käytännöllistä että periaatteellista kritiikkiä. Yhtäältä on toivottu tarkempaa, moniluokkaisempaa sekä eri tv-yhtiöiden ohjelmiston ja ohjelmatyyppien kehityksen paremmin huomioon ottavaa kategorisointia, toisaalta taas yhtiöiden omista luokitusintresseistä puhdistettua, ”teoreettisempaa” lähestymistapaa.

¹¹ Tv-tarjontaraporttien saamaa kritiikkiä käsitellään yksityiskohtaisemmin liitteessä 2.

¹² Kari Karppinen, Mediadiversiteetti ja mittaamisen politiikka, *Tiedotustutkimus* 28(2005):2, s. 38–39.

¹³ *Suomalainen tv-tarjonta 2006*, Julkaisuja 56/2007 (Helsinki: LVM), s. 70.

3.2 Monipuolisuuden sisältö ja laskeminen

Monipuolisuusmittarin tulokset ovat herättäneet alusta asti arvostelua. Julkisen palvelun edustajien mielestä mittari ei kykene reagoimaan kyllin herkästi kanavien välisiin eroihin eikä korostamaan kylliksi Ylen kanavien monipuolisuutta.

Toisesta näkökulmasta monipuolisuuden mittaamistapaa ovat toistuvasti arvostelleet kaupallisten kanavien edustajat, jotka ovat toivoneet, että mittari jollain tavoin erottelisi julkisen palvelun aineiston osuutta Yleisradion (ja muidenkin kanavien) tarjonnassa. Toisaalta on ihmetelty myös mittarin toimintatapaa. Tv-toimijat ovat kyselleet esimerkiksi, miten on mahdollista, että MTV3 on ollut yksinään monipuolisempi kuin MTV3 ja Nelonen yhdessä, tai miten on mahdollista, että yhden kanavan tarjonta voi vähentää koko ohjelmatarjonnan monipuolisuutta, kun se kuitenkin tarjoaa yhden uuden katseluvaihtoehdon.¹⁴

3.3 Katselu

Aika ajoin on myös toivottu, että monipuolisuuden mittaamisessa otettaisiin jollain tavalla huomioon katselukäyttäytyminen, katselun monipuolisuus. Katselu on toistaiseksi jätetty selvityksen ulkopuolelle siksi, ettei se ole sisällytetty ministeriön tilaukseen ja sen tarjoamiin tutkimusresursseihin. Finnpanelin katselua koskeva aineisto ei myöskään ole täysin yhteensopiva ohjelmarakenneluokituksen kanssa.¹⁵ Yksi syy katselutietojen poisjättämiseen on yksinkertaisesti se, että selvityksen otsikko on *Suomalainen tv-tarjonta*.

3.4 Otos ja kanavavalikoima

Vähäisempää, mutta toistuvaa kritiikkiä ovat herättäneet myös otoksen koko ja kanavavalikoima. Otosviikkoja ja niiden määrää on arvosteltu riittämättömiksi kokonaistarjontaa kuvattaessa. Välillä viikkoja on pidetty epäedustavina (esim. Torinon olympialaiset 2006 vaikutti voimakkaasti koko raportin tuloksiin), välillä viikkoja taas on ollut liian vähän. Onkin esitetty toive koko vuoden aineiston käytöstä.

Kanavavalikoimaa on arvosteltu lähinnä siitä, että se jättää maksukanavat ulkopuolelle. Aiempien vuosien kohdalla on kritiikkiä aiheuttanut myös muutamien kaapelikanavien jääminen selvityksen ulkopuolelle.

3.5 Käsiterajaukset

Muutamien raporttien vakiokäsitteet ja -rajaukset ovat myös useaan otteeseen herättäneet arvostelua. Ainakin uusintojen tarkastelu sekä parhaan katseluajan, kotimaisten ohjelmien ja formaattiohjelmien määrittely ovat saaneet osakseen kritiikkiä.

Paras katselu-aika eli prime time on selvityksissä määritelty niin, että siihen on sisällytetty ohjelmat, jotka alkavat kello 18.05–22.05 välisenä aikana. Tätä aikarajausta on arvosteltu ja vaadittu muutettavaksi. Ongelmana onkin se, että eri kanavat saattavat määritellä parhaan katseluajan hieman eri tavoin.

¹⁴ ”Televisionyhtiöt ryttäävät ministeriön TV-tutkimuksen”, *Taloussanomien* 31.10.2007

(<http://www.taloussanomien.fi/markkinointi/2007/10/31/Televisionyhtiöt+ryttäävät+ministeriön+TV-tutkimuksen>). Luettu 11.2.2009.

¹⁵ Television katselusta ohjelmatyypeittäin ks. esim. *Joukkoviestimet 2006* (Helsinki: Tilastokeskus, 2007), s. 172.

Uusintoja on raportissa tarkasteltu kanavakohtaisesti. Tämä tarkoittaa sitä, että ohjelma on luokiteltu uusinnaksi vasta kun se on näytetty uudestaan samalla kanavalla. Uusintoja koskenut kritiikki ei ole kuitenkaan koskenut tätä määritelmää, joka itse asiassa vähentää uusintojen osuutta televisiotarjonnassa. Arvostelua on ennemminkin aiheuttanut se, että uusintojen määrää ylipäätään tutkitaan. Piste- ja sarjamuotoisten ohjelmien tarkastelussa ongelmaksi sen sijaan on koettu niiden määrittely. Tv-alan toimijat ovat kokeneet uusintoista ja sarjaohjelmista puhumisen arvolutautuneeksi.

Formaattiohjelmiä on tarkasteltu raportissa vuodesta 2005. Tarkastelua varten ohjelmatiedot on pyydetty suoraan kanavilta, jotka ovat saaneet itse päättää mitkä ohjelmat katsotaan formaateiksi. Ongelmana on ollut se, että toisaalta kanavat määrittelevät formaatin hieman eri tavoin. Toisaalta formaatit ovat yleistyneet ja tulleet hyväksytyimmiksi. Nyt formaattiohjelmiksi saatetaan lukea sellaisetkin ohjelmat, joita ei haluttu vielä muutama vuosi sitten formaatteina pitää. On toivottu, että raportin tekijätyöryhmä määrittelisi formaattiohjelman, samoin kun se on tehnyt ohjelmaluokkienkin kohdalla.

Liitteessä 2 eritellään tarkemmin raporteista aiemmin käytyä keskustelua.

4 Toimijoiden haastattelut

Tätä selvitystä varten haluttiin kuulla tv-alan eri toimijoita, jotta saataisiin ensinnäkin käsitys siitä, mikä nykyisessä raportissa toimii ja mikä ei toimi, sekä siitä, onko raportista ollut hyötyä toimijoille. Toisaalta haluttiin kuulla toimijoiden mielipide myös siitä, mitä he toivoisivat raportin sisältävän ja minkälaisesta tutkimuksesta voisi olla niillekin hyötyä. Koska tv-alan toimijat arvioitiin ministeriön ohella raportin pääasialliseksi yleisöksi, koettiin tarpeelliseksi, että raportti pystyisi palvelemaan myös niitä. Haastatteluja suoritettiin tv-yhtiöissä, liikenne- ja viestintäministeriössä, Finnpanelissa, Kansallisessa audiovisuaalisessa arkistossa (Kava) ja Viestintävirastossa (Ficora).

Seuraavassa esitetään toimijoiden haastattelujen kautta esiin nousseita aiheita.¹⁶ Toimijoita haastateltiin hieman eri kysymyksistä ja eri aiheista. Esimerkiksi Finnpanelin ja Kavan edustajilta kyseltiin erityisesti luokitteluun ja sen erilaisiin vaihtoehtoihin liittyvistä aiheista. Tv-yhtiöiden edustajilta taas kyseltiin enemmän itse raportista ja sen ongelmista, pohjaten aiemmin kritiikkiä aiheuttaneisiin teemoihin.

Seuraavassa käsitellään nykymuotoisen raportin ongelmakohtia, joita olivat raportin lähtökohdat, julkistamisajankohta, monipuolisuuden tarkastelu, otos, ohjelmaluokitus ja kanavavalikoima. Lisäksi nostetaan esiin haastateltavien esittämiä muita toiveita ja ehdotuksia raportin kehittämiseksi.

4.1 Raportin lähtökohdat

Ministeriön edustajien mukaan raportti on tilattu, koska laki velvoittaa LVM:ää seuraamaan ja edistämään toimilupapolitiikallaan televisio-ohjelmiston monipuolisuutta. Raportti ei ole toiminut valvontainstrumenttina, vaan viestintäpoliittisen päätöksenteon tukena. Selvitys on nähty ministeriössä tarkoituksenmukaisena, ja se on täyttänyt tehtävänsä. Alun perin ministeriössä haluttiin selvittää juuri monipuolisuutta, sitä kuinka se käytännössä toteutuu. Raportti onkin toiminut monipuolisuuden seurannan välineenä. Raportti on ministeriössä koettu hyödyllisenä myös siksi, että sen tekijät eivät tule tv-kentältä ja tarjoavat siksi ulkopuolisen näkökulman.

Toimijoiden haastatteluissa nousi selvästi esiin se, että raportin tehtävä ja käyttötarkoitus oli jäänyt useimmille epäselväksi. Yleisesti oltiin myös sitä mieltä, että raporttia olisi helpompi arvioida, jos sen tehtävä olisi selvästi esitetty itse raportissa. Usea haastateltava esittikin toiveen, että raportissa selvästi kerrotaisiin sen mahdollinen käyttötarkoitus.

Viestintäpoliittisen päätöksenteon arveltiin kuuluvan käyttötarkoituksiin, mutta erityisesti tv-yhtiöiden edustajat eivät pitäneet raporttia siihen tarkoitukseen riittävänä. Erityisesti monipuolisuuden mittaamiseen liittyvät ongelmat korostuivat haastateltavien mielestä, jos raporttia käytetään esimerkiksi toimilupapolitiikan työkaluna. Tällainen mahdollisuus koettiin jopa hieman kauhistuttavana vaihtoehtona, sillä etenkin monipuolisuuden osalta raportin antamia tuloksia pidettiin harhaanjohtavina. Esitettiin myös toive, että jos raporttia ei käytetä valvontainstrumenttina, sekin olisi hyvä selkeästi kirjata raporttiin. Tällöin voitaisiin välttyä turhalta kritiikiltä, mikäli kanavat eivät olisi huolissaan raportin käyttötarkoituksesta.

¹⁶ Haastateltujen kommentit esitetään nimettöminä. Tarvittaessa kuitenkin viitataan edustettavaan tahoon esimerkiksi tv-yhtiön edustajana tai ministeriön edustajana jne. Haastattelut on listattu liitteessä 4.

Kuten LVM:lle, myös Ficoralle raportti on tarjonnut puolueetonta referenssiaineistoa, jos kohta raportti ei kovin hyvin palvele viraston tarpeita. Raportti on kuitenkin auttanut virastoa monipuolisen ja laadukkaan tarjonnan vaatimuksien seuraamisessa.

4.2 Julkistamisajankohta

Lähes kaikki haastateltavat kritisoivat raportin julkistamisajankohtaa aivan liian myöhäiseksi. Raportti on yleensä julkaistu seuraavan vuoden syksyllä – ts. jos raportti on käsitelty vuotta 2006, on se julkaistu syksyllä 2007. Vuoden 2007 raportti kuitenkin viivästyi tammikuulle 2009. Alan toimijoille yli vuoden vanha tieto on liian vanhaa. Heidän mukaansa raportti pitäisi saada ulos mahdollisimman pian sitä käsitelleen vuoden jälkeen, mielellään heti kevättalvella. Nykyinen myöhäinen julkaisuajankohta aiheuttaa sen, että raportti tarjoaa toimijoille enemmän vain ”nice to know”-tietoa, muttei mitään varsinaisesti hyödyllistä tai käyttökelpoista.

4.3 Monipuolisuus

Raportin yhdeksi tehtäväksi on esipuheissakin mainittu monipuolisuuden tarkastelu. Ministeriö on lain mukaan velvoitettu seuraamaan televisiotarjonnan monipuolisuutta ja siihen raporttia onkin käytetty. Ministeriön näkökulmasta monipuolisuus tarkoittaa lähinnä kahta asiaa, toisaalta sisältöjen ja toisaalta viestintärakenteen monipuolisuutta. Raportin osalta ministeriön edustajat kokivat, että monipuolisuuden tutkiminen ohjelmatyypitasolla on heidän tarpeisiinsa riittävä.

Tv-toimialan haastateltavat olivat kuitenkin melko yksimielisiä siitä, ettei nykyinen monipuolisuusmittari toimi tarpeeksi hyvin. Yhtäältä mittari luo tilanteen, jossa yhden kanavan tarjonta voi olla monipuolisempi kuin kahden kanavan yhteenlaskettu tarjonta. Toisaalta myös yksittäinen uusi kanava voi laskea koko tarjonnan monipuolisuutta, jos se keskittää tarjontansa vain yhteen ohjelmaluokkaan. Nykyinen mittari ei haastateltavien mukaan olekaan enää varteenotettava vaihtoehto, vaan on keksittävä jokin toinen tapa mitata ohjelmiston monipuolisuutta. Sinällään monipuolisuuden tutkimista pidettiin hyvänä ja tärkeänä asiana. Ongelmaksi nähtiin nimenomaan käytössä oleva mittari.

4.4 Otoksen koko

Otoskoko on myös usein herättänyt keskustelua. Ministeriö on ollut varsin tyytyväinen otosviikkoihin, mutta koko vuoden aineisto olisi silti ministeriön näkemyksen mukaan ihanteellinen.

Haastatelluista toimijoista suurin osa oli sitä mieltä, että paras vaihtoehto olisi koko vuoden aineisto. Koko vuoden aineisto on saatavilla, ja jos käytetään valmista luokittelua (esim. Finnpanel-luokitus), on aineiston hallinta ja käyttökin helpompaa. Koko vuoden aineisto antaisi haastateltavien mukaan varmasti kattavan kuvan tarjonnasta. Otosviikkojen käyttöä arvosteltiin siitä, että otoksesta saattaa jäädä kokonaan pois jonkun kanavan yksittäinen ohjelmaluokka. Koska esimerkiksi kotimaisen fiktion tuottaminen on kallista, yksittäisen kanavan koko vuoden panostus siihen voi olla vaikkapa kymmenosainen draamasarja, joka ei osu otosviikoille. Myös erilaisten urheilutapahtumien vaikutusta otosviikkoihin kritisoitiin (esim. Torino 2006).

Finnpanelin edustajat eivät nähneet ongelmaa koko vuoden aineiston toimittamisessa. Ongelmaksi raportin kannalta muodostuisivat kuitenkin Finnpanelin riittämättömät ohjelmatiedot, jotka kattavat vain lähetysajan, ohjelman keston ja Finnpanelin oman luokituksen mukaisen tiedon

ohjelmaluokasta. Finnpanelin kautta ei siis ole mahdollista saada tietoa ohjelmien alkuperämaasta tai uusinnoista/ensiesityksistä.

Toisaalta haastatteluissa tuli ilmi myös toisenlainen näkemys, jonka mukaan aineistoksi voisi riittää jopa vain yksi otosviikko. Tällöin analyysin olisi kuitenkin oltava tarkempaa ja otosviikon huolellisesti valittu. Yhden viikon aineistoa ei nähty liian suppeaksi, kunhan analyysi olisi tarkka ja sisältäisi myös laadullista tarkastelua.

4.5 Ohjelmaluokitus

Ohjelmaluokitus on osoittautunut vaikeaksi ja jopa tunteita herättäväksi. Toimijahaastatteluissa oli myös selvästi havaittavissa, että melkein kaikilla on oma mielipiteensä siitä, miten luokitus pitäisi tehdä. Ehdotukset vaihtelivat Finnpanelin luokituksen käytöstä uuden, toimijoiden kanssa yhdessä tehdyn ohjelmaluokituksen muodostamiseen.

Ministeriön edustajien mukaan raportin nykyinen luokitus on riittävä raportin käyttötarkoitukseen nähden. Nykyinen luokitus ei ole ollut ministeriön kannalta mitenkään ongelmallinen, vaikka se melko yleispiirteinen onkin.

Varsinkin julkisen palvelun edustajat olivat kuitenkin vahvasti sitä mieltä, että raportissa pitäisi käyttää Finnpanelin luokitusta. Perusteluiksi esitettiin:

Ohjelmien uudelleen luokittelun turhuus, kun käytössä on jo yksi yhteinen luokitus. Koettiin resurssien tuhlaukseksi se, että joku luokittelee ohjelmat käsin, kun ohjelmat on jo kertaalleen luokiteltu kanavien toimesta ja muunnettu sitten kaikille yhteiseksi Finnpanelin luokituksiksi.

Kaikki kanavat käyttävät jo Finnpanelin luokitusta. Vaikka luokitus onkin kankea ja kanavien kannalta kompromissi, se on yhteisesti hyväksytty ja aktiivisessa käytössä.

Kaupallisten kanavien edustajat eivät tuntuneet olevan yhtä vakuuttuneita Finnpanelin luokituksesta kuin julkisen palvelun edustajat. Heidän näkemyksensä mukaan Finnpanelin luokitus sopii parhaiten YLE:n tarpeisiin ja lähtökohtiin. Luokitusta pidettiin huonona kompromissina.

Finnpanelin edustajien mukaan heidän pitää luokitusta suunniteltaessa huomioida kaksi asiaa. Ensinnäkin luokituksen pitää kuvata kanavien tarjontaa mahdollisimman hyvin ja tarjota siitä mahdollisimman paljon informaatiota. Toisaalta luokituksen pitää olla sellainen, että kanavien omien luokittelujen muuntaminen Finnpanel-luokiksi onnistuu tietoteknisesti.

Erityisesti kaupallisten kanavien edustajat ehdottivat täysin uuden luokituksen tekemistä yhteistyössä yhtiöiden kanssa. Ehdotettiin, että ministeriö panostaisi luokitukseen sekä toimisi aloitteentekijänä ja toteuttaisi uuden luokituksen suunnittelun, mutta tiiviissä yhteistyössä yhtiöiden kanssa. Toisaalta kaupalliset kanavat pyrkivät myös saamaan oman luokituksensa yhteiseksi, sillä esimerkiksi Nelonen Median ja MTV Median luokitukset ovat melko lähellä toisiaan.

Kansallinen audiovisuaalinen arkisto (Kava) tarjoaisi ehkä tulevaisuudessa mielenkiintoisen yhteistyömahdollisuuden ja voisi toimia aineiston toimittajana. Kavan järjestelmä on vielä tekeillä, mutta sen metatietoihin ovat näillä näkymin tallentumassa Finnpanel-luokituksen lisäksi Venetsia-järjestelmän tiedot. Tv-yhtiöiden yhteiseen ohjelmätietokantaan Venetsiaan sisältyy myös

Finnpanelilta puuttuvia tietoja, kuten alkuperämaa, uusinta/ensiesitys ja tuotantotiedot. Kavan edustajat olivat kiinnostuneita yhteistyöstä ja suhtautuivat avoimesti aineistonsa käyttöyhteistyöhön.

4.6 Kanavavalikoima

Myöskään raportin kattamista kanavista eivät haastateltavat olleet yksimielisiä. Ministeriön edustajien kannalta nykyinen rajaus on hyvä ja riittävä. Ministeriö kuitenkin toivoi kanavien erilaisuuden ottamista huomioon tarkastelussa (esim. erilaiset teemakanavat). Muutkaan haastateltavat eivät suoranaisesti kritisoineet nykyistä valikoimaa, sillä rajaus on tietyllä tavalla looginen ja perusteltu.

Kovin paljon arvostelua eivät nykyiset kanavavalinnat siis aiheuttaneet, mutta toisaalta mahdollisuus maksukanavien mukaanottoon tuntui saavan useimmilta kannatusta. Oleellisena pidettiin kuitenkin sitä, ettei kanavavalikoimaa ainakaan supisteta.

Maksukanavia toivottiin mukaan, vaikka toisaalta rajausten tekemisen vaikeus tiedostettiin, samoin aineiston kasvattamiseen liittyvät ongelmat. Maksukanavien katsojaosuudet ovat kuitenkin viime vuosina kasvaneet, mikä perustelisi niiden sisällyttämistä raportointiin. Mukaan otettavien maksukanavien rajaukseksi ehdotettiin tällöin kanavien toimiluvanvaraisuutta.

4.7 Muita toiveita ja ehdotuksia

Ministeriön edustajien kannat katselutietojen lisäämisestä vaihtelivat hieman. Toisaalta koettiin, ettei katselua tarvitse lisätä tähän raporttiin, sillä ministeriö seuraa Finnpanelin tietojen avulla katselua yleisellä tasolla. Toisaalta taas nähtiin, että voisi olla mielenkiintoista, jos raportissa käsiteltäisiin katselua edes yleisesti, esimerkiksi kuvaamalla toimintaympäristöä, kontekstia ja katselukäyttäytymisen kehitystä, tai jos monipuolisuusanalyysia laajennettaisiin katselun monipuolisuuden suuntaan.

Monet tv-alan toimijat toivoivat kansainvälistä vertailua erityisesti Euroopan maiden tai Pohjoismaiden kesken. Haastateltavat tuntuivat kuitenkin olevan tietoisia tällaisen vertailun vaikeuksista.

Myös katselun liittäminen tarjontaselvitykseen kiinnosti erityisesti kanavien edustajia. He kokivat, että olisi kiinnostavaa analysoida tarjonnan ja katselun kohtaamista. Finnpanelilta on saatavilla tiedot katselusta, ja jos käytettäisiin Finnpanelin luokitusta, saataisiin tiedot katseluista ohjelmaluokittain. Kiinnostavana vaihtoehtona pidettiin myös sitä, että raportissa tarkasteltaisiin erilaisten ohjelmavaihtoehtojen määrää tiettyinä aikoina päivästä.

Jos raportointiin tehdään isoja muutoksia, se katkaisee tähän asti kerätyt aikasarjat. Menetyks ei kuitenkaan haittaa ministeriötä, mikäli muutokset katsotaan välttämättömiksi. Toisaalta toimijat myös arvostivat aikasarjoihin sisältyvää trenditietoa.

Lähes kaikki haastateltavat pitivät mielekkäänä sitä, että raporteissa paneuduttaisiin vuorovuosin erilaisiin erityiskysymyksiin, kuten joissain aikaisemmissakin raporteissa on tehty.

Finnpanelin puolesta olisi mahdollista käyttää myös koko vuoden kattavaa kokonaisaineistoa, eikä sen käyttö vaikuttaisi kustannuksiin samassa suhteessa kuin viikkojen lisääntyminen. Myös katselutietojen yhdistäminen tarjontatietoihin olisi mahdollista.

Ficora hyötyisi siitä, että esimerkiksi eurooppalaisuusastetta mitattaisiin lain vaatimin edellytyksin, samoin riippumattomien tuottajien osuutta ohjelmistosta. Myös kunkin kanavan toimiluvan sisältö olisi hyvä tuoda esiin raportissa. Ficora voisi osallistua hankkeeseen taloudellisestikin, mikäli raportin sisältöä kehitetään sen tarpeita paremmin vastaavaksi.

Kava on halukas yhteistyöhön, mutta sen arkistot avataan tutkimukselle vasta 2010. Arkistointi on kuitenkin aloitettu vuoden 2009 alusta.

5 Kansainvälisiä raportointikäytäntöjä

Tässä jaksossa tarkastellaan lyhyesti tv-tarjonnan monitorointia kansainvälisesti. Tarkoituksena on ollut saada vertailupohjaa ja ideoita suomalaisen raportoinnin kehittämiseksi. Siksi seuraavassa on esimerkinomaisesti haarukoitu käytäntöjä niissä maissa, joiden televisiojärjestelmä koostuu sekä (perinteisestä) julkisen palvelun televisiosta että kaupallisista toimijoista. Tässä keskitytään nimenomaan viranomaisten tilaamaan ja/tai toteuttamaan tutkimukseen.

Alla kuvataan erityisesti kolmen maan/alueen käytäntöjä. Isoa-Britanniaa/Ofcomin tutkimusta tarkastellaan esimerkkinä monitahoisesta ja laaja-alaisesta selvitystyöstä (markkinat, sisällöt, teknologia jne.) ja esitetään esimerkkejä syventävästä tutkimuksesta. Ruotsia/GRN:n tutkimusta taas tarkastellaan esimerkkinä Suomen kaltaisista tv-markkinoista, samankaltaisista monitorointitarpeista sekä systemaattisesta sisältöjen analyysistä. Katalonian/CAC:n tutkimusta käsitellään siksi, että siellä on päätetty pääosin seurata Suomen raportointimallia.

Seuraavat kuvaukset perustuvat tutkimuksia suorittavien tahojen internetsivustoihin ja niitä täydentäneisiin haastatteluihin. Olemme pyrkineet selvittämään seuraavia kysymyksiä:

- Kuinka systemaattista tv-tarjonnan tutkiminen on? Mitä tutkitaan ja miksi?
- Kuka käytännössä tekee tutkimukset? Mikä on niiden ”kokoluokka” – toistuvuus, aineistot, tutkittavat dimensiot?
- Miten tutkimusta hyödynnetään käytännössä? Miten se informoi päätöksentekijöitä, tv-toimijoita, akateemisia tutkijoita, muita tahoja? Käydäänkö tuloksista julkista keskustelua?
- Mitä on opittu tähän mennessä; mitä tulisi tehdä toisin? Mitkä olisivat tulevaisuuden keskeisimmät (uudet) tutkimuskohteet?
- Onko kansainväliseen vertailututkimukseen tarvetta? Olisiko se käytännössä toteutettavissa?

5.1 Iso-Britannia: virallista, vakiintunutta ja laveaa

www.ofcom.org.uk

Britannian viestintävirasto Office of Communications (Ofcom) valvoo ja arvioi maan julkisen palvelun yleisradioyhtiöiden toimintaa. Viraston tehtävä on määritelty vuoden 2003 viestintälaiissa. Televisiotoiminnan osalta parlamentti on asettanut Ofcomin tehtäväksi monitoroida säännöllisesti julkisen palvelun yhtiöiden (BBC, ITV1, GMTV, Channel 4, Five ja S4C) tehokkuutta ja julkisen palvelun tehtävien toteutumista.

Ofcomin tutkimus- ja julkaisutoiminta on erittäin laajaa. Virasto julkaisee säännöllisesti PSB-yhtiöitä koskevan vuosiraportin (*Annual Report*), joka puolestaan palvelee niiden suoriutumista arvioivan raportin (*PSB Review*) faktaperustana. Tuorein vuosiraportti ilmestyi huhtikuussa 2008,¹⁷ ja seuraava ilmestyy kesäkuussa 2009. Lisäksi Ofcom julkaisee säännöllisesti erillistä markkinakatsausta (*Communications Market Review*), jossa selvitetään mm. se, miten eri yleisradioyhtiöt ovat täyttäneet eurooppalaisuutta ja riippumattomien ohjelmatuottajien osuutta koskevat kiintiönsä.

¹⁷ *Public Service Broadcasting: Annual Report 2008*, Research Document (London: Ofcom, 2008) (http://www.ofcom.org.uk/tv/psb_review/annrep/psb07/psb07.pdf). Luettu 24.2.2009.

Näistä raporteista *Annual Report* on lähimpänä *Tv-tarjonta Suomessa* -raporttia. Raportti pyrkii tarjoamaan objektiivisen kuvauksen siitä, mistä PSB-kanavien tarjonta koostuu, ja sen tarkoitus onkin auttaa paitsi Ofcomia ja viestintäpoliittista päätöksentekoa myös suurta yleisöä saamaan käsityksen siitä, millaista julkisen palvelun ohjelmatarjontaa ja ohjelmatoiminnan vastaanotto ovat sekä miten ne ovat kehittyneet viimeisen viiden vuoden kuluessa.

Ohjelmatarjontaa koskevien tietojen lisäksi raportissa on siten myös katselua koskevia tietoja, jotka raporttiin toimittaa mittaritutkimuksesta vastaava Broadcasters' Audience Research Board (BARB), sekä yleisötutkimukseen perustuvia tietoja (PSB Tracker survey), jotka kerää ja analysoi ulkopuolinen tutkimuslaitos. Vuosiraportin alussa on myös laaja yhteenveto Britannian televisiomarkkinoiden kehityksestä.

Ohjelmatarjonta ja ohjelmiston rakenne

Ohjelmistoa koskevat tiedot raporttiin kerätään suoraan yleisradioyhtiöiltä, joilla on lain säätämä velvollisuus tuottaa Ofcomin tarvitsemat aineistot. Ohjelmiston analyysi perustuu kokonaisaineistoon, ts. kuuden tv-yhtiön koko vuoden ohjelmatarjontaan, jota raportissa pääasiassa käsitellään tunneissa, harvemmin prosenttiosuuksina. Tämä johtuu brittiläisen sääntelyn luonteesta, jossa tv-kanavien erilaiset tehtävät ja velvollisuudet on määritelty varsin tarkasti. Esimerkiksi julkisen palvelun yhdeksi tehtäväksi määritelty ”informing our understanding of the world” tarkoittaa ohjelmatyypin tasolle vietyinä uutisten ja ajankohtaisohjelmien tarjontaa ohjelmistossa, toiseksi tehtäväksi määritelty ”stimulating knowledge and learning” puolestaan tulkitaan asiaohjelmien, kulttuuriohjelmien, opetusohjelmien ja uskonnollisten ohjelmien tarjonnaksi.

Pääosin raportti keskittyy kuvaamaan viiden pääkanavan (BBC1, BBC2, ITV1, Channel 4 ja Five) ohjelmistoa. Keskeinen muuttuja on ohjelmatyypin, mutta tarjonnan analyysissä on käytössä muitakin muuttujia, muun muassa ensilähetysten määrä. Kuvaukset tehdään yleensä kumulatiivisilla pylväsdiagrammeilla, jotka esittävät kunkin ohjelmatyypin tuntimääräisen tarjonnan kehitystä vuosina 2003–2007. Erityistä huomiota raportissa kiinnitetään mm. draaman, lastenohjelmien ja alueellisten ohjelmien tarjontaan.

Ohjelmiston monipuolisuutta ei raportissa mitata millään tavoin.

Ohjelmiston luokitus

Brittiläisessä järjestelmässä Ofcom on voinut sanella sen, miten yhtiöiden tulee seuranta ja arviointia varten ohjelmistonsa luokitella. Ohjelmaluokitusta korjattiin viimeksi 2006, jonka jälkeen ohjelmisto on ryhmitelty 15 luokkaan seuraavasti: ¹⁸

- Uutiset
- Ajankohtaisohjelmat
- Taiteet ja klassinen musiikki
- Uskonnolliset ohjelmat
- Opetusohjelmat
- Erikoistuneet asiaohjelmat (historia, tiede, luonto ym.)
- Muut asiaohjelmat (makasiinit, lifestyle ym.)
- Faktaviihde (tosi-tv ym.)
- Draama

¹⁸ Käytetty ohjelmaluokitus selostetaan raportin liitteessä; lisäksi sen soveltamisesta annetaan esimerkkejä. *Public Broadcasting: Annual Review 2008*, s. 166–168, ks. myös s. 15.

- Soap
- Elokuvat
- Viihde
- Komediat
- Urheilu
- Lastenohjelmat

Raportin kustannukset

Ofcomin Annual Review on kaikkineen mittava ja vuosittain yli miljoona puntaa maksava kokonaisuus. Sivuja tuoreimmassa raportissa sanastoineen ja liitteineen on 211. Raportin parissa työskentelee päätoimisesti kaikkiaan kymmenkunta tutkijaa, joista kuitenkin vain keskimäärin kolme on vastuussa ohjelmatarjontaa koskevasta osuudesta. Viimeksi mainitun osuus raportin kokonaiskustannuksista on arviolta neljännes.

Raportin käyttö

Vuosiraportilla on useita käyttötarkoituksia. Virallisesti se on tarkoitettu PSB-yhtiöiden arvioinnin taustamateriaaliksi, mutta lisäksi tietoja tarvitaan viestintäpolitiikan suunnittelussa, Ofcomin antamien suositusten pohjana sekä ennen muuta mahdollisten ongelmien ja tulevien tarpeiden hahmottamisen välineenä. Näistä tärkeimpänä viraston edustaja piti viimeksi mainittua.

Britannian viestimissä Ofcomin raportit saavat hyvin tilaa. Ofcom arvelee, että se on tärkein televisiotoiminnan nykytilaa koskevan tiedon lähde ja että sen tutkimus paljolti luo julkisen keskustelun agendan.¹⁹ Ofcom käyttää omista tutkimuksissaan hyväksi myös akateemisia tutkijoita, mutta ohjelmistoa, katselua ja yleisön näkemyksiä koskevassa keskustelussa Ofcom pitää itseään tärkeimpänä keskustelun määrittäjänä, sillä myös yliopistollinen tutkimus joutuu pääosin nojaamaan viraston tuottamiin perusaineistoihin.

5.2 Ruotsi: hallituksen velvoittamaa pitkän aikavälin seuranta

www.grn.se

Ruotsalaisen tv-tarjonnan tutkimus on Suomen kannalta kiinnostavaa, koska järjestelmät ovat samankaltaiset ja koska Ruotsin Granskningsnämnden för radio och TV (GRN) teettää vuosittain kartoituksen ruotsalaisten kanavien sisällöistä.²⁰ Siksi muutamassa aiemmassa *Suomalainen tv-tarjonta* -raportissa²¹ on tarkasteltu yhteenvedonmaisesti Ruotsin tarjontaa ja vertailtu sitä Suomen tilanteeseen. Tutkimusasetelmat ovat kuitenkin niin toisistaan poikkeavat (eritoten hankkeen ja aineiston laajuus sekä ohjelmistoluokittelu, ks. alla), että vertailulla ei ole voitu tuottaa merkittävää uutta tietoa.

Svenskt TV-utbud on hallituksen alullepanema tutkimushanke. GRN:n näkökulmasta Ruotsin tv-tarjontatutkimus on tieteellistä selvitystyötä, jolla on selkeästi eri tilaus ja tavoite kuin GRN:n

19 Tutkimuksen ja Ofcomin roolista mediapoliittisessa keskustelussa Iso-Britanniassa on myös kirjoitettu kriittisiä arvioita. Ks. esim. Georgina Born, "Trying to Intervene: British Media Research and the Framing of Policy Debate", *International Journal of Communication* 2(2008), s. 691–698 (<http://www.ssrc.org/essays/mcrrm/?p=11>). Luettu 24.2.2009.

20 Esim. *Svenskt TV-utbud 2007*, Granskningsnämndens rapportserie, rapport nr 23 (Stockholm: GRN, 2008) (<http://www.grn.se/upload/PDF-filer/info/Rapporter/Svenskt%20TV-utbud2007.pdf>). Luettu 24.2.2009.

21 Ks. *Suomalainen tv-tarjonta* -raportit vuosista 2001–2005.

vuotuisella julkisen palvelun seurannalla. Jälkimmäinen perustuu julkisen palvelun toimijoiden omiin raportteihin, ”itsearviointeihin”, joista GRN:n velvoitteena on sitten tuottaa yhteenvetoja.

Päätös systemaattisesta koko televisiotarjonnan ”tieteellisestä” seurannasta tehtiin 1997, tavoitteena tutkimuksen jatkuvuus ja ruotsalaisen tv-tarjonnan kehityksen monitorointi. Raportoinnin päämääränä on tuottaa faktatietoa poliittisen päätöksenteon tueksi mutta myös julkisen keskustelun edistämiseksi. Keskiössä on selvästi koko järjestelmän seuranta; kuten GRN:n edustajat totesivat, raportit antavat tietoa myös kanavista, jotka eivät sisälly GRN:n varsinaiseen (julkisen palvelun) seurantavelvoitteeseen (esim. TV3 ja Kanal 5). Vastuu tutkimusasetelmasta ja sen toteuttamisesta annettiin Göteborgin yliopiston journalistiikan ja joukkoviestinnän professorille Kent Aspille, joka työryhmineen on tehnyt raportteja nyt kymmenen vuoden ajan.

Tv-tarjontatutkimuksen lisäksi GRN tuottaa kohdennettuja erityisraportteja.²² GRN on perustanut ”tieteellisen toimikunnan”, jonka tehtävänä on informoida GRN:ää radio- ja tv-kentän uusista ilmiöistä ja tutkimuksesta, tarjota tutkimusideoita ja ehdottaa mahdollisia tutkimuksen tekijöitä. GRN myös tuottaa itse joitain selvityksiä.

Ohjelmatarjonta ja ohjelmiston rakenne

Kuten GRN:n haastateltavat totesivat, raportin tehtävänä on yksinkertaisesti kertoa siitä, millaista ohjelmistoa lähetetään ruotsalaisilla kanavilla. Raportti käsittää tällä hetkellä 12 kanavaa: kuusi julkisen palvelun (SVT1, SVT2, SVT24, Barnkanalen, Kunskapskanalen ja UR) sekä kuusi kaupallista valtakunnallista kanavaa (TV4, TV4+, TV3, Kanal 5, TV6 ja TV8). Raportointi keskittyy julkisen palvelun tarjontaan sekä kaupallisiin yleiskanaviin (Ruotsissa toimii kaikkiaan 17 toimiluvanvaraista valtakunnallista kaupallista kanavaa).

Aineisto on mittava. Esimerkiksi vuonna 2007 otosviikkoja oli 17. Tammi–toukokuu sekä syys–joulukuu -jaksoilta oli valittu viikot 2, 4, 5, 9, 15, 19, 37, 39, 40, 41, 43, 45 ja 48; kesäkaudelta viikot 24, 30, 32 ja 35. Aineistovalinnoissa ei ole juuri tapahtunut muutoksia, mutta esimerkiksi kanavalintoja on tarkennettu (kanavien muuttaessa profiilia/nimeä jne.). Aineisto saadaan pääosin kanavilta, se koodataan tutkimuksen oman koodausluokituksen mukaisesti ja sitä täydennetään mm. lehtien ohjelmatiedoilla.

Raportissa tarkastellaan ohjelma-aikaa (ilman mainoksia); sekä kokonaistarjontaa että parasta katseluaikaa (ohjelmat, jotka alkavat klo 19.00–21.59 välisenä aikana). Raportissa käsitellään myös mm. uusintoja, ohjelmiston alkuperää sekä erikseen lastenohjelmia ja eräiden muiden erityisryhmien ohjelmatarjontaa.

Ruotsin raportit muistuttavat rakenteeltaan *Suomalainen tv-tarjonta* -raportteja. Ne koostuvat neljästä osiosta: 1) vuotuisen tarjonnan yleiskuva ja kanavavertailu; 2) ajallinen vertailu vuodesta 1998 lukien (myös jokaisen yksittäisen kanavan osalta); 3) ohjelmistojen informatiivisuuden ja viihteellisyyden analyysi (kanava- ja ajallinen vertailu); sekä 4) tarjonnan monipuolisuuden kehityksen tarkastelu (kanavittain ja järjestelmän tasolla).

Ruotsin raportista vastaavien mukaan nimenomaan informatiivisuus–viihteellisyys-jatkumo (IU-skaala) ja monipuolisuusanalyysi ovat raportin keskeisintä antia, sillä niiden tarjoamalla tiedolla on todellista merkitystä mediapoliittiselle päätöksenteolle. IU-skaala kuvaa kanavan (ja järjestelmän) informatiivisten ja viihteellisten ohjelmien keskinäistä suhdetta.

22 Esim. raportit tosi-tv:stä (2001), katsojien arvioista ajankohtaisjournalismista (2005) ja kaupallisesta paikallisradiotoiminnasta (2008).

Monipuolisuutta tarkastellaan tutkimuksessa tarjonnan ”laveuden” näkökulmasta: raportissa käytetty indeksi mittaa yksinkertaisesti sitä, miten tietyllä kanavalla tai järjestelmässä esiintyvien ohjelmatyyppien määrä suhteutuu kaikkien potentiaalisten tarjolla olevien ohjelmatyyppien määrään.²³ Mittari on yksinkertaisempi kuin *Suomalainen tv-tarjonta* -raporteissa käytetty logaritminen suhteellisen entropian mittari. Toisaalta se kertoo monipuolisuudesta vain sellaisessa tarkastelussa, jossa käytetään erittäin hienojakoista ohjelmistoluokitusta, eikä se kerro mitään kunkin ohjelmatyyppin tarjonnan määrästä eikä osuudesta tarjonnassa.

Ohjelmiston luokitus

Ruotsalaisen tv-tarjontatutkimuksen luokitus on hyvin yksityiskohtaista. Kaiken kaikkiaan koodauksessa käytetään 149 ohjelmaluokkaa.²⁴ Raportin tutkimusasetelma perustuu sille, että yleisesti ottaen ohjelmat voidaan jakaa viihteellisiin ja informatiivisiin ohjelmiin ja että tämä jako on edelleenkin pääosin toimiva.²⁵ Lisäksi on luotu nk. ”sekaohjelmien” (blandprogram) ohjelma-alue, johon päätyvät tosi-tv sekä muut viihdettä ja faktaa/dokumentaarista kerrontaa sekoittavat ohjelmat.

Raportin 149 luokkaa jakautuvat seuraavien yleisten ohjelma-alueiden alle:

1. Uutiset ja sää
Esim.: – aamu-uutiset (lähetysaika: 06.00–10.59)
– taloutta käsittelevät aamu-uutiset (lähetysaika: 06.00–10.59)
– valtakunnallisesti lähetettävät paikallisuutiset
2. Asiaohjelmat
Esim.: – yleinen, yhteiskunnallinen faktaohjelma
– Ruotsia käsittelevä dokumentti
– kirjallisuutta käsittelevä faktaohjelma
3. Viihde/fiktio
Esim.: – lännenelokuva
– musiikkivideo
– päivittäinen saippuaopperasarja
4. Infotainment/sekaohjelmat
Esim.: – ruokaohjelma
– talk show
– tosi-tv-muuttumisleikki
5. Urheilu
Esim.: – uutiset, urheilumakasiiniohjelma
– salibandy
– koiraurheilu
6. Erityisohjelmat
(Tähän kuuluvat mm. lasten- ja nuortenohjelmat ja niiden alaluokat, etnisten vähemmistöjen ohjelmat jne.)
7. Muut ohjelmat
(Tähän kuuluvat mm. jumalanpalvelukset, lotto, suorat taltioinnit konferensseita ja seminaareista jne.)

Lisäksi opetusohjelmakanavan UR:n ohjelmat koodataan erillisen luokitusrungon mukaan.

23 Ks. *Svenskt TV-utbud 2007*, s. 18. Jos kanava tarjoaa esimerkiksi 103 eri ohjelmatyyppiä ja koodausluokitus käsittää yhteensä 149 ohjelmaluokkaa, on indeksiluku $103/149 = 0.67$.

24 Ks. *Svenskt TV-utbud 2007*, s. 115–120.

25 Ks. *Svenskt TV-utbud 2007*, s. 17.

Tätä yksityiskohtaista luokittelua tiivistetään informatiivisuus–viitteellisyys-jatkumon tarkastelussa. Sitä varten 149 ohjelmatyyppeä jaetaan siten, että 67 niistä luokitellaan informatiivisiksi ja 82 viihteellisiksi ohjelmiksi (sisältäen myös urheiluohjelmat, joita on yhteensä 26 eri ohjelmaluokkaa). ”Sekaohjelmista” kolme luokkaa koodataan informatiivisiksi ja seitsemän viihteellisiksi.

Raportti sisältää Suomen raportin tavoin osuuden, jossa esitetään koodausesimerkkejä, erityisesti koodauksen kannalta monitulkintaisia ohjelmia.²⁶ Vaikka luokittelurunko on kovin yksityiskohtainen ja siinä on otettu huomioon ”sekaohjelmat”, monitulkintaisuus on koettu jatkuvaksi ongelmaksi. Toinen haaste muodostuu puutteellisista ohjelmatiedoista (esim. alkuperämaat).

Raportti julkaistaan pääsääntöisesti loppukeväästä.

Raportin organisointi

Raportti työllistää koko vuodeksi osa-aikaisesti Aspin ja tutkimusassistentin (joka käytännössä vastaa aineiston luokittelusta ja perustietokoneajoista). Raportti tilataan suoraan Aspilta; kyseessä on siis hänen ja GRN:n välinen sopimus, joka tehdään aina kolmeksi vuodeksi kerrallaan. Lisäksi GRN taittaa ja painattaa raportin.

Raportin käyttö

GRN:n haastateltavat totesivat raportin herättäneen valtavasti keskustelua, niin päätöksentekijöiden ja tv-kentän toimijoiden keskuudessa kuin laajemminkin julkisuudessa. Haastatteluissa tuotiin kuitenkin esiin, että raportin keskeisenä tavoitteena on toimia mediapoliittisen päätöksenteon tukena.

Ruotsalaista raporttia ei ole tarkoitus suuremmin muuttaa lähitulevaisuudessa, vaan keskeistä on jatkuvuus, ”aikasarjan kasvattaminen”. Sekä Asp että GRN ovat periaatteessa kiinnostuneita kansainvälisestä vertailusta, mihin määrällinen monitorointi tarjoaa mahdollisuuden, mutta sitä ei nähty erityisen keskeisenä tulevaisuuden tavoitteena. Ruotsin raportti on selvästikin suunniteltu kansallisen mediapolitiikan suunnittelu- ja päätöksentekotyön tarpeisiin.

5.3 Katalonia: monitoroidaan markkinoiden muutosta

www.cac.cat

Katalonian tv-tarjontatutkimus on sikäli kiinnostava, että sitä kehitetään parhaillaan. Alla esitetään ensimmäisen tarjontatutkimuksen raamit; sen tavoitteena on ollut lähinnä löytää seurantatutkimukselle soveltuva muoto. Tutkimuksen tilaaja on Consell de l’Audiovisual de Catalunya (CAC): itsenäinen, Katalonian alueella julkista ja kaupallista audiovisuaalista mediaa valvova viranomaisena. CAC:lla on myös velvoitteita Espanjan valtakunnallisten kanavien valvonnassa, sillä maalla ei ole vastaavaa kansallista viranomaista. CAC:n tutkimustoiminta jakautuu kolmen tyyppisiin hankkeisiin: 1) määrällinen (perus)tutkimus (esim. tuotannon alkuperästä, lapsiin kohdistuvasta mainonnasta, loukkaavista/syrjintää edistävästä sisällöistä, jne.), jolla valvotaan laissa asetettuja velvoitteita; 2) ”teematutkimukset”, joilla hankitaan tietoa ajankohtaisista mediapoliittiseen päätöksentekoon liittyvistä teemoista (esim. medialukutaito, sosiaalinen media, uudet mainosformaatit televisiossa, jne. – nämä kilpailutetaan yliopistoilla); ja 3) erityisryhmiltä ja kansalaisjärjestöiltä tulleet kysymykset/toiveet.

26 Ks. *Svenskt TV-utbud 2007*, s. 122–125.

Ohjelmatarjonta ja ohjelmiston rakenne

Ohjelmatarjontatutkimukseen on valittu seuraavat kanavat: TVE1 ja La2 (valtakunnalliset julkisen palvelun kanavat); TV3 ja C33 (katalonialaiset julkisen palvelun kanavat, joista edellinen on täyden palvelun ja jälkimmäinen dokumentti/kulttuuri/opetuskanava); Tele5, A3, La Sexta ja Cuatro (valtakunnallisia laajan ohjelmatarjonnan kaupallisia kanavia). Kaikki kanavat lähettävät ohjelmistonsa edelleen analogisesti. CAC nauhoittaa kaikki Katalonian alueella lähettävät tv-ohjelmistot ja säilyttää niitä tietyn ajan (yleensä kolme kuukautta), jotta aineisto on saatavilla sen omaa tutkimusta varten ja jotta myös yliopistot/eturyhmit ja kansalaisjärjestöt voivat saada aineistoa käyttöönsä.

Tv-tarjontatutkimuksen pilottiprojekti ”Design of a protocol to evaluate TV broadcasting diversity”²⁷ tehtiin vuonna 2006. Tutkimuksen toteutti Barcelonan Pompeu Fabra -yliopiston tutkijaryhmä. Tutkimuksessa mitattiin katalonialaisen tv-järjestelmän monipuolisuutta koko tarjonnasta ja parhaaseen katseluaikaan sekä yksittäisten kanavien tasolla. Sen tavoitteena oli erityisesti tarkastella kahden uuden kaupallisen kanavan, La Sextan ja Cuatron, vaikutusta tv-järjestelmään.

Otoksena käytettiin kahta viikkoa. Ensimmäiseksi näyteviikoksi valittiin viikko ennen uusien kanavien käynnistämistä, toiseksi viikko tasan vuotta myöhemmin.

Ohjelmiston luokitus ja monipuolisuusindeksit

Katalonian tutkimuksessa käytetty ohjelmistoluokitus ei radikaalisti poikkea Suomen tutkimuksesta. Kuten tv-tarjonnan koodausrungossa, myös alla olevassa yhdistyvät kolme kriteeriä: formaatti, sisällöt ja kohdeyleisöt. Toisaalta runko heijastelee selvästi myös espanjalaisen/katalonialaisen televisiokulttuurin piirteitä.

- Fiktiosarjat
- Elokuvat
- Visailut
- Talkshowt (myöhäisillan puheohjelmat)
- Dokumentit
- Tosi-tv
- Uutiset
- Makasiiniohjelmat
- Kulttuuriohjelmat
- Juoru/tabloidiohjelmat
- Opetusohjelmat
- Uskonnolliset ohjelmat
- Urheilu
- Komediat
- Lasten- ja nuortenohjelmat
- Erityisryhmien ohjelmat

Lisäksi nämä ohjelmaluokat jaettiin ”voimakkaan kysynnän” (*strong demand genres*) ja ”joustamattoman kysynnän” (*inflexible demand genres*) ohjelmatyyppiin. Voimakkaan kysynnän

27 Ks. yleiskuvauksena Eva Pujadas, Mercè Oliva & Roberto Suárez, ”Increasing Competition in the Spanish Broadcasting Context: The Impact on Diversity and PSB Policies”, Paper presented at the RIPE@2008 Conference in Mainz, 8–10 October, 2008 (http://www.uta.fi/jour/ripe/papers/Pujadas_et_al.pdf).

ohjelmilla tarkoitetaan niitä genrejä, joiden lisääntyminen todennäköisesti kasvattaa kanavan katsojalukuja (sarjat, elokuvat, tosi-tv, tabloidiohjelmat, visailut, komediat). Toisaalta uutisten, dokumenttien, uskonnollisten, opetus- ja kulttuuriohjelmien sekä vähemmistöjen ohjelmien katsottiin tutkimuksessa olevan ohjelmatyyppejä, joiden tarjonnan muutos ei vaikuta merkittävästi katsojalukuihin.²⁸

Tutkimuksessa sovellettiin lukuisia matemaattisia monipuolisuusmittareita, jotka kaikki ovat akateemisesta(kin) tutkimuksesta tuttuja: 1) suhteellisen entropian indeksi (vrt. *Suomalainen tv-tarjonta* -raportit) 2) erottuvuus/erilaisuusindeksi (vrt. *Suomalainen tv-tarjonta* -raportit 2002–2005); 3) Herfindahl-Hirschmann-indeksi (HHI) (yleinen mediatiloustieteen indeksi, jolla yleensä mitataan markkinoiden keskittymistä, mutta jolla voidaan – kuten tässä – tarkastella myös ohjelma-ajan keskittymistä eri ohjelmatyyppeihin); 4) ohjelmavaihtoehtojen indeksi,²⁹ joka mittaa katsojalle saatavilla olevien ohjelmatyypivaihtoehtojen keskiarvoa (15 minuutin välein parhaaseen katseluaikaan); ja 5) genrelähtöinen suhteellisen entropian indeksi, jolla mitataan tietyn ohjelmatyyppin saaman ohjelma-ajan jakautumista eri kanavien kesken. Käytännössä usean eri mittarin yhdistäminen soveltuu parhaiten rajallisiin aineistoihin, kuten Katalonian tapauksessa (viikko kuuden kanavan, viikko kahdeksan kanavan ohjelmistojä).

Raportin käyttö

Yleisesti ottaen CAC:n tutkimustoiminnalla on monenlaisia käyttötarkoituksia. Usein tutkimusta tehdään täsmätilauksena tukemaan mediapoliittista päätöksentekoprosessia tai monitoroimaan olemassa olevaa lainsäädäntöä. Ennen tätä pilottitutkimusta ei Espanjassa ole tarkasteltu tv-tarjonnan monipuolisuutta lainkaan – vaikka monipuolisuus mainitaankin useissa audiovisuaalista toimintaa käsittelevissä säädöksissä. Tämän pilottitutkimuksen tarkoituksena oli lähinnä kerätä yhteen ja testata monipuolisuusmonitoroinnin käytänteitä. Projekti on tällä hetkellä sen seuraavassa vaiheessa, jossa määrällisten indeksien rinnalle kehitetään laadullisia tapoja pohtia sisältöjen monipuolisuuden eri aspekteja.

5.4 Muita esimerkkejä

Viranomaisten tuottama ja/tai toteuttama systemaattinen tv-tarjonnan tutkimus näyttää olevan suhteellisen harvinaista, vaikkakin televisiosisältöjä ja televisiokenttää kartoitetaan monissa maissa. Useimmiten tutkimusta tehdään vastaamaan tiettyyn mediapoliittiseen kysymykseen ja päätöksentekoprosessin tarpeisiin. Alla muutamia esimerkkejä maista, joissa on Suomen tavoin julkisen palvelun ja kaupallisen televisiotoiminnan muodostama kaksoisjärjestelmä.

Australia

<http://www.acma.gov.au>

Australian Communications and Media Authority (ACMA) vastaa nimensä mukaisesti laajasti telekommunikaation sekä internet- ja yleisradiotoiminnan sääntelystä ja monitoroinnista. Sen tutkimustoiminta tähtää yhtäältä kentän toimijoiden palvelemiseen ja monitorointiin, toisaalta kuluttajavalistukseen. Sen viimeaikaisimmat televisioon liittyvät tutkimukset ovat käsitelleet mm. digitaalista televisiota australialaisissa kotitalouksissa. Tutkimukset ovat luonteeltaan selvityksiä ja useimmiten markkinatutkimus/konsulttiyritysten tekemiä.

²⁸ Katsojaosuuksia ei sinällään tutkittu tässä raportissa.

²⁹ Vrt. myös Heikki Hellman, *From Companions to Competitors: The Changing Broadcasting Markets and Television Programming in Finland*, Acta Universitatis Tamperensis 652 (Tampere: University of Tampere, 1999), s. 396–398.

Kanada

www.crtc.ca

Kanadan Radio-television and Telecommunications Commission (CRTC) on valtion itsenäinen yleisradiotoimintaa ja televiestintää monitoroiva ja sääntelevä elin. Sen mandaatti on samankaltainen kuin Australian ACMA:n eli se tiedottaa kansalais-kuluttajille mediakenttään liittyvistä kysymyksistä. CRTC:n keskeinen rooli on järjestää julkisia kuulemistilaisuuksia esim. tv-luvista ja televiestintätariffeista. Yksi CRTC:n keskeinen raportti on *Broadcasting Policy Monitoring Report*,³⁰ joka nimensä mukaisesti keskittyy seuraamaan sääntelyn noudattamista ja siten siihen on kerätty hyvinkin tarkkaa tietoa peilaamaan tiettyjä säädöksiä. Siinä käydään läpi television osalta televisiokenttää ”lähdediversiteetin” eli toimijoiden kannalta, esitetään perustilastotietoa katselusta, luodaan katsaus kentän rahoitustilanteeseen (mm. vertaillaan erikielisten kanavien rahoituspohjia sekä suurten mediayritysten taloutta), sekä tarkastellaan ”palvelujen saatavuutta”, mm. kuvataan lyhyesti valtakunnallisen julkisen palvelun kanavat ja erityispalvelut). Raportti on yleiskatsaus monikulttuurisen maan tilanteesta, jonka tv-kenttään sisältyy runsaasti ei-kanadalaisia toimijoita ja kanavia, maksullista toimintaa jne. CRTC:n viimeaikaiset markkinatutkimukset käsittelevät paikallisuutisten yleisöjä sekä laajempia yleisötrendejä.

Norja

<http://www.smf.no>

Norjan Medietilsynet on vuodesta 2004 raportoinut yleisradiotoiminnasta kulttuuriministeriölle. Tarkastelun kohteena ovat yhdessä ja samassa raportissa tv- ja radiokanavat, joilla on ”*julkisen palvelun velvoitteita*” TV2, P4 ja Kanal 24 sekä varsinainen julkisen palvelun NRK. Kanadan raportin tapaan Medietilsynetin raportointi keskittyy velvoitteiden monitorointiin (tv:n ja radion osalta toki hieman eri tavoin). Tv-sisällöistä tarkastellaan mm. omatuotantojen osuutta, ajankohtaisohjelmistoa, lasten- ja nuortenohjelmia, norjankielistä draamatuotantoa, kulttuuriohjelmia, saamenkielistä tarjontaa, tarjontaa etnisille vähemmistöille, sekä eri elämäntilanteisiin keskittyvää ohjelmistoa. Raportissa ei kuvata monipuolisuutta erityisellä mittarilla.

Saksa

<http://www.alm.de>

On selvää, että televisiotarjonnan monitorointi heijastelee kansallisia tv-järjestelmiä. Esimerkiksi Saksassa valvontavastuu on kunkin osavaltion omalla viranomaisella. Niillä on yhteinen järjestö, ALM.³¹ Se on vuodesta 1998 lukien tuottanut aikasarja-analyysia tv-sisällöistä. Tutkittavat kanavat ovat täyden palvelun kaupalliset valtakunnalliset RTL, RTL II, VOX, SAT.1, ProSieben Kabel 1 sekä julkisen palvelun ARD/Erstes Programm ja ZDF. Osoviikkoja on yksi keväältä ja yksi syksyltä. Tavoitteena on jälleen kerran tuottaa täsmätietoa vastaamaan siihen, noudattavatko kanavat sääntelyn vaatimuksia. Varsinaisen tutkimuksen toteuttaa kaupallinen tutkimuslaitos, tosin akateemisten tutkijoiden valvonnassa/konsultoimana. Aineiston ja perusanalyysin perusteella tehdään myös tarkempaa analyysia, jota kuvataan (maksullisissa) raporteissa.³² Samoin ALM:n nettisivuilla esitetään tarjontaa kuvaavia tietoja (lähinnä taulukoita ja kuvioita). Tutkimuksessa

30 Esim. *Broadcasting Policy Monitoring Report 2007*

(<http://www.crtc.gc.ca/eng/publications/reports/PolicyMonitoring/2007/bpmr2007.htm#s3>). Luettu 24.2.2009.

31 On huomionarvoista, että erillinen kansallinen elin (KAK) valvoo toisaalta kaupallista tv-toimintaa, erityisesti omistuksen keskittymistä.

32 Ks. esim.

(http://www.vistas.de/vistas/result/ALM_Programmbericht_Fernsehen_in_Deutschland_2007/412/detail.html)

tarkastellaan mm. mainontaa ja sponsorointia mutta myös kuvataan kanavien perusohjelmaprofiilit. Koodaus rakentuu seuraavista luokista:

1. Uutiset
 - 1.1 uutiset
 - 1.2 uutismakasiini
 - 1.3 uutisotsikot
 - 1.4 erityisuutiset
2. Muu tv-journalismi
 - 2.1 päivittäismakasiini
 - 2.2 muut makasiiniohjelmat
 - 2.3 reportaasit, dokumentit
 - 2.4 haastattelu- ja puheohjelmat
 - 2.5 erityisohjelmat
 - 2.6 muut
3. Fiktiopohjainen viihde
 - 3.1 elokuvat
 - 3.2 tv-elokuvat
 - 3.3 tv-sarjat
 - 3.4 komediasarjat
 - 3.5 animaatio
 - 3.6 saippuaopperat
4. Ei-fiktiivinen viihde
 - 4.1 Visailuviihde
 - 4.2 komedia/ ”late night” show, satiiri
 - 4.3 piilokamerat
 - 4.4 tosi-tv
 - 4.5 musiikki
 - 4.6 muut puheohjelmat
 - 4.7 kaupalliset showt (infomercials)
5. Urheilu
6. Lastenohjelmat
 - 6.1 tv-elokuvat ja sarjat
 - 6.2 piirretyt
 - 6.3 asiaohjelmat, infotainment
 - 6.4 ei-fiktiivinen viihde
7. Uskonnolliset ohjelmat

Monipuolisuutta ei raporteissa mitata. Sen sijaan niissä tarkastellaan tarkemmin mm. tv-journalismin aihepiirejä/teemoja eri kanavilla.³³

5.5 Yhteenveto

Yhteenvedonomaaisesti voi todeta, että viranomaisten tutkimus tv-tarjonnasta näyttää keskittyvän täsmällisesti monitoroimaan lain toteutumista. Yhteistä kansainvälisille raportointikäytännöille on, että raportin tavoitteet ja käyttötarkoitus on ilmaistu hyvinkin yksityiskohtaisesti. Vaikka usein

33 Ks. esim. raportti syksyn 2007 otosviikosta (http://www.alm.de/fileadmin/Medienforschung/Programmbericht2007/Herbst2007/Daten/Druckversion_2007_II.pdf). Luettu 24.2.2009.

tarkastellaan yksittäisiä kanavia, keskiössä on kaiken kaikkiaan koko järjestelmän monipuolisuus. Tällöin tarkastellaan erikseen julkista palvelua (julkisen palvelun velvoitteita ja/tai kanavia ja/tai systeemiä). Sisältöjen ja katselun tarkastelua ei juuri yhdistellä, paitsi Britannian tapauksessa. Kaupallisten kanavien tarkastelussa keskitytään yleensä laajan ohjelmatarjonnan kanaviin. Ohjelmien luokitus perustuu eri maissa varsin samantyyppisiin perusgenreihin, mutta luokat heijastavat myös kansallista tv-kulttuuria, eikä mitään innovatiivista ratkaisua ”hybridiohjelmien” ongelmaan ole löydetty. Euroopalle on tyyppillistä yhteistyö yliopistojen kanssa.

Kotimaisten toimijoiden haastatteluista esiin nouseva toivomus kansainvälisistä vertailuista on kiinnostava ajatus, mutta Euroopassa hiljattain tehdyt vertailevat akateemiset analyysit³⁴ osoittavat, että niissä joudutaan tyytymään varsin yksinkertaiseen aineistoon, koska hyvää vertailukelpoista aineistoa ei ole saatavilla. Jos Suomen raporttiin halutaan kansainvälistä vertailua, sen tulisi pitäytyä äärimmäisen yksinkertaisella tasolla, juuri aineistojen erilaisuuden vuoksi (vrt. esim. Saksan 2 ja Ruotsin 17 otosviikkoa). Jos jatkuvia systemaattisia sisällön vertailuja halutaan, täytyisi esimerkiksi luokitusrunkoa muokata siten, että siitä voisi saada vertailukelpoisen Ruotsin raporttiin. Lisäksi mahdollisissa laadullisissa syväluotauksissa voisi tietyn täsmätutkimuksen (esim. GRN, Ofcom) toistaa soveltuvin osin Suomessa. Tämä olisi mielekästä silloin, jos laadullinen analyysi todella palvelisi päätöksentekoa ja/tai julkista keskustelua tietystä temasta.

Tuore akateeminen tutkimus,³⁵ jota varten haastateltiin keskeisiä toimijoita virkamiehiä, poliitikkoja ja erityisasiantuntijoita Yhdysvalloissa ja Isossa-Britanniassa osoittaa, että monipuolisuuden monitoroinnissa vältetään sisältöjen tarkastelua ja keskitytään pikemminkin omistuksen keskittymisen seurantaan. Vaikka Iso-Britannia ja Yhdysvallat ovat monessa mielessä mediakulttuurisesti ja -poliittisesti hyvin erilaisia maita, kävi tutkimuksen haastatteluissa ilmi, miten kummassakin maassa toimijat nostavat esiin tärkeinä tutkimuskohteina määrällisen rakenteiden (omistuksen keskittymisen) tarkastelun ja kuluttajaindeksit. Sisältöjen monipuolisuus esimerkiksi teemojen ja esiin pääsevien ”äänien” ja mielipiteiden kannalta ei juuri sisälly maiden mediapoliittiseen diskurssiin.

Kansainvälisten esimerkkien perusteella näyttäisi siltä, että minkäänlaista ”uutta” monipuolisuusindeksiä ei ole kehitetty. Monipuolisuuden määritelmän laventaminen ja kvantifioiminen on hankala tehtävä. Esimerkiksi Yhdysvaltain Federal Communication Commission (FCC) kehitti muutama vuosi sitten oman diversiteettimittarin, jonka tavoitteena oli tosin lähinnä mitata omistuksen keskittymistä (lähdediversiteettiä) eri markkinoilla. Mittarista muodostui merkittävä poliittinen kysymys ja julkinen konflikti, kun omistuksen keskittymistä vastustavat kuluttaja- ja muut kansalaisjärjestöt pyrkivät osoittamaan, miten puutteellinen ja jopa virheellistä tietoa tuottava mittari on.³⁶ Kiinnostava on myös kehitteillä oleva EU:n ”mediapluralismimittari”, johon liitetään ”riskianalyysi”.³⁷ EU:n tavoitteena on saada mittaria työstävältä tutkimusryhmältä (yliopisto- ja markkinatutkimusyhteistyö) kokoelma indikaattoreita, joilla 1) mitataan mediapoliittikan toimivuutta ja regulaatioinstrumentteja; 2) kuvataan eri

34 Esim. Richard van der Wurff, ”Competition, Concentration and Diversity in European Television Markets”, *Journal of Cultural Economics* 29(2005): 4; sekä Anker Brink Lund & Christian Edelvold Berg, ”Denmark, Sweden and Norway: Television Diversity by Duopolistic Competition and Co-Regulation”, *International Communication Gazette* 71 (2009):1–2.

35 Des Freedman, *The Politics of Media Policy* (Cambridge: Polity, 2008), s. 217–219.

36 Ks. esim. Mark Cooper, *The Case Against Media Consolidation: Evidence on Concentration, Localism and Diversity* (New York: Donald McGannon Center for Communications Research, Fordham University, 2007) (<http://www.fordham.edu/images/undergraduate/communications/caseagainstmediaconsolidation.pdf>). Luettu 24.2.2009.

37 Study on ”Indicators for media pluralism in the Member States – towards a risk-based approach” – SMART 007A 2007-0002 (http://ec.europa.eu/avpolicy/info_centre/library/studies/index_en.htm#turku). Luettu 24.2.2009.

medioiden saatavuutta eri jäsenvaltioissa; ja 3) tarkastellaan ”lähdediversiteettiä”, eli tarjonnan taloudellisia indikaattoreita, sekä teknologian vaikutuksia mediateollisuuteen (esim. konvergenssi). Alkuperäisten suunnitelmien mukaan mittari tulisi julkistaa keväällä 2009.

6 Ehdotukset

Seuraavassa esitetään työryhmän ehdotukset.

1. Julkaisuaikajankohhta

Julkaisuaikajankohhta on saatava aikaisemmaksi, siitä kaikki toimijat ovat olleet yhtä mieltä. Työryhmä uskoo, että voisi olla jopa mahdollista käynnistää työt jo lokakuussa, jolloin raportti voisi olla valmis julkaistavaksi maaliskuussa. Tämä riippuu tietenkin siitä, käytetäänkö jatkossa otosviikkoja vai koko vuoden aineistoa. Jos siirrytään koko vuoden aineistoon, voidaan työt aloittaa tietysti vasta vuoden päätyttyä. Toisaalta siirryttäessä koko vuoden aineistoon ja luovuttaessa käsin tapahtuvasta luokittelusta työ mahdollisesti nopeutuu. Jotta työt saataisiin aloitettua aina mahdollisimman pian aineiston valmistuttua, ehdottaakin työryhmä ministeriölle **pidempiä sopimuksia tekijöiden kanssa**. Tällöin raportti voitaisiin julkaista mahdollisimman pian seuraavana vuonna.

2. Raportin tarkoitus

Raportin tarkoitus pitää selventää. **Ministeriön tulee selkeyttää, mikä on raportin tehtävä, ja se tulee mainita raportissa selvästi**. Esipuhe ei välttämättä riitä kertomaan, mihin raporttia käytetään ja miksi sitä tehdään, vaan raportin käyttötarkoitus olisi syytä tuoda esiin raportin sisällä. Myös raportin tekijätyöryhmälle on selvennettävä raportin tarkoitus toimeksiannossa, työtä tilattaessa. Jos raporttia ei käytetä valvontainstrumenttina, sekin olisi tärkeää tuoda raportissa ilmi.

3. Yleiskatsaus tv-vuoteen

Raportin alkuun ehdotetaan lisättäväksi **yleiskatsaus kuluneeseen televisiovuoteen**, tv-maisemaan kokonaisuutena, markkinatilanteeseen ja television katselussa tapahtuneisiin muutoksiin.

4. Käsitelmäärittelyt ja esitystapa

Käsitteitä on avattava enemmän ja **itse raportti kirjoitettava selkeämmin**. Tämä tarkoittaa sitä, että erilaisia käsitteitä ehdotetaan selkeytettäväksi ja tarpeen vaatiessa myös pehmentämään, jolloin puhuttaisiin esimerkiksi mieluummin ”faktapainotteisista” ja ”viihdepainotteisista” kuin informatiivisista ja viihteellisistä ohjelmista. **Kanavaprofiilien esittelyissä tulisi aiempaa selvemmin ottaa huomioon kanavien ominaispiirteet ja erityisluonne**. Vaikka tarkastelu pitääkin sisällään kanavaprofiilit ja muita tarkempia esittelyitä, olisi raportissa hyvä tuoda esiin **tv-tarjonnan kokonaisuuden merkitys**.

5. Kanavavalikoima

Jatkossakin raportissa pidetään mukana vapaasti saatavilla olevat toimiluvanvaraiset kanavat, mutta kanavaprofiilien kohdalla ehdotetaan sovellettavaksi entistä kohdeherkempää tarkastelutapaa, eli **kanavien tarkastelua niiden omaa tehtävänasettelua vasten**.

6. Ohjelmistoluokitus ja otos

Ohjelmistoluokituksen tehtävänä on kuvata ohjelmiston ominaispiirteitä ja ilmentää erityyppisten ohjelmien välisiä eroja. Yleensä niin akateemisessa kuin hallinnollisessa ohjelmarakennetutkimuksessa on käytännön syistä sovellettu toimialan, ts. tv-yhtiöiden, omia luokituksia (esim. Finnpanel-luokitus). Syynä on lähinnä se, että standardiluokitukset ovat paitsi

alan itsensä tunnustamia myös yleensä yleisön tunnistettavissa.³⁸ Käytännössä luokitukset ovat kuitenkin ainakin kolmenlaisten kompromissien seurausta.

Ensinnäkin jokainen luokitustapa tiivistää ohjelmiston vain ja ainoastaan valittuihin luokkiin ja sivuuttaa siten ohjelmiston sisällön sävyjä. Samaan ohjelmaluokkaan sijoitetut ohjelmat tulkitaan ikään kuin toistensa korvikkeiksi, kun taas eri luokkiin kuuluvat ohjelmat edustavat erilaisuutta ja vaihtoehtoja. Luokittelijan on kyettävä perustelevaan, miksi hän esimerkiksi haluaa erottaa asiatyypiset ohjelmat varsinaisiksi asiaohjelmiksi, palvelu- ja harrasteohjelmiksi sekä kulttuuriohjelmiksi, mutta sijoittaa niin ulkomaiset draamasarjat, poliisisarjat kuin teinikomediasarjatkin yhteen ja samaan ulkomaisen fiktion luokkaan. Jokainen luokitusratkaisu vaikuttaa analyysin tulokseen.

Toiseksi luokiteltaessa ohjelmia joudutaan usein yhdistelemään erilaisia, osin ristiriitaisiakin kriteerejä, kuten ohjelman genre, aihe tai kohderyhmä. Esimerkiksi lastenohjelmat erotetaan yleensä omaksi ohjelmatyypikseen kohderyhmänsä ja urheilua käsittelevät ohjelmat aiheensa perusteella – riippumatta ohjelman genrestä. Vaikka ohjelmaluokkien tulee olla toisensa poissulkevia, aina ei ole yksinkertaista päättää, mikä luokituskriteeri on kunkin ohjelman kohdalla ratkaiseva ja mitä ohjelmiston piirteitä milloinkin on syytä korostaa. Erityisen haasteen ohjelmiston kategorisoinnille asettavat vastedeskin erilaisia aineksia yhdistelevät ohjelmat (esim. tosi-tv).

Kolmanneksi on otettava huomioon, että ohjelmaluokitukset toimivat eri tavoin eri toimijoiden kannalta. Esimerkiksi Finnpanelin luokituksen on sanottu ilmentävän paremmin Yleisradion kuin kaupallisten kanavien kuvaustarpeita, eikä *Suomalainen tv-tarjonta* -raporteissa käytetty kategorisointi näytä merkittävästi muuttaneen tilannetta. Julkisen palvelun ja kaupallisten kanavien tarpeissa hahmottaa omaa ohjelmistoaan on merkittäviä eroja, mikä ilmenee myös siinä, kuinka paljon esimerkiksi Yleisradion, MTV:n ja Nelosen omat ohjelmaluokitukset poikkeavat toisistaan. Erot johtuvat yhtiöiden tehtävistä ja painopisteistä sekä ohjelmien kohderyhmistä.³⁹ *Suomalainen tv-tarjonta* -raporteissa tehty yritys luokitella kaikkien kanavien ohjelmistoa yhdenmukaisesti on ollut siis myös toimijanäkökulmasta kompromissi, jossa on kuitenkin yritetty pitää huolta siitä, että esimerkiksi ”faktapainotteisten” ja ”viihdepainotteisten” ohjelmatyypien välillä vallitsisi jonkinlainen tasapaino.

Ohjelmaluokituksen kykyä kuvata ohjelmistoa voidaan lisätä tuomalla luokitusrunkoon lisää kategorioita ja/tai alaluokkia. Toisaalta mitä enemmän luokkia ja alaluokkia on käytössä, sen vaikeammaksi tulosten tulkitseminen muodostuu. Yleensä vastaavissa, niin akateemisissa kuin hallinnollisissa, tutkimuksissa on käytössä 10–20 ohjelmaluokkaa, ja ohjelmiston pääasiallinen analyysi toteutetaan pääohjelmaluokkien tasolla.⁴⁰ Mahdollisia alaluokkia ja hienosyisempää tarkastelua käytetään vasta tulosten tulkinnassa.

Toimijat ovat ehdottaneet, että *Suomalainen tv-tarjonta* -raportoinnissa joko otettaisiin käyttöön Finnpanelin uusi luokitus sellaisenaan tai kehitettäisiin sitä varten kokonaan uusi luokitus eri yhtiöiden luokituskäytäntöjen pohjalta. Ohjelmaluokituksen muutokset ovat sidoksissa otoksen

³⁸ Toisaalta on myös väitetty, että yleisö voi kokea genret ja ohjelmatyypit hyvinkin eri tavalla kuin tv-yhtiöiden standardiluokitus ne ryhmittelee. Ks. esim. Sora Park, ”Competition’s Effects on Programming Diversity of Different Program Types”, *The International Journal on Media Management* 7(2005):1–2.

³⁹ Esimerkiksi Yleisradion omassa luokituksessa hartausohjelmat ja opetusohjelmat muodostavat oman luokkansa, kun taas MTV:n ja Nelosen kategorisointi ei tunne kumpaakaan. MTV puolestaan on erottanut sekä lastenohjelmat että nuortenohjelmat omiksi luokikseen, kun taas Yleisradiolla vain lastenohjelmat muodostavat luokan. MTV:llä ja Nelosella elokuvat ovat oma luokkansa, mutta Yleisradion kategorisoinnissa ne ovat draamaohjelmien oma alaluokka.

⁴⁰ Ks. esim. Hellman, *From Companions to Competitors*, s. 346–347.

kokoon ja siihen, mistä aineisto työryhmälle toimitetaan. Ehdotamme, että ministeriö tekee päätöksensä **kahden seuraavan vaihtoehdon** väliltä:

1) Pysytään otosviikoissa ja lähdetään kehittämään ohjelmaluokitusta nykyisiin ohjelmiin ja kanaviin paremmin sopivaksi.

Etuna otosviikoissa on se, että työryhmän jäsen koodaa ohjelmat käsin samojen kriteerien perusteella ohjelmaluokkiin. Ohjelmaluokat voidaan vapaasti suunnitella paremmiksi, eikä tarvitse miettiä niiden yhteensopivuutta Finnpanelin tai muidenkaan luokitusten kanssa. Huonoa otosviikoissa on taas se, että otoksen ulkopuolelle jäisi paljon viikkoja ja toisaalta otosviikot voivat olla alttiita vääristymille (esim. olympialaiset)

2) Otetaan käyttöön koko vuoden aineisto joko Finnpanel-luokituksella tai rakentamalla mahdollinen uusi luokitus, joka kääntää kanavien omat ohjelmaluokat suoraan raportissa käytettävään luokitukseen.

Tässä vaihtoehdossa ongelmana on se, mistä aineisto saadaan. Finnpanel ei pysty toimittamaan kaikkia tarvittavia tietoja, toisaalta aineisto olisi saatavissa myös suoraan kanavilta tai tulevaisuudessa Kavalta. Huonoa on myös se, että luokitus tapahtuu kanavien päässä, sillä kanavien luokittelukäytännöissä on havaittu epäjohdonmukaisuuksia.

Jos koko vuoden aineisto päätetään ottaa käyttöön, pitää pohtia myös sitä, riittäisikö Finnpanel-luokitus sellaisenaan vai yritetäänkö luoda korjausohjelma joka muuttaisi kanavien luokituksen suoraan raportin luokitukseen. Työryhmä ei pidä Finnpanelin luokitusta hyvänä, mutta sen käyttöä puolustaisi se, että luokitus on tv-toimijoiden käytössä ja keskenään sopima. Jos päädytään Finnpanelin luokitukseen, työryhmä ehdottaa, että tehtäisiin 1–2 viikon osalta syvempää analyysia, joka tarkastelisi lähemmin ohjelmiston rakennetta ja luonnetta.

Työryhmä esittää, että muutoksia pohditaan pitkällä aikavälillä. Vuoden 2008 ohjelmatarjonnan mahdollisesta tarkastelusta esitetään erikseen ehdotuksessa 11 jäljempänä.

7. Monipuolisuuden mittaaminen

Vakiintunein television ohjelmasisällön monipuolisuuden ulottuvuus on ollut ohjelmiston jakautuminen eri lajityyppisiin, genreihin. Ohjelmatyyppien monipuolisuuteen keskittyvä tutkimusperinne on pitkä ja laaja, ja sen käytössä on ollut useita keskenään kilpailevia tai toisiaan täydentäviä monipuolisuuden mittareita.⁴¹ Ohjelmasisältöjen demografisen monipuolisuuden tai ohjelmissa esitettyjen näkemysten moninaisuuden analyysi ovat nekin mahdollisia, mutta edellyttävät laadullisempaa ja ohjelmien mikrotasolle pureutuvaa lähestymistapaa.

Raporteissa käytetty suhteellisen entropian indeksi (H_{rel}) eli Shannonin H kuvaa eri ohjelmatyyppien esiintymisen todennäköisyyttä ohjelmistossa. Tätä selvitystä varten kokeiltiin kolmea mittaria laajempaan, vuosia 1997–2007 koskevaan tv-tarjonta-aineistoon, jotta saataisiin tarkempi käsitys niiden käyttäytymisestä ja mahdollisista eroista. Vertailussa mukana olivat suhteellisen entropian mittari ”Shannonin H ”, ja Simpsonin indeksi, ”Simpsonin D ”, sekä yleisin

⁴¹ Kenties paras yhteenveto tutkimuksista ja mittareista on Daniel McDonald & John Dimmick, ”The Conceptualization and Measurement of Diversity”, *Communication Research* 30(2003):1, s. 60–79.

keskittymistä kuvaava mittari Herfindahl-Hirschman-indeksi eli HHI, jota kokeiltiin vain kaikkien kanavien yhteenlasketun tarjonnan analyysiin. Vertailun tulokset esitetään liitteessä 3.

Television tarjonnan monipuolisuuden analyysia on työryhmän mielestä syytä jatkaa myös tulevaisuudessa raporteissa, koska monipuolista ohjelmistoa edellytetään niin Yleisradion julkiselta palvelulta lain perusteella kuin myös tärkeimmiltä kaupallisilta kanavilta (MTV3, Sub ja Nelonen) toimilupien perusteella. Lisäksi laki televisio- ja radiotoiminnasta edellyttää, että toimilupia myöntäessään valtioneuvoston tulee pyrkiä (1) edistämään sananvapautta, (2) turvaamaan ohjelmistotarjonnan monipuolisuus sekä (3) yleisön erityisryhmien tarpeet.

Ehdotamme, että monipuolisuutta mitattaisiin julkisen palvelun Yleisradion sekä niiden kaupallisten kanavien osalta, joiden toimiluvissa edellytetään monipuolista ohjelmatarjontaa. Kanavakohtaisesti monipuolisuutta mitattaisiin vain näiden kanavien osalta. Lisäksi mitattaisiin erikseen Yleisradion kaikkien neljän kanavan (TV1, TV2, FST5 ja Teema) yhteenlasketun tarjonnan monipuolisuus.

Perusteluna on se, että tiedossa olevat monipuolisuuden mittarit soveltuvat parhaiten useita ohjelmatyyppejä tarjoavien yleiskanavien tarkasteluun. Lisäksi monipuolisuuden analyysi on mielekkäintä niiden kanavien osalta, joiden voi olettaa pyrkivän tarjoamaan mahdollisimman monipuolista ohjelmistoa. Koska viisi pääkanavaa muodostavat yhdessä yhä 80 prosenttia kaikesta television katselusta,⁴² ei ole vailla merkitystä seurata sitä, miten yleiskanavien ohjelmisto digitaalisessa monikanavaympäristössä kehittyy – pysyykö se laavana vai kapeneeko se? Yleisradion erityistä tarkastelua puolestaan perustelee sen julkisen palvelun tehtävä, jonka toteutumisessa yhtiön kanavakokonaisuuden monipuolisuus on yksi ulottuvuus.

Kaikkien toimiluvanvaraisten vapaasti katsottavien kanavien yhteenlaskettua monipuolisuutta ei laskettaisi samalla mittarilla, koska tulosten tulkinta on herättänyt ristiriitoja. Siksi ehdotammekin, että television kokonaistarjontaa tarkasteltaisiin asian käänköpuolelta, siitä näkökulmasta, kuinka keskittynyttä se on tiettyihin ohjelmatyyppeihin. Näkökulma on tärkeä siksi, että temaattisten kanavien määrä lienee edelleen kasvussa ja niillä on taipumus painottaa ohjelmistoa tiettyjen ohjelmatyyppeihin suuntaan. Ohjelmiston keskittyneisyys olisi merkittävä tunnusluku myös punnittaessa toimilupapolitiikan onnistumista. Sen sijaan kaupallisten ”kanavaperheiden” (esim. MTV Media, Nelonen Media) monipuolisuuden tarkastelua raportissa emme pidä mielekkäänä, koska yhtiöiden strategiat vapaasti saatavilla olevien ja maksullisten kanavien suhteen poikkeavat ratkaisevasti toisistaan.

Vaikka tv-alan toimijat ovat arvostelleet *Suomalainen tv-tarjonta* -raporteissa käytettyä monipuolisuuden mittaria, sen korvaavia parempia vaihtoehtoja ei ole tiedossa. Liitteessä 3 esitetyn vertailun perusteella **ehdotamme, että monipuolisuutta tulevissakin selvityksissä mitattaisiin Yleisradion kanavien, MTV3:n, Nelosen ja Subin osalta suhteellisen entropian indeksillä (H). Toimiluvanvaraisten kanavien koko ohjelmatarjonnan monipuolisuuden tarkastelussa käyväksi mittariksi ehdotamme puolestaan Herfindahl-Hirschmanin keskittymisindeksiä (HHI), jonka käytöstä on laaja kansainvälinen kokemus.**

Ehdotamme myös, että kokeiltaisiin ”voimakkaan kysynnän” ja ”joustamattoman kysynnän” ohjelmatyyppeihin (vrt. edellä jakso 5.3, Katalonia) analyysin soveltuvuutta kanavien tarjonnan ja ohjelmiston kokonaistarjonnan erittelyssä.

⁴² Lena Sandell & Anna-Leena Lamberg, ”Television katselu Suomessa vuonna 2008”, Finnpanel Oy 27.1.2009 (http://www.finnpanel.fi/lataukset/tv_vuosi_2008.pdf). Luettu 27.2.2009.

8. Paras katseluaika

Esitämme, että **prime time eli paras katseluaika määritellään uudestaan** niin, että **kello 18.00–22.55 välisenä aikana alkaneet ohjelmat** katsotaan kuuluvaksi prime timeen. Perusteluna toimii se, että arkisin iltakuuden ja iltayhdenoista välisen ajan television ääressä on vähintään noin miljoona katsojaa.

9. Eurooppalaisuusaste ja riippumattomien tuottajien osuus

Jos ministeriö haluaa, voidaan raporttiin sisällyttää myös lain vaatima eurooppalaisen ohjelman ja riippumattomien tuottajien tarkastelu. Työryhmä ei välttämättä koe tätä tarpeellisenä lisänä, mutta se on täysin mahdollista toteuttaa.

10. Erityisosat

Esitämme myös, että syväluotaavia osioita tehdään jatkossakin. Niiden **sisältö voi vaihdella vuorovuosin** ja ne voivat myös olla laadullisia. Näin pystytään nostamaan esiin mielenkiintoisia erityiskysymyksiä tai ajankohtaisesti tärkeitä asioita. Näissä syväluotaavissa analyyseissä voisi yrittää myös pienimuotoista kansainvälistä vertailua esimerkiksi toteuttamalla jonkin GRN:n tai Ofcomin erityisstudkimuksista Suomessa.

11. Vuoden 2008 raportointi

Työryhmä **esittää, että vuoden 2008 raportti tehdään, vaikka sen julkistaminen siirtyykin syksyyn**. Työryhmä on tullut siihen tulokseen, että jos halutaan pyrkiä käyttämään koko vuoden aineistoa, ei vuoden 2008 raportin kohdalla ole vielä järkevää muuttaa ohjelmaluokitusta. Perusteluna tähän toimii yhtäältä se, että aineistoa ei ole mahdollista saada vielä Kavalta. Toisaalta Finnpanelin luokituksiin on tulossa muutoksia vuoden 2009 aikana ja siksi vuoden 2008 osalta ei ole järkevää siirtyä täysin Finnpanelin luokitukseen, vaikka siihen lopulta päädyttäisiinkin. Jos vuoden 2008 raportti päätetään tehdä, tarjoutuisi tekijöille **mahdollisuus kokeilla erilaisia luokitteluja**. Ajatuksena olisi, että vuoden 2008 raportissa käytetään entiseen tapaan otosviikkoja ja luokitellaan ne sekä vanhalla luokitusrungolla että vaihtoehtoisin tavoin. Olisi lyhytnäköistä muuttaa ohjelmaluokituksia kokeilematta ensin niiden toimivuutta käytännössä. Samalla pystyttäisiin säilyttämään myös aikasarja, eikä toisaalta turhaan tehtäisi muutoksia moneen kertaan. Raportin muut muutokset voidaan toteuttaa jo vuoden 2008 raportissa.

Liitteet

Liite 1.

Finnpanelin, YLEn, MTV Median ja Nelonen Median ohjelmaluokitukset

Finnpanelin ohjelmaluokat

1.0 UUTISET

- 1.1 Vakiouutiset
- 1.2 Muut uutislähetykset

2.0 AJANKOHTAISOHJELMAT

3.0 ASIAOHJELMAT/KULTTUURI/LIFESTYLE

- 3.1 Asiaohjelmat/lifestyle
- 3.2 Kulttuuriohjelmat

4.0 URHEILU

- 4.1 Urheilu-uutiset
- 4.2 Muu urheilu

5.0 KOTIMAINEN FIKTIO

6.0 ULKOMAISET SARJAT

7.0 ELOKUVAT

- 7.1 Kotimaiset elokuvat
- 7.2 Ulkomaiset elokuvat

8.0 LASTENOHJELMAT

9.0 OPETUS- JA TIEDEOHJELMAT

10.0 VIHHE/KEVYT MUSIIKKI/REALITY

- 10.1 Kotimainen viihde/kevyt musiikki/reality*
- 10.2 Ulkomainen viihde/kevyt musiikki/reality*

11.0 MUU MUSIIKKI (ei käytössä)

12.0 MUUT OHJELMAT

- 12.1 Ostos-tv
- 12.2 WWW

13.0 POPULAARIKULTTUURI**

*1.6.2009 alkaen

**1.1.2009 alkaen

YLE Plasma -luokitusmanuaali

Plasmassa pää- ja alaluokkien lisäksi sisältöluokitus

1.0 UUTISOHJELMAT

- 1.1 Uutisbulletiini, uutislähetys
- 1.2 Makasiini (studio-ohjelma, jossa inserttejä)
- 1.3 Reportaasi, raportti
- 1.4 Tapahtumatelevisiointi (suora tai nauh.)
- 1.5 Dokumentti (kaikki paitsi sarjadokumentti)
- 1.6 Keskustelu/haastattelu/debatti
- 1.7 Luento/puhe
- 1.8 Sekamuoto: esim. asiaviihde (infotainment)
- 1.9 Sarjadokumentti (dokusoap)

2.0 AJANKOHTAISOHJELMAT

(kaikki ajankohtaishjelmat ml. ajankohtainen kulttuuri)

- 2.1 Uutisbulletiini, uutislähetys
- 2.2 Makasiini (studio-ohjelma, jossa inserttejä)
- 2.3 Reportaasi, raportti
- 2.4 Tapahtumatelevisiointi (suora tai nauh.)
- 2.5 Dokumentti (kaikki paitsi sarjadokumentti)
- 2.6 Keskustelu/haastattelu/debatti
- 2.7 Luento/puhe
- 2.8 Sekamuoto: esim. asiaviihde (infotainment)
- 2.9 Sarjadokumentti (dokusoap)

3.0 URHEILUOHJELMAT

(myös urheilun ajankohtaisohjelmat)

- 3.1 Urheilun uutis- ja ajankohtaismakasiini
- 3.2 Tapahtumat, kilpailutelevisioinnit
- 3.3 Muut

4.0 ASIAOHJELMAT

(muut asiaohjelmat, makasiinit esim. studio-ohj. jossa inserttejä)

- 4.1 Uutisbulletiini, uutislähetys
- 4.2 Makasiini (studio-ohjelma, jossa inserttejä)
- 4.3 Reportaasi, raportti
- 4.4 Tapahtumatelevisiointi (suora tai nauh.)
- 4.5 Dokumentti (kaikki paitsi sarjadokumentti)
- 4.6 Keskustelu/haastattelu/debatti
- 4.7 Luento/puhe
- 4.8 Sekamuoto: esim. asiaviihde (infotainment)
- 4.9 Sarjadokumentti (dokusoap)

5.0 OPETUSOHJELMAT

- 5.1 Uutisbulletiini, uutislähetys
- 5.2 Makasiini (studio-ohjelma, jossa inserttejä)
- 5.3 Reportaasi, raportti
- 5.4 Tapahtumatelevisiointi (suora tai nauh.)
- 5.5 Dokumentti (kaikki paitsi sarjadokumentti)
- 5.6 Keskustelu/haastattelu/debatti
- 5.7 Luento/puhe
- 5.8 Sekamuoto: esim. asiaviihde (infotainment)
- 5.9 Sarjadokumentti (dokusoap)
- 5.10 Pistedraama, tv-elokuva
- 5.11 Fiktiosarja
- 5.12 Aninmaatio, animaationsarja

- 5.13 Nukkenäytelmä, nukkesarja
- 5.14 (Elokuvateatteri)elokuva
- 6.0 HARTAUSSOHJELMAT**
(tunnustukselliset riippumatta uskontokunnasta)
- 6.1 Jumalanpalvelukset
- 6.2 Muut hartausohjelmat
- 7.0 MUSIIKKIOHJELMAT**
(myös viihdemusiikkiohjelmat; mus. dokumentit asiaohjelmiin)
- 7.1 Konsertti (taltiointi tai juonnettu)
- 7.2 Rakenteellinen musiikkiohjelma
- 7.3 Tanssi/baletti
- 7.4 Musiikkivideo
- 7.5 Musiikkikilpailut
- 7.6 Muu musiikkiohjelma
- 8.0 DRAAMAOHJELMAT**
(myös elokuvat, sarjat, nukketeatteri ym.)
- 8.1 Pistedraama, tv-lokuva
- 8.2 Fiktiosarja
- 8.3 Animaatio, animaationsarja
- 8.4 Nukkenäytelmä, nukkesarja
- 8.5 (Elokuvateatteri)elokuva
- 9.0 VIIHDEOHJELMAT**
- 10.0 LASTENOHJELMAT**
- 10.1 Lasten makasiiniohjelmat
- 10.2 Muut lastenohjelmat
- 11.0 MUUT OHJELMAT**
- 11.1 Lotto, pelitulokset, ohjelmaesittelyt, tietoisuus, täytteet
- 11.2 Chat/Pelit

MTV Median ohjelmatilastointi / ohjelmatyypiluokittelu

1.0 UUTISET

- 1.1 Yleis
- 1.2 Talous
- 1.3 Media
- 1.4 Viihde
- 1.5 Sää
- 1.99 Muut

2.0 ASIAOHJELMAT JA LIFESTYLE

- 2.1 Ajankohtais
- 2.2 Makasiini (esim. Karpo)
- 2.3 Vaalit, politiikka
- 2.4 Dokumentit ja henkilökuvat
- 2.5 Keskustelu
- 2.6 Taide, tiede ja luonto-ohjelmat
- 2.7 Ruoka ja terveys
- 2.8 Koti, rakentaminen ja sisustus
- 2.9 Vapaa-aika, matkailu, liikenne, vaatteet, lemmikit
- 2.10 Kotital laki- ja talous, IT & internet, pelit
- 2.99 Muut

3.0 NUORTENOHJELMAT

- 3.1 Makasiiniohjelmat
- 3.2 Sarjaohjelmat
- 3.3 Visailut ja kilpailut
- 3.99 Muut (EI KÄYTÖSSÄ!)

4.0 URHEILU

- 4.1 Urheilu-uutiset
- 4.2 Yleisurheilu ja uinti
- 4.3 Tennis, golf, squash, keilailu, alppilajit
- 4.4 Jalkapallo ja muut palloilulajit
- 4.5 Jääkiekko
- 4.6 Voimailulajit: paini, nyrkkeily, kädenvääntö
- 4.7 Moottoriurheilu
- 4.8 Talviurheilulajit
- 4.9 Taitoluistelu
- 4.10 Makasiiniohjelmat (MonoMeno)
- 4.11 Urheilukilpailut
- 4.12 Koripallo
- 4.13 Lentopallo
- 4.14 Salibandy
- 4.15 Ravit, ratsastus
- 4.16 Purjehdus, muu veneily, surffaas
- 4.17 Keskusteluohjelmat
- 4.18 Extremelajit
- 4.19 Kalastus
- 4.99 Muut

5.0 VIIHDE

5.1 KOTIMAISET

- 5.1.1 Sketsiviihde, pienodraama
- 5.1.2 Tietokilpailut ja visailut
- 5.1.3 Estradiviihde
- 5.1.4 Talk
- 5.1.5 Asiaviihde
- 5.1.6 TV-leikit
- 5.1.7 Show, gaala, tapahtuma
- 5.1.8 Kauneuskilpailut
- 5.1.9 Reality
- 5.1.99 Muut

5.2 ULKOMAISET

- 5.2.1 Sketsiviihde, pienodraama
- 5.2.2 Tietokilpailut ja visailut
- 5.2.3 Estradiviihde
- 5.2.4 Talk
- 5.2.5 Asiaviihde
- 5.2.6 TV-leikit
- 5.2.7 Show, gaala, tapahtuma
- 5.2.8 Kauneuskilpailut
- 5.2.9 Reality
- 5.2.99 Muut

6.0 FIKTIO

6.1 KOTIMAINEN

6.1.1 Yksittäiset fiktiot

- 6.1.1.1 Ihmissuhde
- 6.1.1.2 Komedial
- 6.1.1.3 Jännitys, toiminta
- 6.1.1.4 Soap
- 6.1.1.5 Scifi, kauhu
- 6.1.1.6 Erotiikka
- 6.1.1.7 Reality, dokudraama
(EI KÄYTÖSSÄ!)
- 6.1.1.99 Muut

6.2 ULKOMAINEN

6.2.1 Yksittäiset fiktiot

- 6.2.1.1 Ihmissuhde
- 6.2.1.2 Komedial
- 6.2.1.3 Jännitys, toiminta
- 6.2.1.4 Soap
- 6.2.1.5 Scifi, kauhu
- 6.2.1.6 Erotiikka
- 6.2.1.7 Reality, dokudraama
(EI KÄYTÖSSÄ!)
- 6.2.1.99 Muut

6.1.2 Fiktiosarjat

- 6.1.2.1 Ihmissuhde
- 6.1.2.2 Komedial
- 6.1.2.3 Jännitys, toiminta
- 6.1.2.4 Soap
- 6.1.2.5 Scifi, kauhu
- 6.1.2.6 Erotiikka
- 6.1.2.7 Reality, dokudraama
(EI KÄYTÖSSÄ!)
- 6.1.2.99 Muut

6.2.2 Fiktiosarjat

- 6.2.2.1 Ihmissuhde
- 6.2.2.2 Komedial
- 6.2.2.3 Jännitys, toiminta
- 6.2.2.4 Soap
- 6.2.2.5 Scifi, kauhu
- 6.2.2.6 Erotiikka
- 6.2.2.7 Reality, dokudraama
(EI KÄYTÖSSÄ!)
- 6.2.2.8 Animaatio
- 6.2.2.99 Muut

7.0 ELOKUVA

7.1 KOTIMAISET

- 7.1.1 Ihmissuhde
- 7.1.2 Komedial
- 7.1.3 Jännitys
- 7.1.4 Toiminta
- 7.1.5 Seikkailu
- 7.1.6 Scifi, kauhu
- 7.1.7 Sota
- 7.1.8 Western
- 7.1.9 Erotiikka
- 7.1.10 Musiikki
- 7.1.99 Muut

7.2 ULKOMAISET

- 7.2.1 Ihmissuhde
- 7.2.2 Komedial
- 7.2.3 Jännitys
- 7.2.4 Toiminta
- 7.2.5 Seikkailu
- 7.2.6 Scifi, kauhu
- 7.2.7 Sota
- 7.2.8 Western
- 7.2.9 Erotiikka
- 7.2.10 Musiikki
- 7.2.99 Muut

8.0 MUSIIKKI

8.1 KOTIMAINEN

- 8.1.1 Kevyt musiikki
- 8.1.2 Klassinen musiikki, ooppera
- 8.1.3 Musiikkivideot
- 8.1.4 Baletti, moderni tanssi
- 8.1.99 Muut

9.0 LAPSET

- 9.1 Animaatio
- 9.2 Fiktiosarjat
- 9.3 Elokuvat
 - 9.3.1 Näytellyt elokuvat
 - 9.3.2 Animaatioelokuvat
- 9.4 Musiikki
- 9.99 Muut

10.0 KASVATUS JA KOULUTUS

11.0 USKONNOLLISET

- 11.1 Jumalanpalvelukset
- 11.2 Keskusteluohjelmat
- 11.99 Muut

12.0 TÄYTEOHJELMAT

13.0 OHJELMAMARKKINOINTI

98.0 OSTOSKANAVA

98.1 TVWEB

98.2 Chat, Call-tv, Pelit

98.3 Lotto, Jokeri, Viking-lotto

8.2 ULKOMAINEN

- 8.2.1 Kevyt musiikki
- 8.2.2 Klassinen musiikki, ooppera
- 8.2.3 Musiikkivideot
- 8.2.4 Baletti, moderni tanssi
- 8.2.99 Muut

Nelonen Median ohjelmaluokitus

1.0 UUTISET

- 1.1 Uutiset,
- 1.2 Sää
- 1.3 Urheilu-uutiset
- 1.4 Talousuutiset

2.0 AJANKOHTAISOHJELMAT

- 2.1 Dokumentit
- 2.2 Ajankohtaisohjelmat
- 2.3 Asiaohjelmat

3.0 URHEILUOHJELMAT

- 3.1 Makasiiniohjelmat
- 3.2 Jääkiekko
- 3.3 Jalkapallo
- 3.4 Muut

4.0 KOTIMAISET

- 4.1 Toiminta
- 4.2 Komedia
- 4.3 Ihmissuhde
- 4.4 Visailu
- 4.5 Viihde ja musiikki
- 4.6 Life Style
- 4.7 Talk Show
- 4.8 Reality
- 4.9 Muut

5.0 KANSAINVÄLISET

- 5.1 Toiminta
- 5.2 Komedia
- 5.3 Ihmissuhde
- 5.4 Visailu
- 5.5 Viihde ja musiikki
- 5.6 Life Style
- 5.7 Talk Show
- 5.8 Reality
- 5.9 Muut

6.0 ELOKUVAT

- 6.1 Kotimaiset pitkät elokuvat
- 6.2 Ulkomaiset pitkät elokuvat
- 6.3 TV-elokuvat

7.0 LASTEN JA NUORTEN OHJELMAT

- 7.1 Lasten ja nuorten ohjelmat

8.0 MUUT OHJELMAT

- 8.1 Ostosruudut
- 8.2 WWW-ohjelmat
- 8.3 Täyden kaistan pelit
- 8.4 Täyteohjelmat
- 8.5 Muut

Liite 2

TV-TARJONTARAPORTTIEN SAAMA KRITIIKKI: YHTEENVETO

Heikki Hellman
Tampereen yliopisto

Taustaa

Liikenne- ja viestintäministeriön (LVM) tilaamia *Suomalainen tv-tarjonta* -raportteja on julkaistu kaikkiaan kahdeksan – joka vuosi vuodesta 2001 alkaen. Ensimmäinen raportti kattoi vuosien 1997–2000 ohjelmiston neljällä pääkanavalla. Sittenmin raportit ovat keskittyneet tarkastelemaan aina edellisen vuoden tv-tarjontaa. Vuonna 2001 käynnistetyt uudet digitaaliset kanavat olivat mukana tarkastelussa jo alusta pitäen, ja vuotta 2002 koskeneesta raportista alkaen niiden tarjonta on analysoitu samalla tavalla kuin perinteisten analogistenkin kanavien ohjelmisto. Vuoden 2006 raportissa digitaalisia kanavia ei enää edes tarkasteltu erikseen, vaan niitä tarkasteltiin perinteisten pääkanavien rinnalla.

Yleensä raportit ovat ilmestyneet syksyisin; vain kerran selvitys onnistuttiin julkaisemaan ennen juhannusta, ja vuotta 2007 käsitellyt raportti viivästy peräti vuoden 2009 tammikuulle. Raporttien julkaisuaikataulu ei ole johtunut selvityksen tekijöistä vaan lähinnä siitä, milloin ministeriö on tehnyt tilauksensa.

Raportteja on käytetty runsaasti hyväksi yleisessä viestintäpoliittisessa keskustelussa ja jopa konkreettisessa lainsäädäntötyössä, mutta alusta alkaen raportteja kohtaan on myös esitetty arvostelua. Kritiikkiä ovat esittäneet sekä **tv-alan toimijat** että **tutkijat**. Arvostelun voi tiivistää kohdistuneen seuraaviin seikkoihin:

1. ohjelmiston luokittelu
2. otoksen suuruus
3. kanavavalikoima
4. monipuolisuuden sisältö ja laskemismetodi
5. käsiterajaukset (prime time, uusinnat, pisteohjelmat, sarjat, kotimaisuus)

Seuraavassa esimerkkejä ja yhteenvetoa raporttien kohtaamasta kritiikistä.

Ohjelmiston luokittelu

Ohjelmiston luokitteluun kohdistunut arvostelu alkoi jo ensimmäisen raportin julkistustilaisuudessa. Pisimmälle muotoillen sitä esitti Yleisradion kehitystoiminnan silloinen päällikkö Juhani Wiio. Hänen liikenne- ja viestintäministeriöön toimittamassaan kirjelmässä⁴³ oli useita kriittisiä kohtia, mutta yksi keskeisistä liittyi raportissa käytettyyn ohjelmaluokitukseen.

Ensimmäistä raporttia varten tutkijat rakensivat **13-luokkaisen koodausjärjestelmän**, joka perustui tv-kanavien yhdessä Finnpanelin kanssa vuonna 1999 vahvistamaan 11-luokkaiseen kategorisointiin. Luokitusrunkoa kuitenkin muokattiin hieman eri luokkiin osuvien ohjelmien määrän tasoittamiseksi ja jotta tulos olisi informatiivisempi.⁴⁴ Keskeisin muutos oli se, että

⁴³ Juhani Wiion (YLE) kirjelmä viestintäneuvos Ismo Kososelle (LVM), 17.10.2001.

⁴⁴ *Suomalainen tv-tarjonta 2000*, Julkaisuja 41/2001 (Helsinki: Liikenne- ja viestintäministeriö), s. 10 ja 63.

asiaohjelmista erotettiin palvelu- ja harrasteohjelmien luokka, ts. ”kevyempien” asiaohjelmien ryhmä. Luokitusrunko vakiintui siten seuraavaksi:⁴⁵

1. uutiset
2. ajankohtaisohjelmat
3. asiaohjelmat
4. kulttuuriohjelmat
5. palvelu- ja harrasteohjelmat
6. opetusohjelmat
7. kotimainen fiktio
8. ulkomainen fiktio
9. elokuvat
10. viihde
11. urheilu
12. lastenohjelmat
13. muut ohjelmat

Wiio ei kritisoinut luokitusrunkoa sinänsä, vaan sitä, että ensimmäisen tv-tarjontaraportin monipuolisuutta koskevilla laskelmissa käytettiin toista, 15-luokkaista ohjelmaluokitusta, jossa ”kanavien keskinäisestä erilaistumisesta kertovia” kulttuuriohjelmia ei ollut eroteltu omaksi luokakseen ja jossa viihdeohjelmille oli varattu peräti kolme eri luokkaa. Vaikka näin oli tehty, jotta lukuja olisi voitu vertailla aiempaan tutkimukseen,⁴⁶ Wiion mukaan ratkaisu väärästi tulosta ja suosi kaupallista televisiota. Erityisesti hän arvosteli kuitenkin sitä, että luokitus ylipäänsä oli liian ”karkea” ja ylimalkainen eikä ottanut huomioon ”riittävästi ohjelmien ja ohjelmistojen sisältöjä”.

”On ajateltavissa, että verrattuna vastaavaan Ruotsissa tehtyyn tutkimukseen nyt käytetty 15-luokkainen luokittelu jää liian karkealle tasolle antaakseen oikean kuvan kokonaisuudesta. Ruotsalaisessa vastaavassa selvityksessä on päädytty 11:een ohjelma-alueeseen ja 130:een ohjelmatyyppeihin.⁴⁷ Näin syntyvä ohjelmien ryhmittely suosii kaupallisia kanavia. – – Suomalaisen tutkimuksen tekijät itsekkin toteavat, että monipuolisuusindeksiluku ja kanavien ’paremmuusjärjestys’ olisi luultavasti ollut toinen, jos luokittelussa olisi käytetty monisyisempää laji- ja sisältöteemaluokitusta.”

Esimerkkinä liian karkeasta luokituksesta Wiio otti esiin lastenohjelmat:

”Nyt tehdyssä monipuolisuustutkimuksessa saa saman arvosanan lähettääpä sitten suomeksi tekstitettyjä piirrettyjä, suomeksi dubattuja piirrettyjä tai kotimaista lastendraamaa.”

Myös kaupallisten kanavien edustajat ovat eri vuosina arvostelleet tv-tarjontaraporttien ohjelmaluokitusta. Esimerkiksi MTV:n silloinen viestintäjohtaja Jorma Miettinen piti vuoden 2001 ohjelmistoselvityksen julkistustilaisuudessa sen tuloksia ongelmallisina, koska käytetyt 13 ohjelmaluokkaa sopivat hänen mielestään ”hieman eri tavoin eri yhtiöiden tarkasteluun”. Vuotta myöhemmin Miettinen jatkoi ja täsmensi kritiikkiään:

⁴⁵ Luokkien järjestys on vuosien varrella muuttunut.

⁴⁶ Aiempi tutkimus oli mm. Heikki Hellman, *From Companions to Competitors: The Changing Broadcasting Markets and Television Programming in Finland*, Acta Universitatis Tamperensis 652 (Tampere: University of Tampere, 1999), jossa käytettiin samaa 15-luokkaista luokitusrunkoa.

⁴⁷ Wiio tarkoitti tutkimusta *Svenskt TV-utbud 1999*, Granskningsnämndens rapport nr 6 (Stockholm: GRN, 2000).

”Monipuolisuusmittari jättää huomiotta ohjelmatyyppien sisäiset erot. Julkisen palvelun ohjelmiston arviointiin luokitus ehkä sopii, mutta kaupallisten kanavien toimintaprofiiliin ohjelmaluokista istuu ehkä vain viisi kuusi.”

Myöhemmissäkin tilaisuuksissa sekä Yleisradion että kaupallisten toimijoiden edustajat ovat toivoneet, että luokitusta tulisi kehittää ja mieluiten yhteistyössä toimijoiden kanssa. Esimerkiksi syksyn 2007 julkistustilaisuudessa TV1:n ohjelmajohtaja Riitta Pihlajamäki arvosteli ”väligenrejen” puuttumista luokitusrungosta, minkä seurauksena monet kaupalliset kanavat näyttäytyvät todellista monipuolisempina. Samassa tilaisuudessa kahden temaattisen kanavan edustajat, The Voicen ohjelmapäällikkö Joonas Saukko ja Urheilukanavan varatoimitusjohtaja Kimmo Turunen, huomauttivat, ettei luokittelu kykene kuvaamaan heidän kanaviensa ohjelmistoa.

Saman lajityypin sisällä olevien ohjelmien eroihin on kiinnittänyt huomiota myös mediatutkija Juha Herkman, joka muistutti vuoden 2005 raportin julkistuksen jälkeen, että Nelosen asiaohjelmat, sellaiset kuin *Sillä silmällä*, *Vaimot vaihtoon*, *Nuorennusleikkaus* tai *Roolihuijaus*, ovat ”todellakin jotain ihan muuta” kuin esimerkiksi TV1:n *Avara luonto*, *Basaari*, *Ben Fuhrman* tai *Sunnuntaivekkari*.⁴⁸

Periaatteellisimman luokitukseen liittyvän vastaväitteen on esittänyt toinen mediatutkija Kari Karppinen Helsingin yliopistosta. Hän arvosteli vuonna 2005 ilmestyneessä artikkelissaan paitsi koko selvityksen taustalla ilmenevää ”mittaamisen politiikkaa” myös sitä, että tv-tarjontaraporteissa monipuolisuus kutistetaan ”pelkäksi ohjelmatyyppien jakaumaksi”, mikä on omiaan suuntaamaan ”viestintäpolitiikkaa ylipäänsä pois arvovalinnoista ja julkisesta keskustelusta, välineelliseen ja teknokraattiseen päätöksentekoon”.⁴⁹ Lisäksi luokitus tuottaa hänen mielestään kehäpäättelämäisen tuloksen, koska se perustuu teollisuuden itsensä tuottamaan genreluokitukseen:

*”Paitsi että laskemalla erilaisten ohjelmatyyppien määrää ohjelmistossa ei saada mitään tietoa ääneen pääsevien tahojen ja yhteiskunnallisten näkökulmien monipuolisuudesta, on ohjelmatyyppejä korostava logiikka myös itsessään monella tavalla ongelmallinen. Tämä korostuu erityisesti siinä, että selvityksissä ohjelmatyyppien luokituksessa käytetään pitkälti mediayhtiöiden itsensä kehittämiä ohjelmatyyppien luokitteluja. – – Televisioyhtiöt kategorisoivat ensin omat ohjelmansa tiettyihin ohjelmatyyppeihin ja tutkijat omaksuvat ne tutkimuksiinsa, joiden tuloksena todetaan, että ohjelmisto on monipuolista. Tällöin on vaikea välttää vaikutelmaa, että diversiteetti-indekseistä tehdään kehäpäättelmiä, jotka oikeuttavat säännöllisesti toteamaan olemassa olevan ohjelmiston monipuolisuuden ja tehtyjen poliittisten valintojen menestyksellisyyden.”*⁵⁰

Karppisen mukaan mediayhtiöiden oman luokituksen soveltaminen ei johdakaan monipuolisuuden erilaisten ulottuvuuksien punnintaan, vaan siihen, että analyysi typistyy ”jonkinlaiseksi omalakisiksi legitimaatiodiskurssiksi”.

Arvostelua luokitusta kohtaan ovat vuosien mittaan esittäneet myös projektin omat ohjelmien koodauksesta vastanneet tutkimusapulaiset. Heiltä saatu viesti on se, että vuosi vuodelta luokkiin vaikeasti istuvien ”**hybridiohjelmien**” osuus on lisääntynyt. Ohjelmatyypit, genret, eivät ole pysyviä, vaan ne ovat koko ajan muutoksessa. Koodaajien mielestä luokitus onkin nykyisellään riittämätön kuvaamaan tarjolla olevan ohjelmiston kirjoa. Osittain tutkimusryhmän sisällä

⁴⁸ Juha Herkman, ”No, tuleeko sieltä tuutista aina sitä samaa?” (Sivusilmin), *Helsingin Sanomat* 1.10.2006, s. C2.

⁴⁹ Kari Karppinen, ”Mediaversiteetti ja mittaamisen politiikka”, *Tiedotustutkimus* 28(2005):2, s. 38.

⁵⁰ Mt., s. 39.

heränneen arvostelun vuoksi näitä erilaisia ”sekaohjelmia” tarkasteltiin erikseen vuonna 2005 julkaistussa raportissa, jossa päädyttiin erottelemaan toisistaan seuraavat alalajit:⁵¹

1. ”kevytajankohtais- ja asiaohjelmat”
2. ”kevytdokumentit”
3. ”kevytkeskustelut”
4. talk show’t
5. ”kevyt arki -ohjelmat”
6. tosi-tv
7. muut sekaohjelmat

Yhtenä perusesimerkkinä hybridiohjelmista mainittiin TV1:n ja MTV3:n aamu-tv-lähetykset, jotka yhdistelevät toisiinsa eri ohjelmatyyppejä uutisista talk show’hun ja kokkausohjeisiin. Tutkijaryhmä itse arvioi vuoden 2006 ohjelmistoa koskeneen raportin liitteessä kuitenkin, ettei laaja seitsenluokkainen sekaohjelmien kategorisointi ”välttämättä palvele kvantitatiivista analyysia ja tavoitetta kuvata hybridiohjelmia osana suomalaista tv-tarjontaa”. Se muistutti myös, että ”uusien hybridejä syntyy jatkuvasti” ja että vain ”jotkut niistä vakiintuvat omaksi genrekseen”.⁵²

Luokitusrunkoa kohtaan on siis esitetty sekä käytännöllistä että periaatteellista kritiikkiä. Yhtäältä on toivottu tarkempaa, moniluokkaisempaa sekä eri tv-yhtiöiden ohjelmiston ja ohjelmatyypin kehityksen paremmin huomioon ottavaa kategorisointia, toisaalta taas yhtiöiden omista luokitusintresseistä puhdistettua, ”teoreettisempaa” lähestymistapaa.

Jälkimmäinen kritiikki on varteenotettavaa, mutta sen vaatimuksia saattaa olla käytännössä vaikea toteuttaa. Tv-tarjontaselvityksiä on tehty liikenne- ja viestintäministeriön tilauksesta, ja niiden tarkoituksena on ollut ”selvittää, miten televisiotarjonnan monipuolisuus toteutuu käytännössä”.⁵³ Ministeriön näkökulmasta monipuolisuus puolestaan tarkoittaa nimenomaan erilaisia ohjelmatyyppejä ja vaihtoehtojen runsautta.⁵⁴ Esimerkiksi vuoden 2006 toimilupakierroksen yhteydessä valtioneuvosto määritteli monipuolisuuden näin:

*”Ohjelmistotarjonnan monipuolisuus muodostuu ensinnäkin siitä, että tarjolla on mahdollisimman monta sisällöltään erilaista ja eri kohderyhmiä palvelevaa televisio-ohjelmistoa. Verrattaessa lähtökohtaisesti samantyyppistä ohjelmistoa tarjoavien hakemuksia keskenään tulee puolestaan arvioitavaksi kunkin hakijan ohjelmiston sisältöjen monipuolisuus.”*⁵⁵

Käytännöllisempi kritiikki on ollut osin ristiriitaista, mutta yhtä kaikki se on viestittänyt, että luokitusta tulisi kehittää ottamaan paremmin huomioon ohjelmiston kehitys. Ohjelmatyypit ovat hienojakoisempia, kuin käytetty 13 luokan kategorisointi antaa ymmärtää. Lisäksi genret muuttuvat, eriytyvät ja yhdistyvät koko ajan uudelleen erilaisiksi yhdistelmiksi. Mahdollista on myös, että yleisö kokee genret ja ohjelmatyypit hyvinkin eri tavalla kuin tv-yhtiöiden standardiluokitus ne ryhmittelee.⁵⁶

⁵¹ *Suomalainen tv-tarjonta 2004*, Julkaisuja 47/2005 (Helsinki: Liikenne- ja viestintäministeriö), s. 103–106.

⁵² *Suomalainen tv-tarjonta 2006*, Julkaisuja 56/2007 (Helsinki: Liikenne- ja viestintäministeriö), s. 70.

⁵³ *Suomalainen tv-tarjonta 2000*, s. 1.

⁵⁴ Heikki Hellman, ”Lisää vaihtoehtoja katsojille koko maassa”: Markkinoituminen, uusi toimilupapolitiikka ja digitaalisen television ohjelmisto”, *Tiedotustutkimus* 31(2008):4, s. 86.

⁵⁵ Valtioneuvoston päätös toimiluvista televisiotoiminnan harjoittamiseksi digitaalisissa televisioverkoissa, 14.12.2006 (VNp 175/35/2006), s. 7.

⁵⁶ Genrejen kehityksestä ja suhteesta yleisön genrekäsityksiin ks. esim. Sora Park, ”Competition’s Effects on Programming Diversity of Different Program Types”, *The International Journal on Media Management* 7(2005):1–2.

Otoksen suuruus

Tv-tarjontaraporttien erittelyt suomalaisesta tv-ohjelmistosta ovat pääosin perustuneet **seitsemän viikon otokseen**. Alun perin vakio-otosviikot olivat kevään viikot 5, 6 ja 7, kesäviikot 27 ja 28 sekä syksyn viikot 42 ja 43. Vuotta 2006 koskeneeseen raporttiin otos pienennettiin resurssisyydestä neljään viikkoon (kaksi viikkoa keväältä, kaksi syksyltä), kunnes vuotta 2007 koskeneessa raportissa viikkojen määrä nostettiin jälleen **viiteen** ja mukaan otettiin myös yksi kesäviikko.

Aineiston määrä on resurssikysymys. Koska selvityksien perusaineisto saadaan Finnpanelilta mutta koodataan kokonaan uudelleen manuaalisesti, ”käsityön” määrä on lisääntynyt merkittävästi tarjonnan kasvaessa. Kun vuoden 2001 ohjelmiston analyysissä (7 otosviikkoa) oli mukana 6 490 ohjelmaa, vuoden 2007 tarjontaraportissa (5 otosviikkoa) oli otoksen supistumisesta huolimatta koodattavana 9 239 ohjelmaa. Kuinka suuri aineisto tarvitaan kuvaamaan suomalaisten tv-kanavien vuosittaista ohjelmistoa, riippuu siitä, kuinka vakiintuneita niiden ohjelmakaaviot ovat ja kuinka paljon niillä on erilaisiin sesonkeihin liittyvää ”erikoistarjontaa”. Kanavat näyttävät vakiinnuttaneen ohjelmistosuunnitelmansa kolmeksi kaavioksi (kevät, kesä, syksy), joten sinänsä tuntuisi riittävältä, että otoksessa otetaan niistä jokainen huomioon osapuilleen kestopa mittaaisella painolla.⁵⁷ Toisaalta mitä pienempi aineisto, sen enemmän erityistapahtumat, kuten olympiakisojen televisiointi, vääristää tulosta, kuten huomattiin vuotta 2006 käsitelleessä raportissa, jossa otokseen osunut yksi talviolympialaisviikko muutti merkittävästi tuloksia eräiden kanavien osalta.⁵⁸ Mitä pienempi otos on, sen tarkemmin on huolehdittava, että otosviikot ovat mahdollisimman ”normaaleja”.

Vuoden 2006 tulokset herättivätkin arvostelua erityisesti Yleisradiossa. Ohjelmajohtaja Riitta Pihlajamäki arvioi raportin julkistustilaisuudessa sen antavan väärän kuvan Yleisradion ja etenkin TV2:n ohjelmistosta, koska tutkimuksessa oli mukana ”vain kolme normaaliviikkoa”. Myös kesäviikkojen jättämistä pois selvityksestä hän piti virheenä, koska kanavien kesäkaaviot poikkeavat hänen mukaansa selvästi kevään ja syksyn kaavioista. Hänen mielestään analyysiin pitäisikin saada mukaan ”koko vuoden luvut”.

Lehtihaastattelussa Pihlajamäki jatkoi arvosteluaan toteamalla, että ”tutkimus on tehty vääränä ajankohtana”:

”Neljän arviointiviikon ajalle osuivat Torinon olympialaiset, mikä muutti Ylen ohjelmakaaviota valtavasti. Tämän perusteella esimerkiksi voi tulkita, että Yle on vähentänyt lastenohjelmia, vaikka todellisuudessa kyse oli kisa-ajan poikkeusjärjestelyistä. – – Toivottavasti ministeriö ei käytä paperia minkään kovin tärkeän viestintäpoliittisen päätöksenteon pohjana, sillä siihen siitä ei ole.”⁵⁹

Kuusi vuotta aiemmin Juhani Wiio oli esittänyt samankaltaisen näkemyksen otoksen riittämättömyydestä:

⁵⁷ Lisäksi monet kanavat sijoittavat esimerkiksi joulunseutuun erillisen ”juhla-kauden”, joka poikkeaa niiden tavanomaisesta kaaviosta. Sen huomioon ottaminen tv-tarjontaselvityksessä ei kuitenkaan tunnu välttämättömältä.

⁵⁸ Ks. *Suomalainen tv-tarjonta 2006*, s. 56–57 ja 68.

⁵⁹ ”Televisioyhtiöt ryttäävät ministeriön TV-tutkimuksen”, *Taloussanomat* 31.10.2007

(<http://www.taloussanomat.fi/markkinointi/2007/10/31/Televisioyhtiöt+ryttäävät+ministeriön+TV-tutkimuksen>). Luettu 31.10.2007.

”Eräs tutkimuksen tuloksiin vaikuttava seikka saattaa olla myös se, että seitsemän viikon otos ei sinällään riitä kuvaamaan oikein kanavien koko vuoden tarjontaa. Tutkimuksen viitekehystenä monin osin käytetyssä Ruotsin radion ja television tarkastuslautakunnan teettämässä selvityksessä otoskoko oli yli nelinkertainen eli 32 viikkoa –.”⁶⁰

Kaupallisten tv-kanavien edustajat ovat harvemmin valittaneet tutkimuksen otoksesta, mikä voi johtua siitä, että niiden kaaviot ovat vähemmän alttiita poikkeusjärjestelyille kuin Yleisradion. Vuoden 2006 raportin julkistustilaisuudessa kuitenkin myös MTV:n Miettinen huomautti, että yhtiön kesäkaaviot poikkeavat kevät- ja syyskaavioista, jolloin kesäohjelmiston jättäminen pois otoksesta vääristää lopputulosta.

Kanavavalikoima

Tv-tarjontaselvitysten erittelyt ovat alusta alkaen keskittyneet **maanpäällisiin vapaasti saatavilla oleviin valtakunnallisiin** (tai lähes valtakunnallisiin) **kanaviin**. Vuosia 1997–2000 käsitelleessä raportissa mukana oli vain neljä kanavaa (TV1, TV2, MTV3 ja Nelonen), mutta vuoden 2001 raportista alkaen mukana ovat olleet FST5, YLE Teema, YLE24, Subtv ja Urheilukanava; vuoden 2006 analyysiin lisättiin myös The Voice ja vuoden 2007 raporttiin vielä JIM ja lyhytaikaiseksi jäänyt YLE Extra. Tuoreimmassa raportissa mukana oli siten jo 12 tv-kanavaa.

Toimiluvanvaraisten **maksukanavien** ja jossain vaiheessa muutamien **kaapelikanavienkin** jääminen selvitysten ulkopuolelle on herättänyt arvostelua tai vähintään kysymyksiä. Vuosituhannen alussa Suomen Kaapelitelevisioliiton toimitusjohtaja Jyrki Ojala toivoi mukaan esimerkiksi ATV:tä ja Moon TV:tä. Nytemmin toimiluvanvaraisten maksukanavien sisällyttämistä tutkimukseen on toivonut mm. MTV:n Miettinen. Syksyn 2007 julkistustilaisuudessa TV1:n ohjelmajohtaja Pihlajamäki ja Nelosen toimitusjohtaja Juha-Pekka Louhelainen ehdottivat **kanavaperheiden** ohjelmiston analyysia. YLE:n ohjelmistoa raporteissa onkin alusta alkaen eritelty kokonaisuutena, mutta MTV Median ja Nelonen Median analyysi ”perheinä” tuotiin uutuutena vasta vuotta 2007 koskeneeseen raporttiin.⁶¹

Monipuolisuuden sisältö ja laskemismetodi

Suomalainen tv-tarjonta -raporttien pysyvänä mittarina on käytetty monipuolisuutta kuvaavaa **suhteellisen entropian indeksiä**, joka on varsin yleinen mitattaessa viestintäsisältöjen monipuolisuutta.⁶² Tämän matemaattisen mittarin perusteella ohjelmisto on sitä monipuolisempi, mitä tasaisemmin se jakautuu eri ohjelmaluokkien kesken. Indeksien minimiarvo on 0 (= kaikki ohjelmat yhdessä ohjelmaluokassa) ja maksimiarvo 1 (= kaikissa ohjelmaluokissa yhtä paljon ohjelmaa). Mittarin arvot on laskettu sekä kanavittain että niiden yhteenlasketun ohjelmiston perusteella; samoin on laskettu erikseen kanavien koko ohjelmatarjonnan että niiden prime time -tarjonnan diversiteetti. Muutamassa raportissa monipuolisuuden analyysia on täydennetty käyttämällä kanavien erilaisuutta pareittain kuvaavaa eroavuusmittaria,⁶³ mutta sen käytöstä on kanavien lisääntymisen vuoksi luovuttu.

⁶⁰ Juhani Wiion kirjelmä Ismo Kososelle.

⁶¹ Ks. *Suomalainen tv-tarjonta 2007*, Julkaisuja 1/2009 (Helsinki: Liikenne- ja viestintäministeriö), s. 69–74.

⁶² Ks. esim. Heikki Hellman, ”Diversity – an End in Itself? Developing a Multi-Measure Methodology of Television Programme Variety Studies”, *European Journal of Communication* 16(2001):2.

⁶³ Ks. esim. *Suomalainen tv-tarjonta 2002*, Julkaisuja 40/2003 (Helsinki: Liikenne- ja viestintäministeriö), s. 71.

Vuotta 2006 koskeneen raportin liitteessä vertailtiin lisäksi kolmea kenties yleisintä diversiteettimittaria, suhteellisen entropian indeksiä eli ”Shannonin H:ta”, ”Simpsonin D” -indeksiä ja ns. avoimen diversiteetin indeksiä OD:tä. Vertailun perusteella parhaiten mittaamiseen soveltuivat Shannonin H ja Simpsonin D. Toistaiseksi raporteissa on pitäydytty ”Shannonin H:ssa”, koska sen käytöstä on jo olemassa pitkät yhdenmukaiseen luokitteluun perustuvat aikasarjat.

Mittarin tulokset ovat kuitenkin herättäneet alusta asti arvostelua. Jo esimerkiksi YLEn Juhani Wiio ihmetteli vuoden 2001 kirjelmässään:

”Kun ajatellaan Yleisradion jo tuntimäärällisesti laajaa panostusta julkisen palvelun ohjelma-alueisiin, joita kaupallisten kanavien ohjelmistossa ei juurikaan tai lainkaan ole, vaikuttaa vähintäänkin yllättävältä, että tutkimuksessa käytetty monipuolisuusmittari ei pysty reagoimaan tämän herkemmin kanavien välisiin eroihin. – – Lajityypeiltään ja sisällöiltään monipuolisen, mm. kotimaista draamaa, piirrettyjä ja lasten arjen kuvausta sisältävän lasten- ja varhaisnuorten ohjelmiston voisi olettaa vaikuttavan Ylen kanavien monipuolisuusindeksilukuun.”⁶⁴

Toisesta näkökulmasta monipuolisuuden mittaamistapaa on toistuvasti arvostellut MTV:n Jorma Miettinen, joka on useissa julkistustilaisuuksissa toivonut, että mittari jollain tavoin erottelisi julkisen palvelun aineiden osuutta Yleisradion (ja muidenkin kanavien) tarjonnassa. Toisaalta on ihmetelty myös mittarin toimintatapaa. Esimerkiksi Nelosen silloinen ohjelmajohtaja Jorma Sairanen peräsi vuoden 2001 raporttia julkistettaessa, miten on mahdollista, että MTV3 oli yksinään monipuolisempi kuin MTV3 ja Nelonen yhdessä. Samankaltaisen huomion teki The Voicen ohjelmapäällikkö Johannes Saukko, joka vuotta 2006 koskeneen raportin osalta kysyi, miten on mahdollista, että hänen edustamansa kanavan tarjonta vähentää koko ohjelmatarjonnan monipuolisuutta, kun se kuitenkin tarjoaa yhden uuden katseluvaihtoehdon.⁶⁵

Jokainen monipuolisuusmittari mittaa vain sitä, mitä se on laadittu mittaamaan, ja lopputulokseen vaikuttaa kaikkein ratkaisevimmin ohjelmaluokitus. Jos The Voicen ohjelmisto sijoittuu valitussa ohjelmaluokituksessa kokonaisuudessaan yhteen ohjelmaluokkaan (viihdeohjelmat), kanavan ympärivuorokautinen ohjelmisto ”painottaa” kaikkien kanavien yhteenlaskettua ohjelmistoa viihteen suuntaan ja heikentää siten tarjonnan monipuolisuutta. Samoin jos kahden kaupallisen kanavan ohjelmisto lasketaan yhteen sen tarkastelemiseksi, kuinka monipuolisen kokonaisuuden ne yhdessä muodostavat, harvempiin ohjelmaluokkiin keskittyvä kanava voi ”yksipuolistaa” kaupallista kokonaistarjontaa. Se on osa mittarin matemaattista logiikkaa. Monipuolisuusmittareita ei ole luotu teemakanavien ohjelmiston analyysiin; ne soveltuvat paremmin useita ohjelmatyyppejä tarjoavien yleiskanavien tarkasteluun.

Aika ajoin on myös toivottu, että monipuolisuuden mittaamisessa otettaisiin jollain tavalla huomioon yleisön katselukäyttäytyminen, **katselun monipuolisuus**. Sitä koskevan toiveen esitti jo syksyllä 2002 Nelosen Jorma Sairanen, joka katsoi, että jos mukaan saataisiin lisäksi tiedot siitä, kuka katsoo ja millaisia ohjelmia, päästäisiin keskustelemaan myös siitä, mitkä kanavat ovat todella tarpeellisia. Katselun analyysia on ehdottanut myös MTV:n Miettinen, ja viimeksi aiheesta keskusteltiin vuotta 2007 koskeneen raportin julkistustilaisuudessa. Katselu on toistaiseksi jätetty selvityksen ulkopuolelle siksi, ettei se ole sisältynyt ministeriön tilaukseen ja sen tarjoamiin tutkimusresursseihin. Finnpanelin katselua koskeva aineisto ei myöskään ole täysin yhteensopiva

⁶⁴ Juhani Wiion kirjelmä Ismo Kososelle.

⁶⁵ Ks. myös ”Televisioyhtiöt ryttäävät ministeriön TV-tutkimuksen.”

ohjelmarakenneluokituksen kanssa.⁶⁶ Yksi syy katselutietojen poisjättämiseen on yksinkertaisesti se, että selvityksen otsikko on *Suomalainen tv-tarjonta*.

Tutkija Kari Karppisen kritiikki on ollut syvälleikäyvä. Hän on arvostellut ”mittaamisen politiikkaa” siitä, kuinka monipuolisuus on tv-tarjontaraporteissa samaistettu valinnanvapauteen ja **valintavaihtoehtojen määrään**, joka kuitenkin on vain yksi viestinnän monimuotoisuuden ulottuvuuksista:

”Tutkimuksen kannalta empiiristen diversiteettitutkimusten suurin ongelma onkin siinä, että ne helposti viittaavat median monipuolisuuteen ja ylipäänsä median arviointiin käsitteellisesti yksiselitteisenä ongelmana, joka voidaan ainakin periaatteessa selvittää puhtaasti teknisin keinoin.”⁶⁷

Hänen mukaansa ”valinnanvapauden ihanne ylipäänsä on rajallinen käsitteellis-normatiivisena mallina mediadiversiteetin tarkasteluun”,⁶⁸ eikä hän usko monipuolisuuden määrittelemiseen ”nimenomaan ohjelmatyyppien väliseksi hajonnaksi”,⁶⁹ koska se ei Karppisen mielestä ole olennainen ulottuvuus. Valitettavasti Karppinen ei tee yhtään konkreettista ehdotusta siitä, miten tv-tarjonnan monipuolisuutta käytännössä voisi mitata hänen toivomallaan tavalla. Yhtenä mahdollisuutena hän näkee ”sosiaalisten tarpeiden” analysoinnin. Ylipäänsä hän uskoo, että poliittisesti relevantti median arvioiminen edellyttää eri näkökulmien yhdistämistä:

”Määrällinen tutkimus sisällöistä täytyy yhdistää sekä taloudellisten ja poliittisten rakenteiden kriittiseen analyysiin että laadullisempaan ymmärrykseen median merkityksestä yleisölle.”⁷⁰

LVM:n raporttisarjan tapaa mitata televisiotarjonnan monipuolisuutta ovat arvostelleet myös Yleisradion yleisötutkijat, jotka yhtiön vuoden 2004 ns. yleisökertomuksessa pohtivat monipuolisuuden osatekijöitä ja merkitystä.⁷¹ He katsoivat, että käsitettä tulisi tarkastella laajasti ja nostivat esiin Philip Napolin näkemyksen monipuolisuuden kolmesta ulottuvuudesta, jotka ovat (1) **lähteiden moninaisuus**, (2) **sisällön moninaisuus** ja (3) **altistuminen monipuolisuudelle**.⁷² Lähteiden monipuolisuudella Napoli viittaa yhtäältä omistuksen monimuotoisuuteen ja toisaalta henkilöstön moninaisuuteen, sisällön monipuolisuudella taas peräti neljään eri osatekijään, jotka ovat (*Suomalainen tv-tarjonta* -raporteissa käsitelty) ohjelmatyyppien monimuotoisuus, ohjelmaformaattien monipuolisuus,⁷³ ohjelmatarjonnan demografinen moninaisuus sekä ajatusten ja näkökulmien monipuolisuus. Jääsaaren ja kumppanien mielestä molemmat ulottuvuudet ovat keskeisiä Yleisradion kannalta, jos kohta sisällön monipuolisuuden osatekijöistä he pitivät formaattien monipuolisuutta muita vähämerkityksisempänä.⁷⁴

Erityisen tärkeäksi Yleisradion tutkijat nostivat yleisönäkökulman tuomisen mukaan monipuolisuuden tarkasteluun, mutta sen suhteen he katsoivat Napolin ehdotuksen jäävän

⁶⁶ Television katselusta ohjelmatyypeittäin ks. esim. *Joukkoviestimet 2006* (Helsinki: Tilastokeskus, 2007), s. 172.

⁶⁷ Karppinen, ”Mediادiversiteetti ja mittaamisen politiikka”, s. 37.

⁶⁸ Mt., 38.

⁶⁹ Mt., 36.

⁷⁰ Mt., 41.

⁷¹ Johanna Jääsaari, Juha Kytömäki & Erja Ruohomaa, *Yleisökertomus 04: monipuolisuus YLEn laatutekijänä* (Helsinki: Yleisradio, 2005), s. 8–11.

⁷² Philip M. Napoli, ”Deconstructing the Diversity Principle”, *Journal of Communication* 49(1999):4, s. 7–34.

⁷³ Ohjelmaformaateista puhuessaan Napoli ei tarkoita ohjelmakonseptien kansainvälistä versiointia, vaan yksinkertaisesti ohjelmatyyppien alajenrejä.

⁷⁴ Jääsaari ym., *Yleisökertomus 04*, s. 8.

ekonomistisuudessaan puolitiehen. Jääsaaren ja kumppanien mielestä ei riitä, että analysoidaan, kuinka monipuolisesti yleisö altistuu ohjelmille eli valitsee katsottavakseen ohjelmia tarjolla olevasta kirjosta, vaan yleisöltä itseltään pitäisi kysyä, miten se arvioi tarjonnan monipuolisuutta ja siinä tapahtuneita muutoksia. Jääsaaren omaan tutkimukseen⁷⁵ viitaten tutkijat esittävät, että Yleisradion näkökulmasta monipuolisuus pitäisi ymmärtää ”**erilaisten katsojien tasapuolisena huomioimisena**”, koska YLE:n tehtävänä on ”tuottaa ohjelmia kaikille yleisöryhmille, kuten lapsille, kulttuuri-, tiede ja opetusohjelmien sekä hartausohjelmien yleisöille”.⁷⁶ Myös sisällön monipuolisuuden tarkastelussa korostuu silloin ajatusten ja näkökulmien moninaisuus ohjelmatyyppien moninaisuuden kustannuksella. Nämä ovat kuitenkin jo sellaisia monipuolisuuden ulottuvuuksia, joihin ohjelmarakenteen määrällisellä analyysillä ei päästä käsiksi, vaan niiden tutkiminen edellyttäisi aivan toisenlaista lähestymistapaa.

Monipuolisuuden mittaamista matemaattisesti ja ohjelmatyyppikohtaisesti ovat pohtineet kriittisesti myös mediatutkija Juha Herkman ja mediakulttuurin tutkija Kimmo Laine. Molemmat ovat tavallaan tuoneet esiin sen, että yleisön/katsojan kokemus monipuolisuudesta voi poiketa ratkaisevasti sekä tv-yhtiöiden että ohjelmarakennetutkimuksen käsityksestä. Herkman muistutti taannoisessa kirjoituksessaan:

”Ohjelmatyyppien määrällinen vaihtelu on eri asia kuin ohjelmasisältöjen moniarvoisuus tai näkökulmien moninaisuus. Tämän takia yleisö saattaa kokea, että tuutista tulee aina sitä samaa, vaikka ohjelmatyyppeihin perustuva selvitys osoittaa suomalaisen tv-tarjonnan monipuoliseksi.”⁷⁷

Laineen mielestä taas monipuolisuuden käsite sopii paremmin ”liikenneministeriön sisäiseen laatupalaveriin kuin kriittiseen tutkimukseen”.

”Mutta mitä oikeastaan kertoo esimerkiksi ohjelmistojen jaottelemisen viihteellisiin ja informatiivisiin, jos (sikäli kuin oikein tulkitseen) Jean-Luc Godardin elokuvat lasketaan edelliseen ja Huomenta Suomi jälkimmäiseen kategoriaan?”⁷⁸

Karppisen tapaan Laine tuntuu näkevän monipuolisuudesta puhumisessa legitimaatioulottuvuuksia eikä pidä itse laskennan tuloksia uskottavina tai relevantteina.

”Tämä ei merkitse sitä, että suomalaisen television monipuolisuutta enempää kuin informatiivisuutta tarvitsisi ehdoin tahdoin ruveta kiistämäänkään, jotenkin siihen vain tällä kerralla tuntuu helpommalta uskoa omien havaintojen kuin mittatutkimuksen perusteella.”

Selvityksen käsitteerajaukset

Tv-tarjontaselvitykset ovat vuodesta toiseen perustuneet jokseenkin muuttumattomaan perusmalliin, jossa analyysin kohteiksi ovat säännöllisesti nousseet:

1. ohjelmiston jakautuminen ohjelmatyyppeihin

⁷⁵ Johanna Jääsaari, *YLE Yleisön ehdoilla? Tutkimus suomalaisten television nykytilaa ja tulevaisuutta koskevista arvostuksista*, Yleisötutkimus, tutkimuksia 5/2004 (Helsinki: YLE).

⁷⁶ Mt., s. 10. Korostus HH.

⁷⁷ Herkman, ”No, tuleeko sieltä tuutista aina sitä samaa?”

⁷⁸ Kimmo Laine, ”Televisiosta rakkaudella”, *Agricola* (<https://lists.utu.fi/pipermail/h-verkko/2008-August/000106.html>). Luettu 15.1.2008.

2. ohjelmiston viikkovaihtelu
3. ohjelmiston alkuperä (alkuperämaat)
4. ensilähetysten ja uusintojen osuus
5. pisteohjelmien ja sarjaohjelmiston osuus
6. formaattiohjelmien osuus⁷⁹
7. kotimainen ohjelmisto⁸⁰
8. kanavaprofiilit
9. julkisen palvelun ohjelmisto
10. kaupallisten kanavaperheiden ohjelmisto⁸¹
11. ruotsinkielinen tarjonta
12. lastenohjelmien tarjonta
13. ohjelmiston ja kanavien monipuolisuus
14. ohjelmiston ja kanavien informatiivisuus/viihteellisyys

Lisäksi suomalaisten tv-kanavien tarjontaa on vertailtu Ruotsin kanavien tarjontaan, mutta siitäkin on kahdessa tuoreimmassa raportissa luovuttu, koska tunnusluvut eivät ole olleet vertailukelpoisia.

Muutamien raporttien vakiokäsitteet ja -rajaukset ovat herättäneet arvostelua. Yksi niistä on **parhaan katseluajan** (prime time) soveltaminen. Prime timeen on selvityksissä sisällytetty ohjelmat, jotka alkavat kello 18.05–22.05 välisenä aikana. Käytännössä se tarkoittaa sitä, että ulkopuolelle ovat pudonneet YLE:n kello 18 alkavat uutislähetykset mutta mukaan on laskettu MTV3:n *Kymmenen uutiset*, mistä on seurannut toistuvaa kritiikkiä Yleisradion suunnalta. Viimeksi sitä esitti ohjelmajohtaja Riitta Pihlajamäki syksyllä 2007 halutessaan korostaa, että Yleisradio tarjoaa parhaanakin katseluajana paljon uutisia. Selvityksen kannalta parhaan katseluajan rajausta on ollut puhtaasti tekninen ja nojannut pohjimmiltaan yleisömääriin eri kellonaikoina. Paras katselu-aika, jonka yhtenä kriteerinä voidaan pitää sitä, että tv-ruutujen ääressä on vähintään miljoona katsojaa, on venynyt tuntuvasti esimerkiksi sitten 1980-luvun,⁸² joten sen aikarajojen tarkistaminen aika ajoin on tarpeen.

Toinen arvostelua herättänyt rajausta on koskenut **kahtiajakoa pisteohjelmiin ja sarjamuotoisiin ohjelmiin**. Esimerkiksi jo Juhani Wiio kritisoi jaottelua syksyllä 2001:

”Tutkimus ei myöskään riittävässä määrin huomioi, missä määrin ohjelmistossa on teos- ja pisteohjelmia, vaikkakin katsojan katseluvalintoja helpottavan yläotsikon alla. Kuva monipuolistuisti huomattavasti, jos huomioidaan, koostuuko esim. kotimainen fiktio-ohjelmisto suurelta osin yksittäisistä pistenäytelmistä vai muutamasta päivittäis- tai viikoittaissarjasta. Piste- tai teostyyppisten ohjelmien voidaan väittää olevan Yleisradion ohjelmistossa esitettyä suuremman, koska suuri osa niistä on koottu yläotsikon alle, kuten esim. Ykkösdokumentti, Dokumenttiprojekti, Tosi tarina, Pohjantähden alla, Kotikatsomo, Prisma ja Uusi Kino.”⁸³

⁷⁹ Formaateja on eritelty vasta vuotta 2005 koskeneesta raportista alkaen. Ks. *Suomalainen tv-tarjonta 2005*, Julkaisuja 40/2006 (Helsinki: Liikenne- ja viestintäministeriö), s. 29.

⁸⁰ Kotimaista ohjelmistoa on tarkasteltu erikseen mm. ohjelmatyyppien ja tuottajien perusteella vuotta 2004 koskeneesta raportista alkaen. Ks. *Suomalainen tv-tarjonta 2004*, s. 95–101.

⁸¹ Kaupallisia kanavaperheitä on tarkasteltu erikseen vain vuoden 2007 raportissa. Ks. *Suomalainen tv-tarjonta 2007*, s. 64–69.

⁸² Ks. esim. Heikki Hellman & Tuomo Sauri, *Suomalainen prime-time*, Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 10 (Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 1988), s. 15–18.

⁸³ Juhani Wiion kirjelmä Ismo Kososelle.

Samaa on ihmetelty sittemmin TV1:n eläkkeelle jäänyt ohjelmajohtaja Astrid Gartz, jonka mielestä *Avara luonto*, *Ulkolinja*, *Ykkösdokumentti* ja eräät muut TV1:n vakio-ohjelmista ovat pohjimmiltaan pisteohjelmia, eivät sarjoja.⁸⁴

Suomalainen tv-tarjonta -selvityksissä pisteohjelmista sen enempää kuin sarjoista ei ole puhuttu arvoväritteisesti, vaan käsitteillä on vain haluttu kuvata ohjelmiston rakennetta. Todellisuudessa käsitteiden välillä kulkee jatkumo, johon kuuluvat ainakin puhtaat pisteohjelmat, sateenvarjo-otsakkeen alle sijoitetut pisteohjelmat, minisarjat, episodisarjat, jatkuvajuoniset sarjat ja lopulta vakiopaikoilla olevat ”kaavio-ohjelmat” (kuten uutislähetykset). Tv-tarjontaselvityksissä luokitusta on yksinkertaistettu ja pisteohjelmiksi on tulkittu vain puhtaat yksittäiset ohjelmat, sillä yleisölle esimerkiksi vakio-otsikoiden alle sijoitetut yksittäiset dokumenttielokuvat näyttävät helposti ”sarjanomaisina”.

Jonkin verran on vuosien mittaan keskusteltu myös siitä, mikä on tulkittava **uusinnaksi** ja mikä **ensilähetykseksi**. Selvityksissä uusinta on jouduttu tulkitsemaan kanavakohtaisesti, koska tieto siitä, onko jokin ohjelma, sarja tai elokuva mahdollisesti joskus esitetty jollain toisella kanavalla ei ole aina helposti saatavissa. Jos esimerkiksi YLE Teema näyttää ohjelman, joka aiemmin on nähty TV1:ssä, sitä ei ole laskettu uusinnaksi. Ratkaisu on pienentänyt uusintojen määrää jonkin verran todellista pienemmäksi, mutta kovin suurta vaikutusta sillä ei ole ohjelmarakenteiden arviointiin. Raporttien tilastoima uusintojen määrä on pikemminkin herättänyt huomiota yleisön ja mediakommentaattorien parissa kuin toimijoiden itsensä keskuudessa.

Edelleen kommentteja on ajoittain herättänyt se, mikä tulkitaan **kotimaiseksi**, mikä taas **ulkomaiseksi** tarjonnaksi. Raporteissa esimerkiksi suomeksi toimitetut ja selostetut urheilulähetykset on tulkittu kotimaisiksi ohjelmiksi, vaikka niiden kuvasignaali onkin kansainvälinen. Samoin The Voicen erilaiset ohjelmat, joiden sisältö koostuu pääosin ulkomaisista musiikkivideoista, on tulkittu kotimaisiksi, jos koostaminen ja toimittaminen on tehty Suomessa.

Lopuksi

Useimmat kriittiset huomiot ovat varteenotettavia ja monet niistä ovat myös otettavissa huomioon tulevien *Suomalainen tv-tarjonta* -raporttien suunnittelussa ja laadinnassa. Toisaalta toiveet ovat osittain keskenään ristiriitaisia, joten ihan kaikkia toteuttamiskelpoisiakaan ehdotuksia ei voida toteuttaa. Viime kädessä kyse on siitä, mitä tilaaja selvityksiltä odottaa, mitä tilaa ja millaiset resurssit selvitystä varten on tarjolla.

⁸⁴ Astrid Gartzin sähköpostiviesti tutkija Minna Aslamalle, 9.12.2002.

Liite 3.

MONIPUOLISUUSMITTARIEN VERTAILUA

Heikki Helmann

Tampereen yliopisto

Monipuolisuuden mittaamisesta

Viestinnän monipuolisuus on moniulotteinen käsite. Yleensä sillä viitataan viestinnän **tarjontaan**, jolloin sillä tarkoitetaan joko viestinnän **kanavien** (lähteiden/omistuksen) tai **sisällön** moninaisuutta. Viime vuosina on nostettu kuitenkin esiin myös viestinnän **vastaanoton** monipuolisuus⁸⁵ ja tutkittu esimerkiksi sitä, kuinka monipuolisesti yleisö käyttää tarjottuja sisältöjä tai miten hyvin tarjonta ja kulutus kohtaavat.⁸⁶ Jälkimmäisessä on kyse siitä, kuinka yleisö ”altistuu” tarjotulle ohjelmakirjolle tai kokee tarjotun monipuolisuuden.⁸⁷

Yleisön kokemaa monipuolisuutta ei voida tutkia ohjelmarakenteita analysoimalla, kun taas niin omistuksen kuin sisältöjen tutkiminen on pohjimmiltaan rakenneanalyysia. Yleensä viestinnän monipuolisuudella (*diversity*) tarkoitetaan kuitenkin sen sisällön moninaisuutta, jolloin käsite erottuu omistuksen monimuotoisuudesta (*plurality*).⁸⁸ Sisällön monipuolisuutta puolestaan voidaan tarkastella minkä tahansa valitun demografisen ulottuvuuden suhteen: kielellisen, sosiaalisen, poliittisen, kulttuurisen, maantieteellisen – tai vaikkapa ohjelmassa esiintyvien näkökantojen moninaisuuden kannalta. Yksi vakiintunut television ohjelmasisällön monipuolisuuden ulottuvuus on **ohjelmiston jakautuminen eri lajityyppeihin**, genreihin. Mitä useampia ohjelmatyyppejä on tarjolla ja mitä tasaisemmin ohjelmisto jakautuu niihin, sen monipuolisempaa ohjelmistoa on pidetty. Ohjelmatyyppien monipuolisuuteen keskittyvä tutkimusperinne on pitkä ja laaja, ja sen käytössä on ollut useita keskenään kilpailevia tai toisiaan täydentäviä monipuolisuuden mittareita.⁸⁹

Lähestymistapaa on myös arvosteltu. Esimerkiksi Kari Karppisen mielestä monipuolisuuden typistäminen ”pelkäsi ohjelmatyyppien jakaumaksi” ja valintavaihtoehtojen määräksi ohittaa monipuolisuuden sosiaaliset, poliittiset ja kulttuuriset ulottuvuudet.⁹⁰ Arvostelussa on perää: ohjelmatyyppien määrällinen vaihtelu on ”kapeampi” tapa lähestyä monipuolisuutta kuin vaikkapa ohjelmasisältöjen kulttuurinen monimuotoisuus tai niissä esitettyjen näkökulmien moninaisuus. Toisaalta arvostelu sivuuttaa sen, että ohjelmatyyppivalikoimakin voi olla mielekäs monipuolisuuden ulottuvuus. Yleisölle monipuolisuus näyttäytyy usein juuri mahdollisuutena valita erilaisten ohjelmavaihtoehtojen välillä. Ohjelmavalintaa koskevan tutkimuksen perusteella ohjelmatyypit ovat yksi merkittävä ohjelmistoa erotteleva ulottuvuus.⁹¹ Tarjolla olevan **valikoiman** monipuolisuuden korostuminen viestintäpoliittisessa keskustelussa kertoo osaltaan viestinnän markkinoitumisesta, jonka seurauksena monipuolisuus käsitetään yhä yleisemmin kanavien,

⁸⁵ Ks. esim. Philip M. Napoli, ”Deconstructing the Diversity Principle”, *Journal of Communication* 49(1997):4, s. 7–34.

⁸⁶ Ks. esim. Jan van Cuilenburg, ”Media Diversity, Competition and Concentration: Concepts and Theories”, teoksessa Els de Bens (toim.), *Media between Culture and Commerce*, Changing media – Changing Europe Series Vol. 4 (Bristol, UK & Chicago: IntellectBooks, 2005), s. 25–54.

⁸⁷ Johanna Jääsaari, Juha Kytömäki & Erja Ruohomaa, *Yleisökertomus 04: Monipuolisuus YLEn laatutekijänä* (Helsinki: YLE, 2005), s. 8–11.

⁸⁸ Tämän erottelun tekee esim. Dan Freedman, ”Promoting Diversity and Pluralism in Contemporary Communication Policies in the United States and the United Kingdom”, *The International Journal on Media Management* 7(2005):1–2, s. 16–23.

⁸⁹ Kenties paras yhteenveto tutkimuksista ja mittareista on Daniel McDonald & John Dimmick, ”The Conceptualization and Measurement of Diversity”, *Communication Research* 30(2003):1, s. 60–79.

⁹⁰ Kari Karppinen, ”Mediadiiversiteetti ja mittaamisen politiikka”, *Tiedotustutkimus* 28(2005):2, s. 28–43.

⁹¹ Ks. esim. J. G. Webster & J. J. Wakshlag, ”A Theory of Program Choice”, *Communication Research* 10(1983):4, s. 430–446.

tuotteiden ja palveluiden mahdollisimman laajaksi kirjoksi.⁹² Esimerkiksi liikenne- ja viestintäministeriö, jonka tehtävä on Suomessa toimilupapolitiikan avulla pitää huolta ohjelmatarjonnan kokonaisuuden monipuolisuudesta, on määritellyt monipuolisuuden seuraavasti:

”Ohjelmistotarjonnan monipuolisuus muodostuu ensinnäkin siitä, että tarjolla on mahdollisimman monta sisällöltään erilaista ja eri kohderyhmiä palvelevaa televisio-ohjelmistoa. Verrattaessa lähtökohtaisesti samantyyppistä ohjelmistoa tarjoavien hakemuksia keskenään tulee puolestaan arvioitavaksi kunkin hakijan ohjelmiston sisältöjen monipuolisuus.”⁹³

Monipuolisuuden mittareista

Tv-tarjonta Suomessa -selvityksissä ohjelmatarjonnan monipuolisuutta on alusta alkaen kuvattu **suhteellisen entropian indeksillä**, joka on varsin yleinen mitattaessa viestintäsisältöjen monipuolisuutta.⁹⁴ Mittarin arvot on laskettu sekä kanavittain että kaikkien kanavien yhteenlasketun ohjelmiston perusteella; samoin on laskettu erikseen parhaan katseluajan (prime time) diversiteetti. Muutamassa raportissa monipuolisuuden analyysia on täydennetty käyttämällä **kanavien erilaisuutta** pareittain kuvaavaa eroavuusmittaria,⁹⁵ mutta sen käytöstä on kanavien lisääntymisen vuoksi luovuttu.

Suhteellinen entropia on kuitenkin vain yksi mahdollisista mittareista kuvaamaan ohjelmiston jakautumista ohjelmatyyppeihin. Vuotta 2006 koskeneen raportin liitteessä⁹⁶ vertailtiin lyhyesti keskenään kolmea kenties yleisintä diversiteettimittaria, jotka ovat

- suhteellisen entropian indeksi eli ”Shannonin H” (H)
- Simpsonin indeksi eli ”Simpsonin D” (D)
- avoimen diversiteetin indeksi (OD)

Kaikki silloin vertailut mittarit ovat luonteeltaan **kaksiulotteisia** eli heijastavat sekä käytössä olevien **ohjelmaluokkien määrää** että sitä, **miten tasaisesti ohjelmat jakautuvat luokkien kesken**. Tällaista kaksiulotteisuutta on pidetty pätevän monipuolisuusmittauksen vähimmäisvaatimuksena.⁹⁷ Matemaattisessa mielessä mittarit poikkeavat toisistaan: OD on luonteeltaan **lineaarinen**, D **eksponentiaalinen** ja H **logaritminen**, millä on omat seurauksensa niiden käyttäytymiseen. Muitakin eroja on. D ja H mittaavat yhtä ja samaa asiaa: sitä, kuinka tasaisesti ohjelmisto jakautuu eri ohjelmaluokkiin eli kuinka todennäköisesti katsoja törmää eri ohjelmatyyppeihin televisiota katsoessaan.⁹⁸ Kahdesta muusta mittarista poiketen OD kuvaa sitä,

⁹² Heikki Hellman, ”Lisää vaihtoehtoja katsojille koko maassa’: Markkinoituminen, uusi toimilupapolitiikka ja digitaalisen television ohjelmisto”, *Tiedotustutkimus* 31(2008):4, s. 81–101.

⁹³ Valtioneuvoston päätös toimiluvista televisiotoiminnan harjoittamiseksi digitaalisissa televisioverkoissa, 14.12.2006 (VNp 175/35/2006), s. 7.

⁹⁴ Ks. esim. Heikki Hellman, ”Diversity – an End in Itself? Developing a Multi-Measure Methodology of Television Programme Variety Studies”, *European Journal of Communication* 16(2001):2, s. 181–208.

⁹⁵ Ks. esim. *Suomalainen tv-tarjonta 2002*, Julkaisuja 40/2003 (Helsinki: Liikenne- ja viestintäministeriö), s. 71.

⁹⁶ *Suomalainen tv-tarjonta 2006*, Julkaisuja 56/2007 (Helsinki: Liikenne- ja viestintäministeriö), s. 70–72.

⁹⁷ Ks. esim. McDonald & Dimmick, ”The Conceptualization and Measurement of Diversity”, s. 63–66.

⁹⁸ Matemaattisesti H ja D ovat läheistä sukua toisilleen: kun jälkimmäistä laskettaessa ohjelmatyypien osuudet kerrotaan itsellään, edellisessä ne kerrotaan osuuden kaksikantaisella logaritmillä. Ks. myös McDonald & Dimmick, s. 68.

miten tarjonnan jakautuminen ohjelmatyypeittäin vastaa tilastollista tasajakaamaa.⁹⁹ Kun sekä D:n että H:n minimiarvo = 0 ja maksimiarvo = 1, OD:n käyttäytyy eri tavoin. Senkin maksimiarvo = 1, mutta nollapistettä sillä ei ole, vaan silloinkin, kun kaikki ohjelmat ovat yhdessä luokassa, OD:n arvo vain lähestyy nollaa käytössä olevien ohjelmatyyppien määrän lisääntyessä.¹⁰⁰ Kaikki kolme mittaria reagoivat suhteellisen herkästi niin siihen, että jokin kanava jättää jonkin ohjelmatyyppin kokonaan tarjonnastaan, kuin siihenkin, että jokin genre saa huomattavan sijan ohjelmistossa. Kaikki mittarit ovat myös helposti laskettavissa paitsi SPSS-ohjelmalla myös Excelillä.

Yhtä vuotta koskeneen aineiston perusteella tehty vertailu osoitti, että parhaiten monipuolisuuden mittaamiseen soveltuivat Shannonin H ja Simpsonin D. Näiden kahden mittarin arvot korreloivat keskenään vahvasti,¹⁰¹ jos kohta kaikkein monipuolisimpien kanavien (TV1, TV2, FST5, MTV3) välillä D näytti pienempiä eroja kuin raporteissa käytetty H. Kaikkein dramaattisimmin mittareiden arvot poikkesivat toisistaan asteikon keskivaiheilla eli keskimääräisen monipuolisten kanavien kohdalla (Nelonen, Subtv, Teema), minkä selittävät indeksien matemaattiset ominaispiirteet. H:n käytössä on aina otettava huomioon, että asteikon yläpäässä pienetkin mittarin arvon muutokset voivat olla merkitseviä; alapäässä taas isokaan muutos ei välttämättä ole kovin ratkaiseva. D:n arvojen tulkinta on kenties yksinkertaisempaa, koska sen lukemat eivät kehity logaritmisesti vaan eksponentiaalisesti, mutta sen seurauksena mittari toisaalta näytti erottelevan kanavia toisistaan huomomin.¹⁰²

Toistaiseksi *Suomalainen tv-tarjonta* -raporteissa on pitäydytty Shannonin H:ssa, koska sen käytöstä on jo olemassa pitkät yhdenmukaiseen luokitteluun perustuvat aikasarjat. Koska kuitenkin on kiinnostavaa testata, miten mittarin vaihtaminen vaikuttaisi kerättyihin aikasarjoihin, seuraavassa verrataan aiempaa isommalla aineistolla kahta parhaaksi katsottua mittaria suomalaisen tv-ohjelmiston pitkän aikavälin tarkastelussa. Lisäksi kokeilemme, kuinka ohjelmiston ja markkinoiden keskittymisen analyysissä yleisesti käytetty Herfindahl-Hirschman-indeksi toimisi ohjelmatarjonnan muutosten kuvaajana.

Shannonin H:n ja Simpsonin D:n laskentaperusteet

Suhteellisen entropian indeksi (H_{rel}) eli **Shannonin H** kuvaa eri ohjelmatyyppien esiintymisen todennäköisyyttä ohjelmistossa. Mitä suurempi on indeksin arvo, sen suurempi on katsojille tarjotun ohjelmiston monipuolisuus. Indeksiluku saadaan selville laskemalla ensin ohjelmiston nk. absoluuttinen entropia (H_{abs}). Siihen tarvittava laskentakaava on seuraava:

$$H_{abs} = \sum -p_i \log_2 p_i$$

jossa p_i tarkoittaa kunkin ohjelmatyyppin ohjelmistossa saamaa osuutta. Jos esimerkiksi uutisten osuus tarkastellulla jaksolla on 7,8 prosenttia, ajankohtaisohjelmien osuus 20,2 prosenttia jne.,

⁹⁹ OD-mittarin laskentaperiaatteista, ks. van Cuilenburg, "Media Diversity, Competition and Concentration: Concepts and Theories", s. 47.

¹⁰⁰ Jos käytössä esimerkiksi on 10 ohjelmaluokkaa, joista yhteen kaikki tarjonta keskittyy, avoin diversiteetti OD = 0,10. Jos käytössä on 13 ohjelmaluokkaa (kuten *Suomalainen tv-tarjonta* -selvityksissä), OD:n minimiarvo = 0,08.

¹⁰¹ Esim. McDonald & Dimmick, "The Conceptualization and Measurement of Diversity", s. 72, laskivat H:n ja D:n keskinäiseksi korrelaatioksi .988.

¹⁰² *Suomalainen tv-tarjonta 2006*, s. 71–72.

absoluuttinen entropia lasketaan seuraavasti: $H_{\text{abs}} = -[(0,078 * \log_2 0,078) + (0,202 * \log_2 0,202) + \text{jne.}]$. Suhteellinen entropia puolestaan lasketaan jakamalla saatu H_{abs} :n arvo sen maksimiarvolla ($H_{\text{max}} = \log_2 N$):

$$H_{\text{abs}}$$

$$H = \frac{H_{\text{abs}}}{H_{\text{max}}}$$

$$H_{\text{max}} = \log_2 N$$

jossa N edustaa analyysissa käytettyjen ohjelmatyyppien määrää. Esimerkiksi käytettäessä 13-luokkaista ohjelmaluokitusta, absoluuttisen entropian maksimiarvo $H_{\text{max}} = \log_2 13 \approx 3,7$.

Suhteellisen entropian indeksin minimiarvo on 0 (kaikki ohjelmat yhdessä ohjelmaluokassa) ja maksimiarvo 1 (kaikissa ohjelmaluokissa yhtä paljon ohjelmia). Mittari käyttäytyy logaritmisesti, minkä johdosta muutos 0,80:stä 0,90:een on huomattavasti dramaattisempi kuin 0,40:stä 0,50:een. Ts. mitä suurempi indeksiluku kanavalla on, sen vaikeampaa monipuolisuuden lisääminen on. Mittarilla laskettavaa tunnuslukua on tulkittu niin, että 0,00–0,34 edustavat erittäin vähäistä monipuolisuutta, 0,35–0,54 vähäistä, 0,55–0,69 keskimääräistä, 0,70–0,79 suurta ja 0,80–1,00 erittäin suurta monipuolisuutta.¹⁰³

Simpsonin D on toisen yleisen mittarin, **Herfindahl-Hirschman-indeksin (HHI)**, johdannainen. HHI:tä, joka saadaan summaamalla osuuksien neliöt yhteen, on käytetty laajasti muun muassa kuvaamaan viestinnän markkinarakenteiden keskittymistä. Matemaattisesti $D = 1 - HHI$, ts. se lasketaan summaamalla kunkin ohjelmatyyppin neliöt yhteen ja sitten vähentämällä tämä summa arvosta 1:

$$D = 1 - \sum p_i^2$$

Jos esimerkiksi uutisia on tarkastellulla ajanjaksolla 7,8 prosenttia ohjelmatarjonnasta, ajankohtaisohjelmia 20,2 prosenttia jne., laskutoimitus tapahtuu seuraavasti: $D = 1 - (0,078^2 + 0,202^2 + \text{jne.})$.

Sekä HHI että D ilmentävät sitä, millä todennäköisyydellä kaksi satunnaista ohjelmatyyppiä edustavat samaa ohjelmatyyppiä, mutta käytännössä D:n etu HHI:hin verrattuna on, että sen arvoa voidaan suoraan lukea diversiteetin arvona – mitä suurempi lukema, sen suurempi on ohjelmiston monipuolisuus –, kun taas HHI:n lukemaa on tulkittava käänteisesti, ja se kuvaa siten pikemminkin keskittyneisyyttä.¹⁰⁴ Vakiintunutta käytäntöä mittarin arvojen tulkinnasta tällaisissa mittauksissa ei ole käytössä. Simpsonin D:n matemaattisia ominaisuuksia ajatellen voitaisiin kuitenkin ehdottaa, että 0,00–0,29 edustavat erittäin vähäistä, 0,30–0,64 vähäistä, 0,65–0,74 keskimääräistä, 0,75–0,82 suurta ja 0,83–1,00 erittäin suurta monipuolisuutta.

¹⁰³ Mittarista lisää, ks. esim. Hellman, "Diversity – An End in Itself?", s. 187–192, ja McDonald & Dimmick, "The Conceptualization and Measurement of Diversity", s. 68.

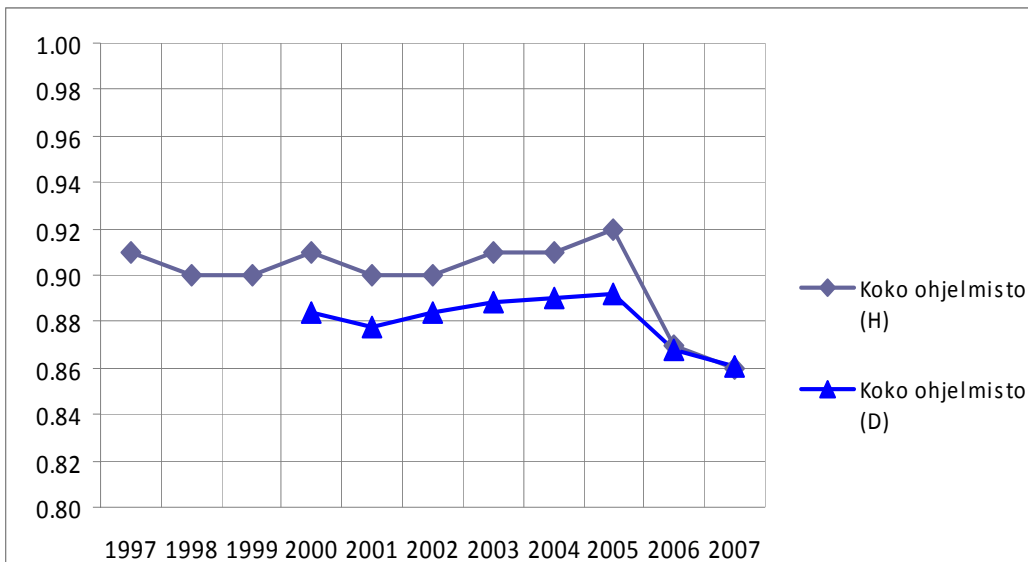
¹⁰⁴ Ks. tarkemmin McDonald & Dimmick, "The Conceptualization and Measurement of Diversity", s. 66–67.

Horisontaalinen diversiteetti

Ensiksi mittareiden käyttäytymistä tarkastellaan vertailemalla, miten ne kuvaavat Suomessa toimivien, vapaasti saatavilla olevien televisiokanavien yhteenlasketun ohjelmatarjonnan monipuolisuutta eli **horisontaalista diversiteettiä**. Kuvio 1 kuvaa tv-kanavien monipuolisuutta koko tarjonnan ja kuvio 2 parhaan katseluajan osalta.¹⁰⁵ Analyysissä on mukana vuosien 1997–2001 osalta neljä kanavaa,¹⁰⁶ vuosien 2002–2005 osalta yhdeksän,¹⁰⁷ vuoden 2006 osalta kymmenen¹⁰⁸ ja vuoden 2007 osalta yksitoista kanavaa.¹⁰⁹ Otosviikkoja on kultakin vuodelta seitsemän, poikkeuksina kuitenkin vuodet 2006 (4 viikkoa) ja 2007 (5 viikkoa).

Molempien mittareiden käyrät kulkevat hyvin samansuuntaisesti, mutta molemmissa tapauksissa H näyttää suurempia muutoksia, ts. mittarin arvon nousuja ja laskuja vuodesta toiseen, kuin D. Logaritmisien luonteensa johdosta **Shannonin H reagoi ohjelmiston muutoksiin herkemmin kuin Simpsonin D**. Jos monipuolisuusmittarilla halutaan osoittaa tarjonnan monipuolisuuden muutoksia pitkällä aikavälillä, H näyttäisi soveltuvan tarkoitukseen D:tä paremmin.

Kuvio 1. Tv-ohjelmiston monipuolisuus 1997–2007 (koko ohjelmisto)

¹⁰⁵ D:n arvoja vuosien 1997–1999 koko ohjelmiston osalta ei voitu laskea puutteellisten tietojen takia.

¹⁰⁶ Kanavat ovat TV1, TV2, MTV3 ja Nelonen.

¹⁰⁷ Edellisten lisäksi mukaan on laskettu YLE FST5, YLE Teema, YLE24, Subtv ja Urheilukanava.

¹⁰⁸ Edellisten lisäksi mukaan on laskettu The Voice.

¹⁰⁹ Vuoden 2007 mukana on edellisten lisäksi JIM. YLE24:n ja sen korvanneen YLE Extran tarjontaa on tarkasteltu yhtenä kanavana.

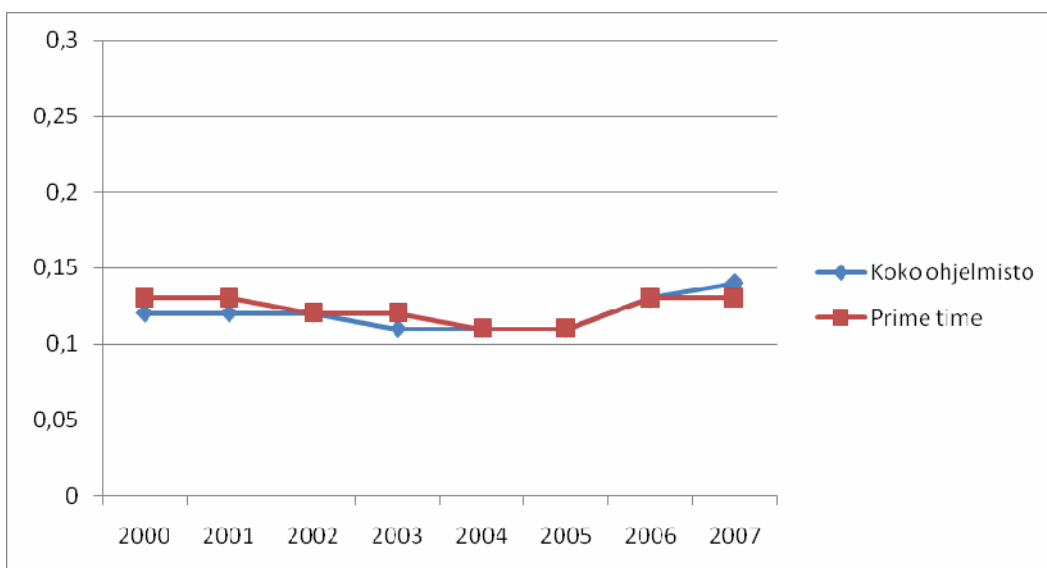
Kuvio 2. Tv-ohjelmiston monipuolisuus 1997–2007 (prime time)

Ohjelmiston keskittyneisyys

HHI:n käyttäytymistä tarkastellaan kuviossa 3. Siinä indeksiluvulla kuvataan, kuinka **keskittynyttä** ohjelmisto Suomen vapaasti saatavilla tv-kanavilla on, ts. kuinka vahvasti muutamat suurimmat ohjelmatyypit hallitsevat ohjelmatarjontaa. Mukana analyysissä ovat samat kanavat kuin edellä horisontaalisen diversiteetin tarkastelussa. Diagrammi näyttää ohjelmiston keskittyneisyyden sekä koko tarjonnan että prime time -tarjonnan osalta. Tulos on Simpsonin D:n peilikuva ja osoittaa, että vuodesta 2006 alkaen ohjelmisto on keskittynyt aiempaa hieman harvempiin ohjelmatyyppeihin, mutta yhtä kaikki tarjonnan keskittyneisyys on temaattisten kanavien vaikutuksesta huolimatta yhä erittäin vähäistä.

Kuvio 3. Tv-ohjelmiston keskittyneisyys 2000–2007 (HHI)

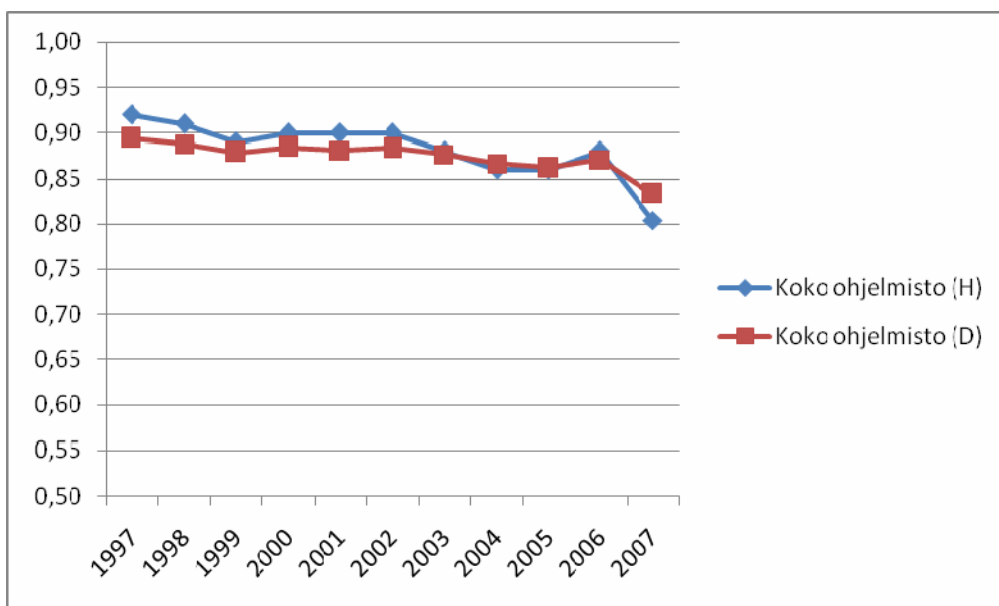

Kanavakohtainen diversiteetti

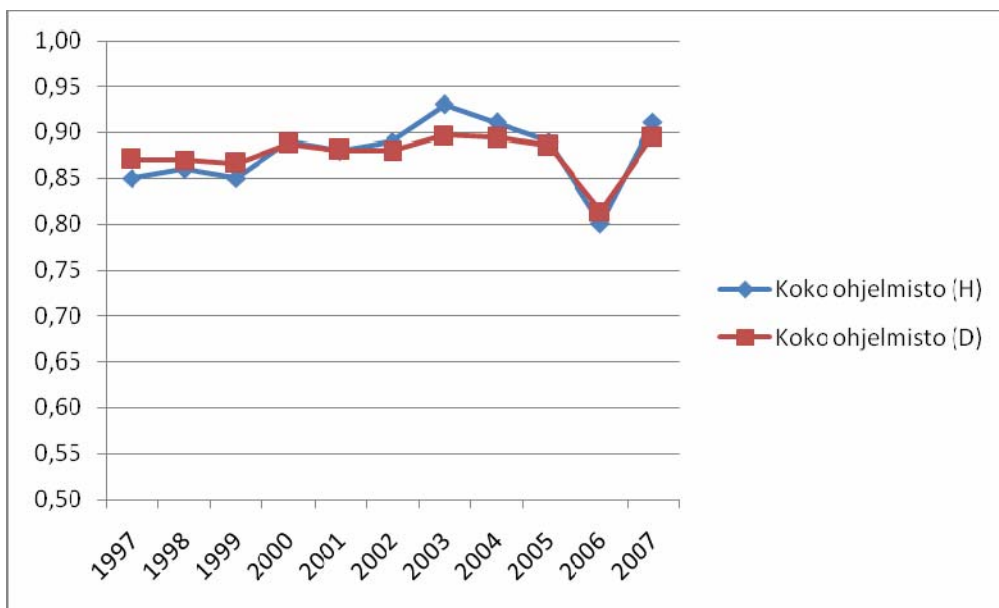
Seuraavassa verrataan mittareiden käyttäytymistä kanavittain eli **vertikaalisen diversiteetin** mittaamisessa. Esimerkkeinä käytetyt TV1, TV2, MTV3, Nelonen ja Yleisradio vuosilta 1997–2007 sekä Subtv, Teema ja Urheilukanava vuosilta 2002–2007 riittävät näyttämään mittarien erot ja vaikutuksen tuloksiin. (Kuviot 4–19.)

Tiivistäen: Shannonin H:n ja Simpsonin D:n arvot ovat hyvin lähellä toisiaan asteikon ääripäissä eli silloin, kun ohjelmisto on hyvin monipuolista (TV1, TV2, MTV3, Yleisradio) tai hyvin yksipuolista (Urheilukanava). Asteikon keskivaiheilla (Nelonen, Subtv, Teema) mittarien erot ovat suurimmillaan, mutta silloinkin käyrät kulkevat hyvin samansuuntaisesti. **H kuitenkin erottelee kanavia toisistaan paljon vahvemmin kuin D.** D:n arvojen perusteella TV1, TV2, MTV3, Nelonen ja Teema ovat ohjelmatyyppien tarjonnassa lähes yhtä monipuolisia, kun taas H jakaa kanavat selvästi eri kasteihin. Myös kanavakohtaisten H:n arvojen keskimääräinen keskihajonta ($s = 0,04$) on tuntuvasti suurempi kuin D:n arvojen keskihajonta ($s = 0,02$). Samoin H:n arvojen vaihteluväli on joidenkin kanavien kohdalla jopa kymmeniä prosentteja suurempi kuin D:n vaihteluväli. Molemmat tulokset osoittavat, että **Shannonin H on herkempi reagoimaan kanavan ohjelmatarjonnan muutoksiin kuin Simpsonin D.**

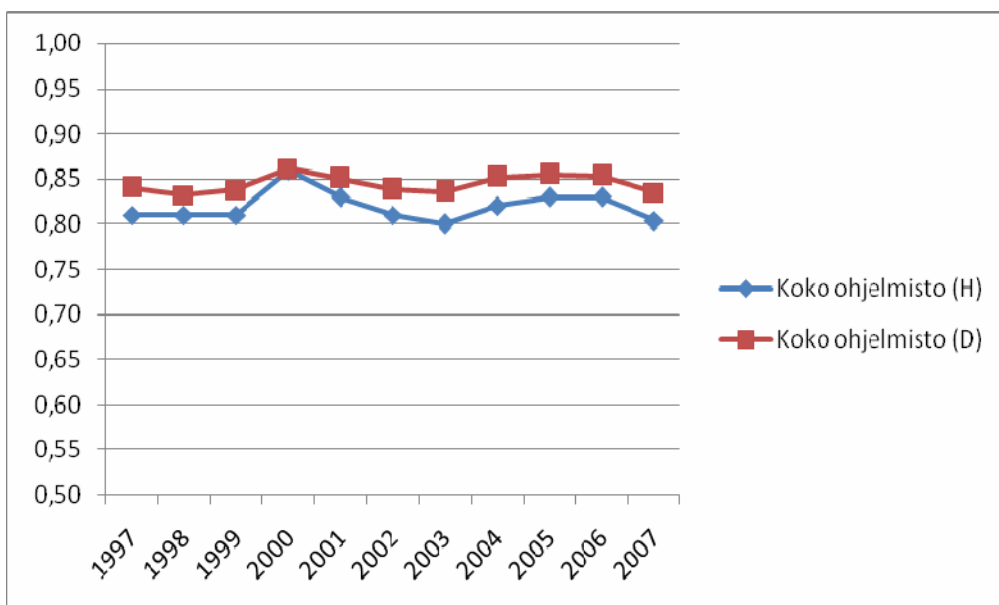
Kuvio 4. TV1:n ohjelmiston monipuolisuus 1997–2007 (koko ohjelmisto)

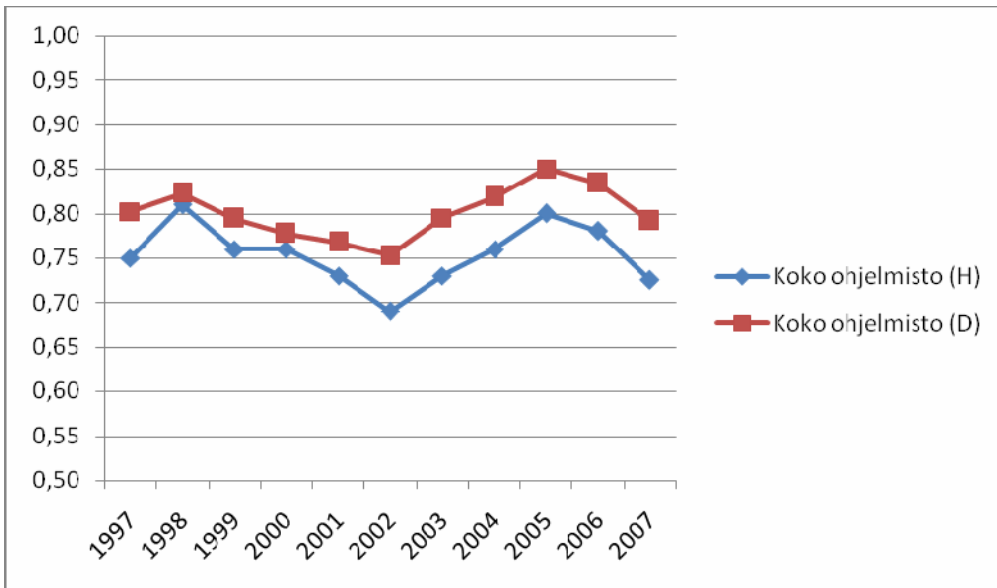
Kuvio 5. TV2:n ohjelmiston monipuolisuus 1997–2007 (koko ohjelmisto)

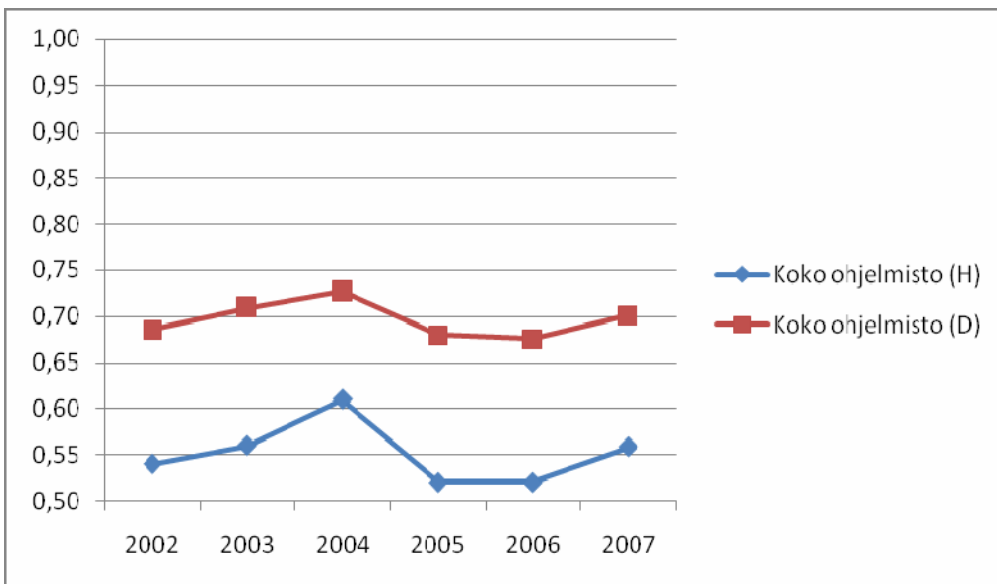
Kuvio 6. MTV3:n ohjelmiston monipuolisuus 1997–2007 (koko ohjelmisto)

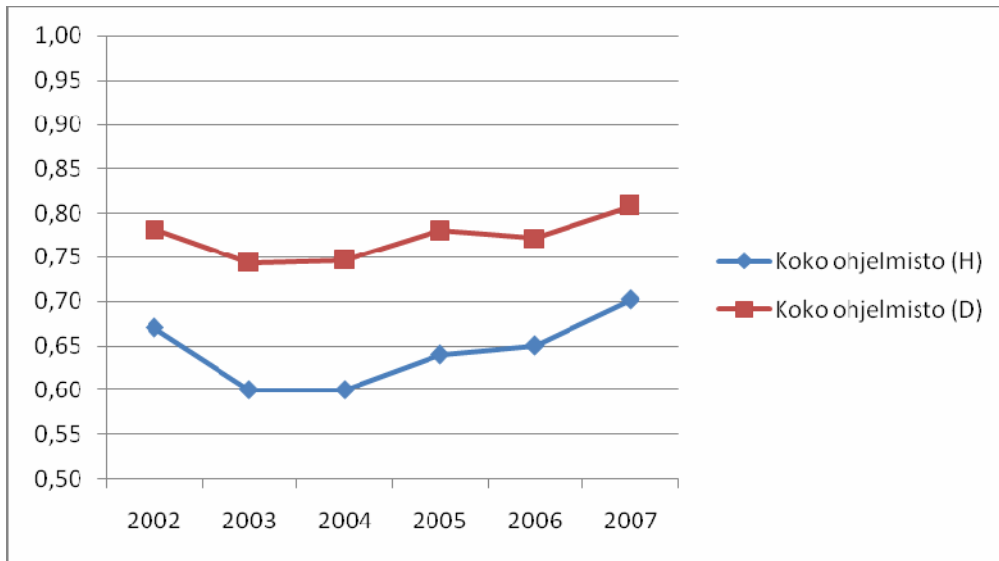
Kuvio 7. Nelosen ohjelmiston monipuolisuus 1997–2007 (koko ohjelmisto)

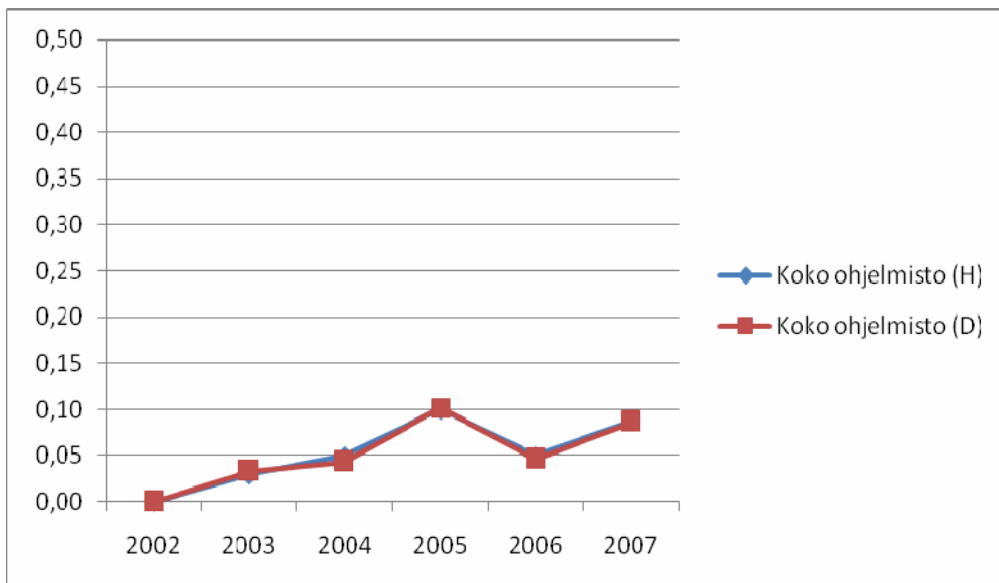
Kuvio 8. Subtv:n ohjelmiston monipuolisuus 2002–2007 (koko ohjelmisto)

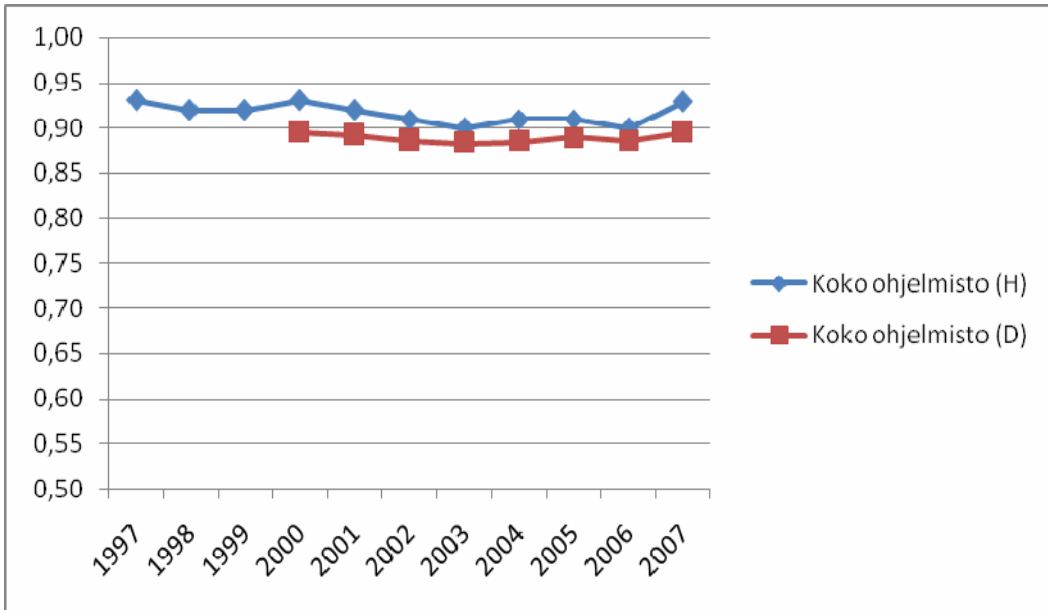
Kuvio 9. YLE Teeman ohjelmiston monipuolisuus 2002–2007 (koko ohjelmisto)

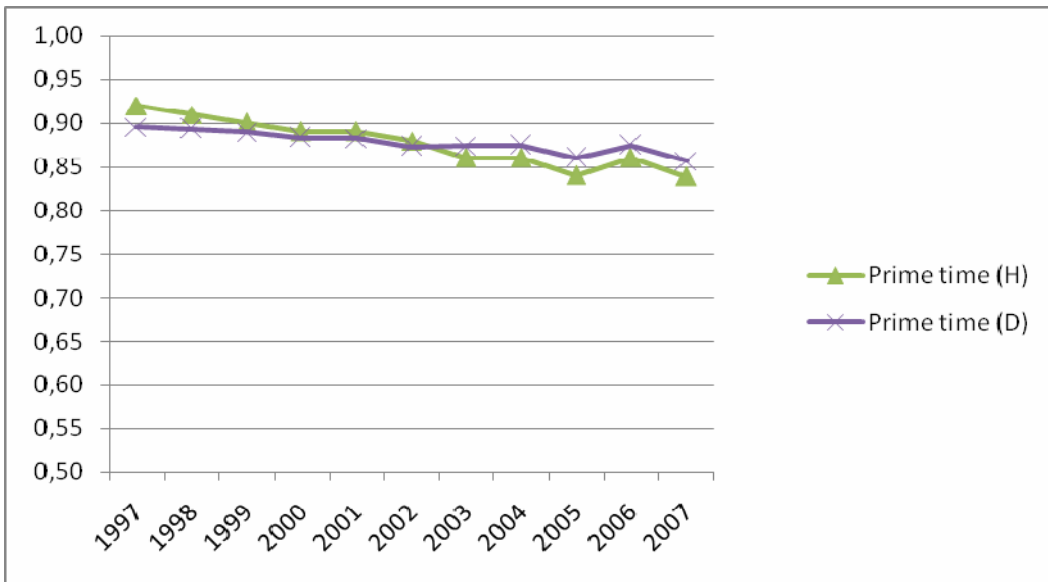
Kuvio 10. Urheilukanavan ohjelmiston monipuolisuus 2002–2007 (koko ohjelmisto)

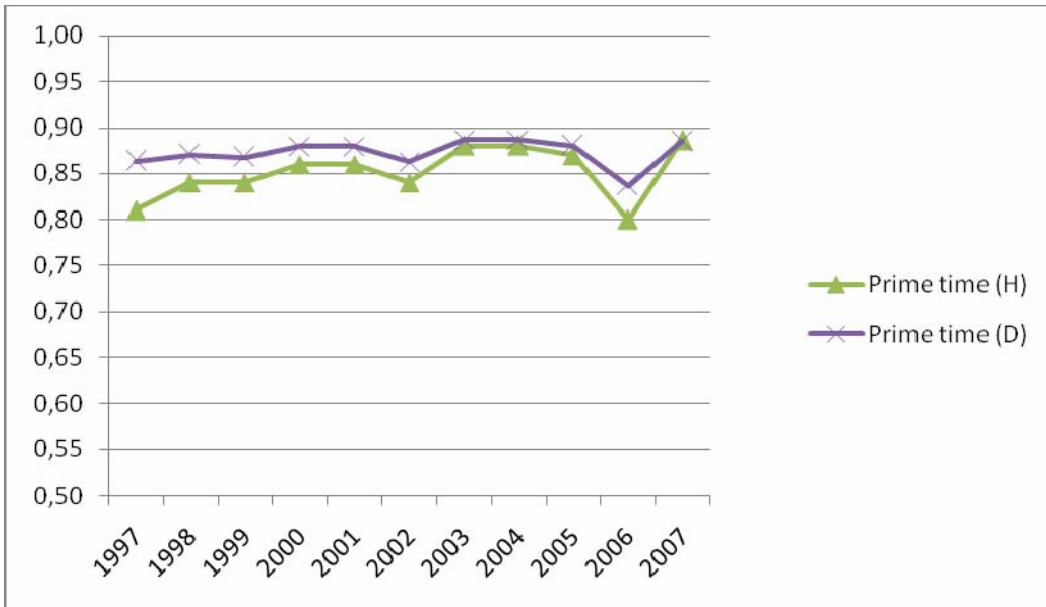
Kuvio 11. Yleisradion kanavien monipuolisuus 1997–2007 (koko ohjelmisto)

Kuvio 12. TV1:n ohjelmiston monipuolisuus 1997–2007 (prime time)

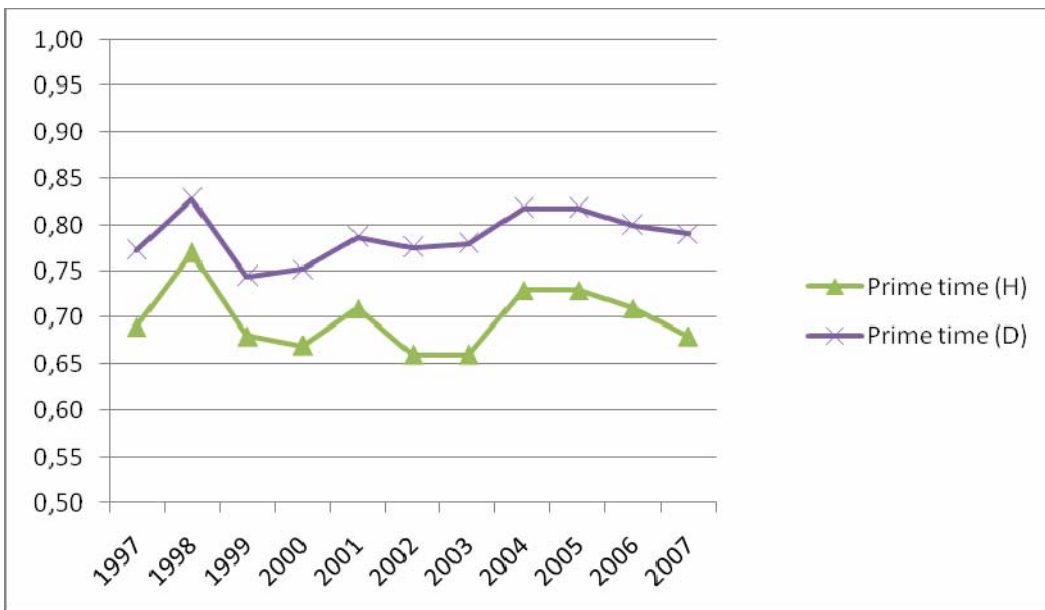
Kuvio 13. TV2:n ohjelmiston monipuolisuus 1997–2007 (prime time)

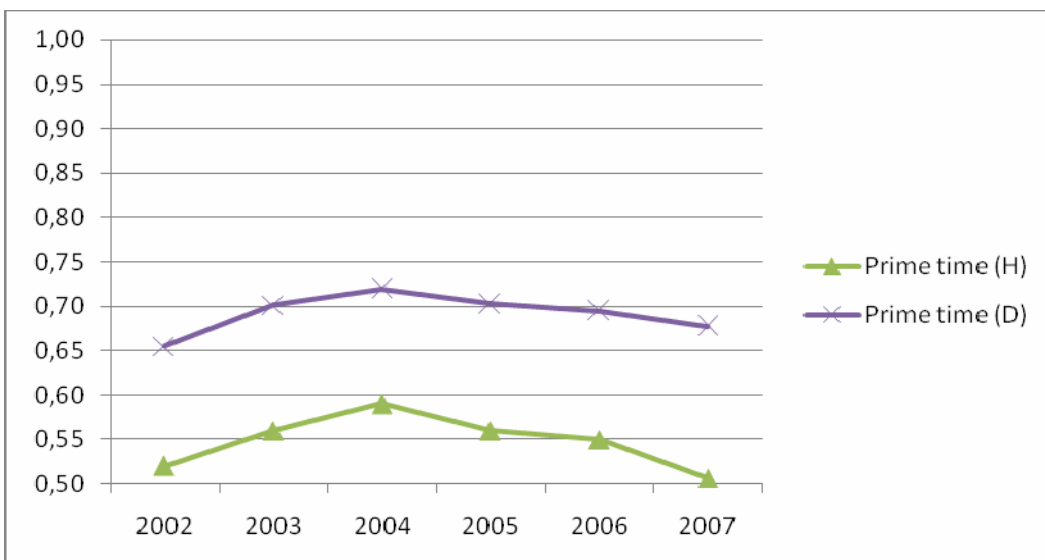
Kuvio 14. MTV3:n ohjelmiston monipuolisuus 1997–2007 (prime time)

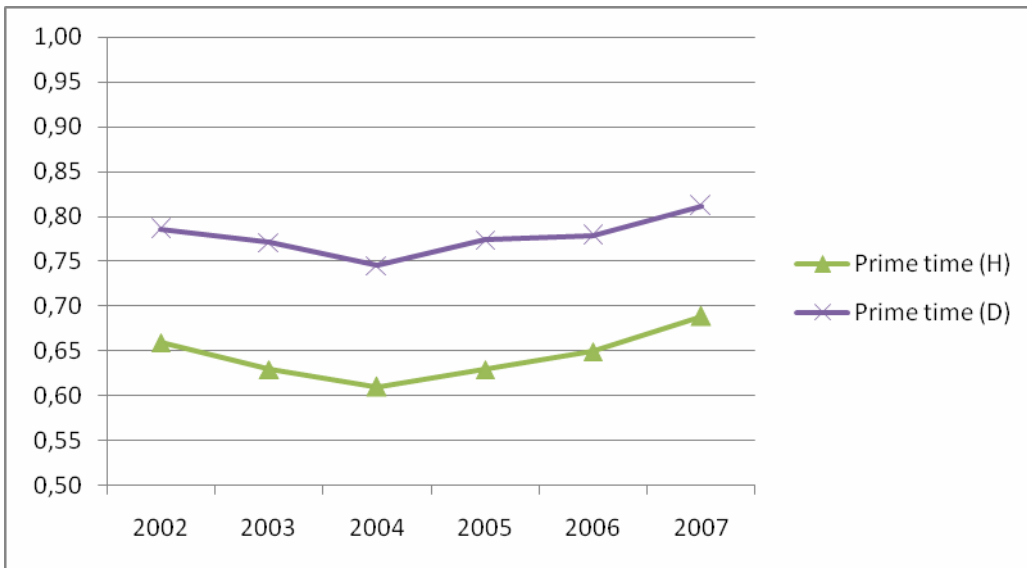
Kuvio 15. Nelosen ohjelmiston monipuolisuus 1997–2007 (prime time)

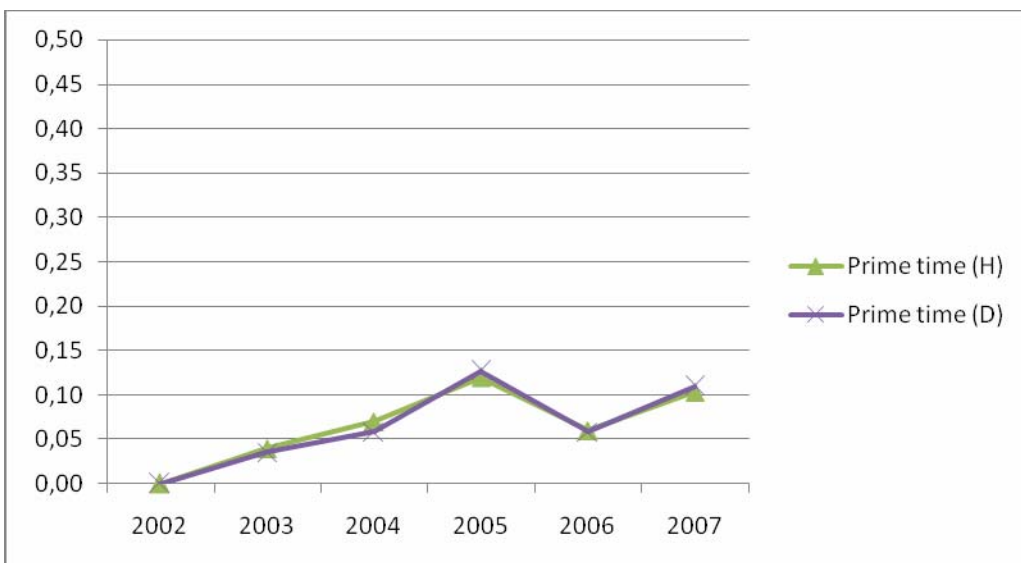
Kuvio 16. Subtv:n ohjelmiston monipuolisuus 2002–2007 (prime time)

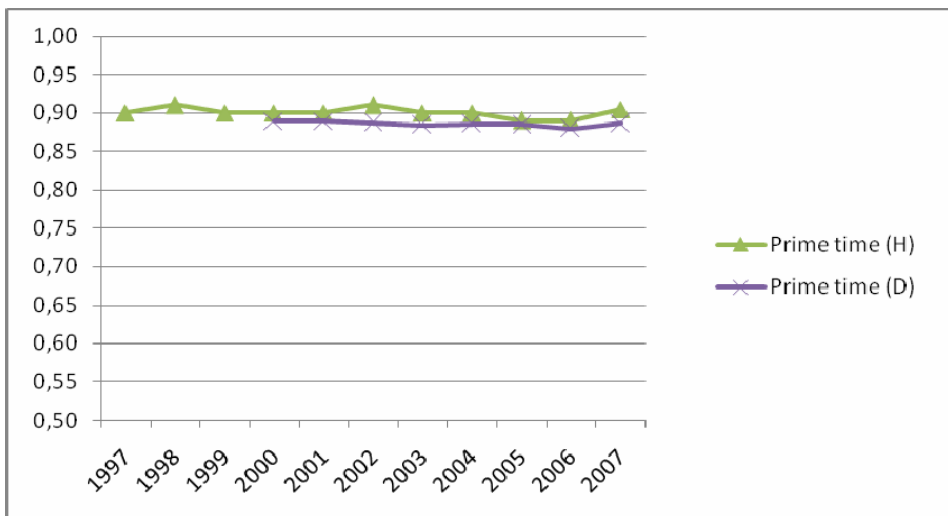
Kuvio 17. YLE Teeman ohjelmiston monipuolisuus 2002–2007 (prime time)

Kuvio 18. Urheilukanavan ohjelmiston monipuolisuus 2002–2007 (prime time)

Kuvio 19. Yleisradion kanavien monipuolisuus 1997–2007 (prime time)

Päätelmät

Monipuolisuuden mittaamista on toki mahdollista kehittää, ja mahdollista on kokeilla myös uusia mittareita. Vaikka **Shannonin H** on osittaisen logaritmisuutensa vuoksi kenties vaikeasti tulkittava indeksi, se **käyttäytyy eksponentiaalista Simpsonin D:tä herkemmin ja näyttää sekä kanavien välisiä eroja että niiden sisäisiä muutoksia pitkällä aikavälillä tätä selvemmin**. Mittarien keskinäinen korrelaatio tässä vuosien 1997–2007 ohjelmistoa koskeneessa vertailussa oli kuitenkin erittäin korkea ($r = .95$, $p < 0,01$). Jos ohjelmatyypin monipuolisuudesta halutaan saada *Tv-tarjonta Suomessa* -selvityksiin numeraalista tietoa, niissä tähänkin asti käytetty monipuolisuusmittari, **suhteellisen entropian indeksi (H), on tarkoitukseen paras**. **Monipuolisuuden mittaaminen on mielekästä useita ohjelmatyyppejä hyödyntävien yleiskanavien osalta**. Temaattisten kanavien (esim. Urheilukanava) monipuolisuuden mittaamiseen suhteellisen entropian kaltaiset indeksit eivät juuri sovellu, tai ainakin niitä käytettäessä on muistettava, ettei teemakanavien ole tarkoituksaan olla monipuolisia samassa mielessä kuin yleiskanavien. Toisaalta **ohjelmatarjonnan kokonaisuuden monipuolisuuteen myös teemakanavilla on oma panoksensa**, joka tulisi ottaa huomioon edes joillain tavalla – kuten on maksullisillakin teemakanavilla (esim. Canal+), joita ei *Tv-tarjonta Suomessa* -raportteihin ole toistaiseksi voitu sisällyttää. **Kaikkien kanavien yhteenlasketun tarjonnan analyysissä voitaisiin kuitenkin käyttää toista mittaria kuin kanavakohtaisessa analyysissä, esimerkiksi edellä testattua HHI:tä**. Raporttien vastaanotto on osoittanut, ettei Shannonin H:n tulosten ymmärtäminen ole aina helppoa. Kummastelua on aiheuttanut mm. se, että yksittäisen kanavan tarjoama ohjelmatyypin monipuolisuus voikin olla suurempi kuin kaikkien kanavien yhteenlaskettu monipuolisuus (mikä entropian näkökulmasta on luonnollista). Mittarin vaihtaminen kanavien muodostaman kokonaisuuden tarkastelussa voisi osaltaan lieventää arvostelua. Tarvittaessa ohjelmatarjonnan jakautumista kuvaavien mittarien rinnalle voidaan ottaa uudelleen myös sellaisia mittareita, jotka kuvaisivat esimerkiksi kanavien välisiä eroja. Missä määrin monipuolisuuden mittaamista taas laajennetaan ”pelkistä katseluvaihtoehdoista” ja ulotetaan käsitteen muihin ulottuvuuksiin, kuten katseluun, sisällön moniäänisyyteen tms., on kokonaan riippuvaista tilaajan, liikenne- ja viestintäministeriön, intresseistä.

Liite 4

Haastatellut

Kent Asp, Göteborgin yliopisto, Ruotsi

Caspar Berntzen, toimitusjohtaja, Canal+

Hans Edin, liiketoiminnanjohtaja, Nelonen media

Tero Halvorsen, arkistonhoitaja, Kava

Ismo Kosonen, viestintäneuvos, liikenne- ja viestintäministeriö

Magnus Larsson, GRN, Ruotsi

Christoffer Lärkner, GRN, Ruotsi

Jorma Miettinen, dosentti, Helsingin yliopisto

Elina Normo, neuvotteleva virkamies, liikenne- ja viestintäministeriö

Leena Närekangas, suunnittelupäällikkö, MTV3

Christel Olinki, tutkimuspäällikkö, Finnpanel

Tiina Peltola, tulosaluepäällikkö, Kava

Juha Piukkula, erikoissuunnittelija, Kava

Eva Pujadas, Pompeu Fabra University, Espanja

Erja Ruohomaa, tutkimusjohtaja, Yleisradio

Merja Saari, apulaisjohtaja, Viestintävirasto

Jorma Sairanen, ohjelmajohtaja, MTV3

Lena Sandell, toimitusjohtaja, Finnpanel

Ismo Silvo, strategia- ja kehitysjohtaja, Yleisradio

Jussi Suvanto, ohjelmajohtaja, The Voice

Helena Söderman, GRN, Ruotsi

Kirsi Ukura, suunnittelija, Viestintävirasto

James Thickett, Ofcom, Iso-Britannia

Petra Wikström, viestintäpolitiikan apulaisjohtaja, MTV3